

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

19 ЛІПЕНЯ 1996 г.

№ 29 (3853)

Кошт 2 500 руб.

ДАВАЙЦЕ ВЕРЫЦЬ У ЧАЛАВЕКА

**Сябры літаб'яднання
"Літаратар" гутараць
з народным пісьменнікам
Беларусі Іванам НАВУМЕНКАМ.**

5, 12

ФЕНОМЕН ТВОРЧАСЦІ САКРАТА ЯНОВІЧА

**Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ:
"Чым глыбей яго ведаеш,
тым больш ён здзіўляе
маштабамі і незвычайнасцю
свайёй індывідуальнасці: паэт,
празаік, эсэіст, публіцыст,
аналітык, гісторык,
культуралаг, сацыёлаг,
псіхолаг, філосаф, мараліст
і яшчэ, і яшчэ. Пры ўсім пры
тым гэта чалавек з вельмі
нізкім болевым парогам —
мяккі і пяшчотны,
тэмпераментны і ваяўнічы
адначасова. Такім яго
нарадзіла Беларусь
XX стагоддзя".**

6—7

КАЛЕЙДАСКОП

**Навель-карацелькі
Лідзіі АРАБЕЙ.**

9

ЧАМУ НЕ БУДЗЕ "АРШАНСКАЙ БІТВЫ-96"

**Юрка КОПЦІК: "Усё чакалася,
што вось-вось гэтую ідэю
заўважаць і ўчэпяцца
за яе тыя, хто даўно і трывала
ўзяўся "патранаваць"
беларускі рок-н-рол.
Не, не заўважаюць і,
як высветлілася, заўважаць
не жадаюць".**

13

У АПЕТЫМ ПАЭТАМІ КРАІ

Вяртаючыся з Міжнароднага фестывалю "Звіняць цымбалы і гармонік", што адбыўся на Пастаўшчыне пры канцы чэрвеня, арганізатары, чыннікі журы ды журналісты дазволілі сабе крыху пафантазіраваць і зазірнуць у ліпень, у купалаўскія дні. На мяжы Мядзельскага раёна аўтобус збавіў хуткасць, шумлівых пасажыры сцішыліся ў чаканні... І нястомны арганізатар многіх фестывалю, начальнік Упраўлення ўстаноў культуры і народнай творчасці Міністэрства культуры Беларусі Тадзэву Іванавіч Стружэцкі пачаў захапляючы аповед пра тое, як мяркуецца правесці ў гэтым чароўным Нарачанскім краі Рэспубліканскае свята "Пеўчае поле".

Павольна аб'ехалі мы маляўнічае наваколле легендарнага возера, пабачылі мясцовы помнік, прысвечаны мінулай вайне, — на прыступках якога мусіў размясціцца вялікі зводны хор. Пабачылі вясковы касцёл (у тым самым Кабыльніку, які паводле "савецкага пашпарта" завецца вёскаю Нарач) — месца выступлення знакава народнага хору імя Г. Цітовіча, з праграмай духоўнай музыкі. Пабачылі мурожны бераг, які чакаў чарадзейнага, з рытуальнымі вогнішчамі ды вяночкамі, абраду купальскае ночы...

Зрабіўшы своеасаблівае падарожжа ў зусім бліzkую будучыню, пасажыры фестывальнага аўтобуса ўсцалі гаворку пра нескарыстаныя пакулы вартасці гэтых прыгожых мясцін з іх даўнімі пеўчымі традыцыямі. У якім сэнсе — нескарыстаныя? Зноў жа Т. Стружэцкі заўважыў: "Нават калі б сёлета мы і не абвясчалі фестываль афіцыйна, людзі ўсё роўна, сабраліся б тут на пеўчае свята. Бо на мясцовым узроўні гэта

традыцыя існуе ўжо 43-ці год! І тое, што мы, грунтоўчыся на сапраўды народнай і даўняй традыцыі, зрабілі Рэспубліканскі фестываль харавой музыкі, даўшы яму назву "Пеўчае поле" (замест колішніх "Нарачанскіх зор"), — гэта яшчэ не дасягненне мэты. Трэба, нарэшце, будаваць капітальную пляцоўку для гэтага "Пеўчага поля". І не ў Мінску, як гэта ўжо аднойчы, гадоў дзесяць таму, меркавалася, а менавіта тут. Самім Богам, як кажуць, наканавана мець пеўчае поле тут, у Нарачанскім краі".

І сапраўды. Пляцоўка не пуставала б і ў звычайныя, нефестывальныя дні: тысячы курортнікаў, дачнікаў, турыстаў не адмовіліся б хоць разок за сезон выбрацца на канцэрт, бо няма ў зоне адпачынку ніякага "культурнага жыцця", нават кіно зрабілася дэфіцытам. Артысты (можна не сумнявацца!) з прыемнасцю прыязджалі б на добраўпарадкаваную сучасную эстраду, калі б такая з'явілася на Нарачы, — як едуць у Ялту, у Юрмалу...

Зрэшты, фантазіі фантазіям, але "Пеўчае поле-96" адбылося ў традыцыйных, звыклых умовах: на вольным паветры. Часам — з дожджыкам. Быў у межах фестывалю і конкурс, журы якога ўзначальваў народны артыст Беларусі прафесар Міхась Дрынеўскі. Сярод лаўрэатаў — вядомы маладзечанскі ансамбль песні і танца "Світанак", народны ансамбль песні і танца з Баранавічаў, харавыя калектывы з Віцебска і з Мінска (сталічнае вучылішча мастацтваў).

Некалькі самых сонечных момантаў свята ўпрыгожылі сённяшыя старонкі...

С. Б.

Фота Мары ЖЫЛІНСКАЙ

ПЕЎЧАЕ ПОЛЕ

Вось і даведаліся мы з вуснаў самога прэзідэнта пра галоўнае, што ўдалося зрабіць яму за "эти два года" — "сохранить страну"... Дзіва дзіўнае: здаецца, што толькі ні рабілася за гэтыя два гады, каб дабіцца адваротнага: "аб'яднанні", "уз'яднанні", "аднаўленні", "саюзы", "супольнасці", "садружнасці"... Змянялася сімволіка, ганьбавалася мова, перапісвалася гісторыя, адмаўлялася культура... Так, дзяржава Беларусь захавалася, але хутчэй не дзякуючы, а насуперак дзеянням ППРБ... І гэта напярэдадні пяцігоддзя абвешчэння незалежнасці Беларусі пакідае нам права на аптымізм. Тым больш, што сітуацыя сёння патроху змяняецца. Не таму, што прэзідэнт замест "рэспубліка" ўсё часцей пачаў казаць "страна", а таму, што ўсё больш людзей, асабліва маладых, звязваюць сваю будучыню толькі з незалежнай Беларуссю.

ПРЫЁМ ТЫДНЯ

Прэзідэнт Беларусі наведаў Францыю... Звычайны дружэлюбны візіт для нармальнага дзяржавы. У нас жа паспрабавалі зрабіць з яго надзвычайную падзею. Але не атрымалася. Прыём быў усё ж халаднаваты і вінаваты ў гэтым не "жоўтая" прэса і "прадажныя" журналісты. "Вінавата" змена палітычнай сітуацыі: запрасілі прэзідэнта Беларусі да выбараў у Расію, а паехаў ён пасля... Францыя далёка, але і там ведаюць, што А. Лукашэнка відавочна падтрымліваў не таго прэзідэнта, які ўрэшце выйграў. Францыі так хацелася б па-ранейшаму падабацца Расіі, таму і не прысутнічаў "ганаровы гошч" на святкаванні ўгодкаў узяцця Бастыліі, а падарожнічаў на фермах, глядзеў не парад, а даільныя апараты.

ФАКТ ТЫДНЯ

Перад адыходам на вялікія каникулы парламент усё-такі "ляснуў дзвярыма": прызначыў свайго галоўнага рэдактара "Народнай газеты". І цяпер "НГ" мае двух галоўных рэдактараў — "прэзідэнцкага" М. Шыманскага і "парламенцкага" Л. Юнчыка. Зразумела, у сённяшняй сітуацыі рашэнне гэтае мае чыста палітычнае значэнне: важны сам факт — 122 дэпутаты (2/3!) ці не ўпершыню прагаласавалі яўна супраць прэзідэнта.

НАМЕР ТЫДНЯ

Парламенцкая фракцыя "Грамадзянскае дзеянне" распрацавала заяву, у якой сцвярджаецца, што галоўным фактарам паглыблення крызісу на Беларусі стала палітыка прэзідэнта, які дзеля захавання і ўзмацнення сваёй улады не лічыцца ні з эканамічнымі і палітычнымі законамі, ні з Канстытуцыяй краіны. Дэпутаты фракцыі прапануюць правесці "круглы стол" асноўных палітычных сіл краіны, каб дамагчыся аднаўлення канстытуцыйнай законнасці і стварэння кааліцыйнага ўрада, які зможа правесці рашучыя эканамічныя рэформы. Калі прэзідэнт не падтрымае гэта, то застанеца адзіны варыянт выратавання краіны — імпічмент. Ініцыятарам яго ў Вярхоўным Савеце гатова стаць фракцыя "Грамадзянскае дзеянне".

ПАПЯРЭДЖАННЕ ТЫДНЯ

Як памятаем, 28 лютага г.г. незалежны прафсаюзы збіраліся правесці агульнабеларускія акцыі пратэсту супраць эканамічнай палітыкі прэзідэнта Беларусі. А Лукашэнка тады ўдалося шматлікімі абяцаннямі зняць напругу. Прайшоў час, аднак сітуацыя не паляпшаецца: заводы прастойваюць, зарплата своечасова не выплочваецца... На нядаўняй нарадзе Каардынацыйнага савета прафсаюзаў аўтасельгасмаша і радыёэлектроннай прамысловасці прыняты да абмеркавання ў працоўных калектывах зварот з патрабаваннямі да ўлады. Мяркуюцца, што, калі патрабаванні не будуць выкананы, прафсаюзы распачнуць падрыхтоўку да агульнабеларускага палітычнага страйку.

ЗАКЛІК ТЫДНЯ

Аддыходзячы на адпачынак, Старшыня Вярхоўнага Савета Сямён Шарэцкі заклікаў дэпутатаў не губляць дарма час, а вучыць беларускую мову, бо пасяджэнні наступнай сесіі парламента будуць весціся па-беларуску.

ПУБЛІКАЦЫЯ ТЫДНЯ

Безумоўна, ліст у рэдакцыю "Свабоды" грамадзяніна Расіі А. Суздальцава ("Вы нас проста баіцеся", 16 ліпеня г.г.) стаў для многіх беларусаў, кажучы па-руску, "откровением". Фармальна ліст скіраваны супраць адной з публікацый у газеце "7 дней", аднак ці не ўпершыню на Беларусі прагучала сур'езная, без іроніі і адзёкаў, ацэнка, дадзеная рускім чалавекам беларусам як народу. Крыўдная, але справядлівая і аб'ектыўная ацэнка. Заслужаная, калі браць народ у цэлым. Заслужаная, калі прыгадаць "палітыку" ППРБ апошніх гадоў і гарачую падтрымку яго народам (так і хочацца ўзяць і гэтае слова ў дзюкосс). Хай і неафіцыйна, але ўпершыню прагучаў цвярозы голас рускага: "Халявы не будзе!", колькі б вы, беларусы, ні прыкрываліся "брацкай дружбай"...

ПАРАПЕЛІ ТЫДНЯ

Памятаеце, як смяяліся ў парламенце з дэпутата А. Трусава, калі ён у чарговы раз загаворваў пра стварэнне марскога флоту Беларусі і пра неабходнасць перадачы пэўнай часткі флоту былога СССР немарской дзяржаве Беларусь? І вось надыйшоў час горка смяяцца А. Трусаву: яго словы нарэшце пачулы — у Міністэрстве транспарту і камунікацый распрацавана канцэпцыя... развіцця (!) беларускага марскога флоту. А цяпер прыгадайце, якой абструкцыі падвяргаліся выступленні дэпутата С. Шушкевіча пра магчымасць пабудовы на Беларусі бяспечнай атамнай электрастанцыі. І вось, прыехаўшы з Францыі, міністр знешнеканамічных сувязяў М. Марыніч заяўляе "Інтэрфаксу": "Думаю, што ў рэспубліцы няма альтэрнатывы стварэнню АЭС. Рана ці позна на гэта даядзецца пайсці"... Пасля гэтага можна прагназаваць, што адной з наступных "знаходак" нашага ўрада будзе прапанова аб пабудове Чарнаморска-Балтыйскага калектара.

ПАЗЫКА ТЫДНЯ

Дажыліся мы да таго, што за няўплату членскага ўзносу ў 9 тысяч долараў Беларусь была пазбаўлена права галаса ў АБСЕ. Менавіта па гэтай прычыне і не паехаў на чарговую сесію парламенцкай Асамблеі АБСЕ ў Швецыю спікер парламента Беларусі. Сорамна, вядома. У Стакгольме, у якасці назіральнікаў, выправіліся тры дэпутаты ВС Беларусі. Але — свет не без добрых людзей: скарбнік АБСЕ П. Эмеры заклаў за дзяржаву Беларусь уласныя грошы. Удзяння беларускія парламентарыі напісалі П. Эмеры даўгавую распіску, у якой ад імя дзяржавы паабяцалі вярнуць грошы. Паспяшаліся, мусіць, дэпутаты. Мы ж ведаем, што гэтыя грошы ў нашай дзяржаве няма...

ЗАДУМА ТЫДНЯ

Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны і Таварыства беларускай школы імя Б. Тарашкевіча прынялі рашэнне аб выданні "Шэрай кнігі" (па тыпу "Чырвоная...", "Белая..." і г.д.), у якую будуць заносіць "прозвішчы і факты па знішчэнні беларускіх школ, класаў, дзіцячых садкоў, дыскрымінацыі беларускай мовы". Не будзем пакуль задавацца пытаннем, які плён дасць гэтая акцыя, але, магчыма, што перспектыва патрапіць у "шэры" спіс прымусіць задумацца некаторых нашых "інтэрнацыяналістаў".

"ЗНАХОДКА" ТЫДНЯ

Калі не скажаць больш, то гэта — два трактары "Беларусь" з прычэпамі ад "Гомсельмаша" на сцэне "Славянскага базара" ў дзень Беларусі... Ар-рыгальнейшая р-рэжысёрская знаходка. Нічога не скажаш.

20 ліпеня спаўняецца два гады з дня інаўгурацыі сённяшняга прэзідэнта Рэспублікі Беларусь. У нашай краіне апошній з усіх рэспублік былога СССР увялі пост прэзідэнта. Але зусім нечакана для тых, хто гэта зрабіў, першай асобай дзяржавы стаў зусім іншы чалавек. "Простыя" людзі часам нават не ведалі прозвішча гэтага іншага, і напярэдадні выбараў у грамадскім транспарце можна было чуць размовы, кшталту: — Ты за каго будзеш галасаваць — за Кебіча? — Не, за гэтага, з вусамі. Як яго? — Лукашэнка. — Ага...

Але галоўнае было не ў тым, каб ведаць прозвішча. Гэтаму чалавеку паверылі, на яго спадзяваліся — і выбралі. І пачалі чакаць змен да лепшага. Чакаць барацьбы з інфляцыяй і карупцыяй, інтэграцыі з Расіяй і астатнімі краінамі СНД, запуску заводаў, кампенсацыі ўкладаў (хаця б тэлевізарамі ды халадзільнікамі), скарачэння апарату чыноўнікаў, адмены прывілеяў і г.д., і г.д. Прэзідэнта выбралі ў нядзелю. А ўжо праз суткі, у аўторак, у цэнтры мястэчка Ракаў, каля крамы, бедвала старэнькая бабка: "Прэзідэнта выбралі, а нічога не змянілася!"

А калі сур'езна... Калі сур'езна, то многа чаго змянілася за гэтыя два гады — і ў прэзідэнце, і ў грамадстве. Усе ўжо забыліся на праграму першачарговых мер па стабілізацыі эканомікі (антыкрызісна праграма), пра якую так шмат гаварылася ў першы час прэзідэнцтва. Як цяпер высветлілася, "многае ў праграме не адпавядае рэаліям эканомікі і сітуацыі ў краіне" (А. Лукашэнка). Помніце, як адразу пасля выбараў сп. Лукашэнка заявіў, што "только в понедельник" убацьку сапраўдную карціну эканамічнага крызісу ў Беларусі. Потым аказалася, што на гэта спатрэбіўся не адзін дзень, а куды болей часу. У гэтым прызнаўся сам прэзідэнт падчас нядаўняй гутаркі са старшынёй Нацыянальнай дзяржаўнай тэлерэдыёкампаніі і галоўнымі рэдактарамі некаторых дзяржаўных газет (з гэтай гутаркі ўзяты ўсе ніжэй пададзеныя цытаты).

"Прайшло два гады. Мы зразумелі, у якой краіне, з якой эканомікай, з якім грамадствам мы сёння жывём... Два гэтыя гады патрэбны былі для ўсведамлення таго, што адбываецца, і для разумення таго, куды нам ісці". (Значыць, раней — не разумелі й не ўсведамлялі?)

Затое — колькі цяпер спадзяванняў на замежны капітал, які чамусьці ўсё ніяк не хоча ісці да нас! З дапамогай паўднёвакарэйскай кампаніі "ДЭУ", што, паводле слоў прэзідэнта, "займае 33-е месца(?) у свеце", улады спадзяюцца "выцягнуць усю электронную прамысловасць". Амаль тое ж самае казалі нядаўна пра канцэрн "Філіпс". Ужо не кажучь.

На мінулым тыдні Беларускі народны фронт правёў канферэнцыю. Абмяркоўвалася няпростая сітуацыя, што склалася ў краіне ў выніку адсутнасці сацыяльна-эканамічных рэформ і ігнаравання выканаўчай улады Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь.

На канферэнцыі быў прыняты зварот да кіраўніка выканаўчай улады РБ, да Вярхоўнага Савета і Генеральнага пракурора Рэспублікі Беларусь з патрабаваннем спыніць палітычны пераслед пад выглядам "крімінальнай справы" супраць дэпутатаў Вярхоўнага Савета Беларусі XII склікання, вядомых палітычных і грамадскіх дзеячаў Зянона Пазняка, Сяргея

Навумчыка, намеснікаў старшыні БНФ Юрыя Хадыкі, Вінцука Вячоркі і сакратара ўправы БНФ Вячаслава Сіўчыка.

Дэлегаты звярнуліся да Вярхоўнага Савета з заявай, у якой даецца ацэнка двухгадовай дзейнасці А. Лукашэнка на пасадзе прэзідэнта. Звяртаецца ўвага на шматлікія парушэнні ім Канстытуцыі Беларусі; на тое, што шэраг заключаных міжнародных дагавароў ставяць пад сумненне самі асновы існавання Беларусі як незалежнай дзяржавы. Дэлегаты лічаць, што Вярхоўны Савет мае ўсе юрыдычныя і маральныя падставы для таго, каб "ініцыяваць працэдуру зняцця А. Лукашэнка з

А хто забыў ранейшыя заявы А. Лукашэнка пра ягоныя фактычна неабмежаваныя, "царскія" полномочыя? Цяпер гэтыя полномочыя ў яго не хапае: "Хачу адзначыць, што функцыі і полномочыя, прадастаўленыя прэзідэнту цяперашняй Канстытуцыяй, на даным этапе вычарпаны. Зыходзячы з іх, ніякага ўзмацнення прэзідэнцкай улады быць не можа, а парушэнне Асноўнага Закона я не маю намеру. Таму і неабходна яго некалькі ўпарадкаваць". Гэта ўжо пра рэфэрэндум. Калі даваць веры Канстытуцыйнаму Суду, то прэзідэнт неаднойчы парушыў Асноўны Закон. Чаму б не зрабіць гэтак яшчэ раз, і не выйдваць грошы на чарговы пелісцыт?

Ідучы да ўлады, Аляксандр Рыгоравіч гаварыў пра неабходнасць захавання міру і спакою, усталявання стабільнасці ў грамадстве. Зараз жа — крыху пра іншае: "... гэта не апазіцыя — гэта ворагі народа і дзяржавы". "1991-ы для іх ужо не паўтарыцца, ... супраць іх стаіць Прэзідэнт".

Аляксандр Лукашэнка мог бы стаць беларускім Юзафам Пілсудскім. Для гэтага яму не трэба было б амаль нічога рабіць — ні мяняць свае погляды на кіраванне дзяржавай, ні станавіцца дэмакратам, ні паважаць болей Канстытуцыю, ні адмаўляцца ад аўтарытарызму, — а толькі змяніць ідэалогію, пачаць адраджаць сваю краіну, як зрабіў гэта ў 1918 г. "начальнік Польскай Дзяржавы". І тады б гісторыя яму шмат што даравала.

Аляксей ШЭІН

Канферэнцыя

СИТУАЦЫЯ ВЫМАГАЕ...

На мінулым тыдні Беларускі народны фронт правёў канферэнцыю. Абмяркоўвалася няпростая сітуацыя, што склалася ў краіне ў выніку адсутнасці сацыяльна-эканамічных рэформ і ігнаравання выканаўчай улады Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь.

На канферэнцыі быў прыняты зварот да кіраўніка выканаўчай улады РБ, да Вярхоўнага Савета і Генеральнага пракурора Рэспублікі Беларусь з патрабаваннем спыніць палітычны пераслед пад выглядам "крімінальнай справы" супраць дэпутатаў Вярхоўнага Савета Беларусі XII склікання, вядомых палітычных і грамадскіх дзеячаў Зянона Пазняка, Сяргея

Навумчыка, намеснікаў старшыні БНФ Юрыя Хадыкі, Вінцука Вячоркі і сакратара ўправы БНФ Вячаслава Сіўчыка.

Дэлегаты звярнуліся да Вярхоўнага Савета з заявай, у якой даецца ацэнка двухгадовай дзейнасці А. Лукашэнка на пасадзе прэзідэнта. Звяртаецца ўвага на шматлікія парушэнні ім Канстытуцыі Беларусі; на тое, што шэраг заключаных міжнародных дагавароў ставяць пад сумненне самі асновы існавання Беларусі як незалежнай дзяржавы. Дэлегаты лічаць, што Вярхоўны Савет мае ўсе юрыдычныя і маральныя падставы для таго, каб "ініцыяваць працэдуру зняцця А. Лукашэнка з

пасадзі прэзідэнта ў адпаведнасці з арт. 104 Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь".

Яшчэ адзін дакумент, прыняты канферэнцыяй, мае назву "Нацыянальна-дэмакратычны рух у Беларусі на пераломе стагоддзяў". У ім паведамляецца, што Фронт пачынае падрыхтоўку да ўдзелу ў восенскіх выбарах у Вярхоўны Савет і мясцовыя органы прадстаўнічай улады. Канферэнцыя выказваецца за супрацоўніцтва з іншымі дэмакратычнымі партыямі з мэтай "утварэння блока, апазіцыйнага да сённяшняй улады".

Наш. КАР.

Святы

СТАЛА ПЕСНЯЙ У НАРОДЗЕ

Вяртанне да вытокаў — гэта і даніна належнай увагі і павагі да славянскай культуры, якія ў розныя часы рупіліся пра беларускасць, у меру сіл і магчымасцяў рабілі ўсё дзеля таго, каб беларусы ўсведамлялі сябе народам, нацыяй, каб ведалі яны, што на сваёй багатай і жыццядайнай зямлі, зусім не тутэйшымі з'яўляюцца. І тут не згадаць славутую пяснярку Алаізу Пашкевіч, якая выбрала блізка, простаму люду — Цётка. Цётка, дарэчы, была і яе партыйная клічка. Яна, А. Пашкевіч, ніколі не аддзяляла спраў рэвалюцыйных ад літаратурнай дзейнасці, бо ў яе асобе цесна спалучаліся, паяднаніліся бунтарнасць грамадзянская з бунтарнасцю духу.

Пэўны час яе называлі чалавекам з "другога" берага, паколькі яна была зусім не пралетарскага паходжання. Пасля не адно дзесяцігоддзе імкнуліся пераканаць, што паходзіла пэўна з беднай сялянскай сям'і (на самай справе бацька з'яўляўся багатым землеўласнікам). Тым не менш і пры панаванні афіцыйнай ідэалогіі ў гісторыі нацыянальнай літаратуры ёй адводзілася вялікае месца. Праўда, асноўная ўвага скіроўвалася на яе рэвалюцыйную дзейнасць, на рэвалюцыйныя матывы ў яе творчасці і чамусьці "забывалася", што Цётка — гэта і найвыдатнейшая адраджэнка пачатку ХХ стагоддзя, выказніца думай народных аб нацыянальным разняволенні,

і палымяны змагар за беларускую мову, беларускую культуру.

І ўсё ж гэта не перашкодзіла надзіва шырока (на ўзроўні ЦК КПБ) адзначыць у 1976 годзе 100-годдзе з дня нараджэння паэтэсы-бунтаркі. Да таго юбілею быў прымеркаваны выхад у выдавецтве "Мастацкая літаратура" ладнага томіка яе твораў, рупна ўкладзенага С. Александровічам і цудоўна аформленага на той час маладым М. Кулавам. А кульмінацыяй урачыстасцяў стала святкаванне юбілею на радзіме Цёткі, у Шчучынскім раёне.

Па-сённяшні дзень памятаю тыя радасныя, непаўторныя хвіліны (як, думаю, памятаюць і ўсе, хто прыняў удзел ва ўрачыстасцях). Памятаю, як у аўтобусе з рук у рукі пераходзіла тая кніжка Цёткі, што яшчэ пахла друкарскай фарбай. Эпіграфам да кнігі былі ўзятыя словы гэтыя радкі паэтэсы:

Веру, братцы: людзьмі станем, Хутка скончым мы свой сон; На свет божы шырэй глянем, Век напіша нам закон...

У кнігу трапілі і публіцыстычныя артыкулы Цёткі, якія не надта часта перадрукоўваліся. У тым ліку і "Шануйце роднае слова!", што ўспрымаўся сваім роду праграмай дзеянняў для тых, хто па-ранейшаму гатовы змагацца за беларускасць: "Чаму ж, роднае слова, гэтак часта забываюць цябе людзі — нават тут, між сваімі? Чаму сыны нашага народа

Выступае Валянціна Коўтун.

так лёгка адракаюцца ад матчынай гутаркі?

Кажучь: бо цёмны нашы беларусы. Але гэта няпраўда: забываюць родную мову, адракаюцца бацькоў і братоў сваіх найбольш тыя, хто дайшоў навуку, выйшаў у людзі. Яны няцёмны: яны пераймаюць чужое — дзеля карысці".

Прыгадалася ўсё гэта, цяпер праз дваццаць гадоў зусім не дзеля таго,

Віншуем!

ЛАЎРЭАТЫ ЛІТАРАТУРНЫХ ПРЭМІЙ

На чарговым пасаджэнні рады праўлення Саюза беларускіх пісьмэннікаў прысуджаны штогадовае Літаратурныя прэміі, у тым ліку — і новая, імя Уладзіміра КАЛЕСНІКА — за лепшыя творы ў галіне крытыкі і літаратуразнаўства.

Першым лаўрэатам яе стаў знакаміты крытык, літаратуразнавец, намеснік дырэктара Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук Беларусі Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ за кнігу "Янка Купала. Новы погляд".

Яўген МІКЛАШЭЎСКИ атрымаў Літаратурную прэмію імя Івана МЕЛЕЖА за раман-даследаванне "Каханне і смерць, або Лёс Максіма Багдановіча".

Упершыню звернута ўвага і на публікацыі ў перыядычным друку. А паводле палажэння аб Літаратурных прэміях, яны могуць прысуджацца і за творы, што пакуль не ўвайшлі ў кнігу. Літаратурная прэмія імя Аркадзя КУЛЯШОВА прысуджана Раману ТАРМОЛУ за вершы, змешчаныя ў апошні час у часопісе "Польмя" і ў штотыднёвіку "Літаратура і мастацтва".

Літаратурнай прэмія імя Янкі МАЎРА адзначана кніга паэзіі Уладзіміра МАЦВЕЕНКІ "Сябрынка".

Віншуем лаўрэатаў з высокай ацэнкай іх творчасці, зычым ім новых поспехаў!

каб сказаць, як ніпроста ўсё было ў нашым нядаўнім мінулым. Няпроста і супярэчліва... Прыгадалася з іншай нагоды. Дваццаць гадоў мінула, а так і не знайшлося магчымасці перадаць творчасць Цёткі... На шчасце, сам юбілей адзначан шырока.

Ініцыятыва ж з'явілася з боку прэзідэнта Усебеларускага жаночага фронту імя Ефрасінні Полацкай В. Коўтун. Валянціна Міхайлаўна, на рахунок якой арганізацыя многіх цікавых мерапрыемстваў (найперш па ўшанаванні памяці самой першаасветніцы, а таксама Геніюш), канечне ж, не магла забыцца пра 120-годдзе Цёткі, паколькі, як вядома, даўно прыглядаецца да яе жыцця і творчасці, з'яўляецца аўтарам выдатнага рамана пра Цётку "Крыж міласэрнасці". Ініцыятыву В. Коўтун ухвалілі ў Шчучынскім райвыканкаме. Знайшла яна падтрымку і ў Саюзе пісьмэннікаў, і ў Міністэрстве культуры Беларусі.

1996 год на Шчучыншчыне быў, па сутнасці, аб'яўлены годам Цёткі. Ва ўсякім разе, планавалася шэраг цікавых і значных мерапрыемстваў, звязаных з актывізацыяй творчай актыўнасці таленавітых шчучынцаў. Гэта і розныя агляды, конкурсы, вечарыны, сустрэчы. Не засталася ўбачы і рэдакцыя раённай газеты "Дзянінца", на старонках якой было змешчана каля 30 розных публікацый выдатнай зямлячкі, а таксама мастацкіх твораў. Рупліліся шчучынскія ўлады і аб тым, каб помнік пісянкаркі заняў сваё месца ля Палаца культуры ў Шчучыне. І наступова рыхталася да цётчыных народзін. Якія пачалі святкаваць 3 ліпеня — менавіта ў гэты дзень па старым стылі і з'явілася яна на свет у фальварку Пешчына.

Працягам жа ўрачыстасцей стала 7 ліпеня. Акурат у гэты дзень на

радзіму дэлегацыі з Вінтала, у складзе якой былі вядомыя пісьмэннікі, дзеячы нацыянальнай культуры, журналісты, прыхільнікі сямірачага талента Цёткі. Першая ўвечыра прывяла гасцей у вёску Стары Двор, якая стала апошнім прыстанішчам Цёткі. Як вядома, у пачатку студзеня 1916 года яна атрымала звестку, што цяжка захварэў бацька. Паспяшлася, але, на жаль, яго ў жывых не застала. Аднак пасля пахавання бацькі са Старым Двором не развіталася. У Лідскім павеце пачалася эпідэмія тифу, і Цётка лячыла хворых. Многіх уратавала, а вось сябе не ўберагла. У Старым Дворе і была пахавана...

Госці ўсклалі на магілу кветкі. З прачулымі словамі выступілі В. Коўтун, сакратар рады Саюза пісьмэннікаў У. Паўлаў, А. Вярцінскі, які, да ўсяго, працягаў і верш "Магіла пры дарозе", што быў напісаны пад уражаннем святкавання 100-гадовых Цётчыных угодкаў.

Асноўныя ўрачыстасці прайшлі ў Шчучыне. У Палацы культуры было людна, а ці не гэта найлепшае пацверджанне любові да той, хто жыў і тварыў з верай у шчаслівую будучыню Беларусі, для каго сама свабода была непадзельна ад нацыянальнага разнаўлення?

Першым слова ўзяў старшыня Шчучынскага райвыканкама В. Казяк. Нешматгадоўнымі быў Віктар Іванавіч, ды здолеў сказаць усё наконт таго, кім ёсць для шчучынцаў і кім назаўсёды застаецца Цётка. Вядучыя сустрэчы, як старшыня грамадскага камітэта па святкаванні 120-годдзя славянскай пісянкаркі, была В. Коўтун. Па яе словах, Цётка — той анёл нябесны, які зляцеў аднойчы на зямлю, каб сваімі дзеяннямі пачаць на ёй жаночы рух. Канечне, былі ў Цёткі і вялікія папярэдніцы, тая ж Ефрасіння Полацкая, але ме-

ПАКАЖЫЦЕ ПРЫКЛАД!

ЛІСТ КІРАЎНІКУ НАШАГА ПАРЛАМЕНТА

Паважаны Сямён Георгіевіч!
З вялікай цікавасцю чытаў Вашы адказы, якія Вы давалі як Старшыня Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь чытачам "Народнай газеты", змешчаныя ў нумары за 21 чэрвеня г.г. Многое з таго, што Вы гаварылі, прагучала, як надзённы і хваляючы пытанні сённяшняга развіцця нашага грамадства. Падзяляю з Вамі свае думкі і пачуцці, як чалавек творчай прафесіі і як просты грамадзянін суверэннай краіны. Але з адным Вашым адказам не магу пагадзіцца аніяк.

Чытач з г. Вілейкі Антось Рак запытаў у Вас: "Сямён Георгіевіч, калі Вы будзеце весці сесію на роднай мове?" Вы адказалі вельмі каротка, амаль не задумваючыся: "Калі большасць дэпутатаў будучага размаўляць на роднай мове. Мяркую, што сёння не гэта самая важная з тых праблем, якія існуюць у нашым грамадстве".

Прызнаюся шчыра, мне вельмі дзіўна было пачуць такое з вуснаў кіраўніка вышэйшай заканадаўчай улады, тым больш пасля Вашага знакамітага выступлення перад парламентарыямі на апошняй сесіі Вярхоўнага Савета. Усе жыхары нашай рэспублікі добра ведаюць і помняць, што і да вайны і ў пасляваенны час — за творы, якія рэспубліканскія сесіі Вярхоўнага Савета Рэспублікі вяліся на беларускай мове, калі старшынямі яго былі Максім Танк,

Іван Шамякін, Іван Навуменка і зусім нядаўна — Станіслаў Шушкевіч, Мечыслаў Грыб. Помніцца — гэтак рабіў і Іван Фролавіч Клімаў. Кожны старшыня на сесіі гаварыў па-беларуску, нягледзячы на тое, што многія, ці нават большасць дэпутатаў выступалі і гаварылі на рускай мове. Гэта іх права. Але ж Вы — першы заканадаўца ў краіне. На Вас глядзіць, да Вас прыслухоўваецца ўвесь наш народ. І вашы спадзяванні, паважаны спікер парламента, на тое, што ўсе дэпутаты хутка прыядуць на родную мову пры існуючых сёння законах, будуць выступам і прымаць рашэнні па-беларуску, — марная надзея. Калі ў гэтай справе не пакажаце прыклад першым Вы самі, як Старшыня Вярхоўнага Савета, то так яно будзе да канца існавання яго ў трынаццатым скліканні.

На гэтым бы мне скончыць свой кароткі ліст. Але хочацца дадаць толькі адно: ці не час ужо ўсім нам пачаць аб такім важным пытанні — на якой мове павінен працаваць вышэйшы орган той рэспублікі, якую ён прадстаўляе перад сваім і перад усімі народамі свету?

Зі павагай да Вас і ўсіх вашых калег

П. Ф. ПРЫХОДЗЬКА,
паэт, ветэран і інвалід Вялікай Айчыннай вайны
24 чэрвеня 1996 г.

Надзённае

НЕ ТРЭБА ВОРАГАЎ ШУКАЦЬ...

Не трэба ворагаў шукаць у роднай хаце.

Не трэба годнасць зневажаць, Тых, хто наважыўся падняць, Як паднімаў араты голю, Святую спадчыну сваю — Наш старажытны герб Паголю.

Не трэба ворагаў шукаць Сярод сваіх братоў, не трэба!

Не трэба дзецям замінаць Сугучны з часам шлях шукаць, не трэба!

Бо заўтра жыць не нам, а ім, Крыўнікам нашым дарагім.

О, Божа, ты з бяздоння неба Скажы, што гэтага не трэба, Не трэба, чуецца, не трэба!

Фелікс ШКІРМАНКОЎ
г. Слайгарад

музея літаратуры і мастацтва... А. Вярцінскі не толькі пераканаўча гаварыў пра месца і ролю Цёткі ў нашым сённяшнім дні, а і працягаў сваю верш, напоўнены адраджэнскімі матывамі. Ён успрымаецца як свайго роду працяг той адраджэнскай справы, якой прысвяціла сваю дзейнасць Цётка і адначасова гэта пазіцыя нашага выдатнага сучасніка, заклапочанага ідэямі нацыянальнага Адраджэння...

А пасля слова ўзяла загадчык раённага аддзела культуры А. Максімавіч. Таксама праводзіліся вынікі розных конкурсаў, што праходзілі на Шчучыншчыне ў сувязі з юбілеем Цёткі. Уручаліся шматлікія ўзнагароды. Дзесяткі пераможцаў — усіх і назваць не выпадзе. Але нельга не ўспомніць самую юную

(Працяг на стар. 4)

Варункі

"ЗДУБАВЕЦЕ"

Сапраўдным бестселерам года можна назваць новую кніжку Рыгора Барадудзіна "Здубавецце". Паспрабуйце яе знайсці і набыць — і ў вас нічога не атрымаецца. У ёй Рыгор Іванавіч сабраў і не пабаяўся выдаць тую частку свайго фальклора беларускага фальклора, якая багатая на мацію і датычыць двухсэнсоўных, часта фрывольных жыццёвых сітуацый.

Трэба адразу адзначыць, што такі фальклор у жыцці беларуса быў да месца толькі пры пэўных выпадках — ці на вясельях, калі таго патрабавала вясельная абраднасць, замешаная на яшчэ паганскіх рытуалах, ці падчас гулянняў, вячорак, калі тэмпература там уздымалася да адпаведнага ўзроўню.

Прачытаўшы ўсё сабранае Р. Барадудзіным, можна яшчэ раз пераканацца ў тым, што беларусы — праўдзівыя пераемнікі славянаў, калі браць пад увагу тое, што пра тых казалі старажытныя летапісы. Яны любяць незлапавы пасмяяцца, маюць лёгкі, незлапамятны характар ды й увогуле — вясельная нацыя, багатая на разумныя галовы.

Гэта фальклор не толькі пэўнай сітуацыі, але й адпаведнага ўзросту. Пагодзімся, што тое, што здаецца вельмі смешным і цікавым у 18, у 60 ужо выклікае паблажлівую ўсмішку. Такі ток жыцця.

Што тычыцца арыентацыі ў часе, дык мяне найбольш ураджаюць матывы яшчэ з прыгонных часоў. Вось ужо амаль паўтара стагоддзя, як адмянілі прыгон, а песні пра дваровых запісваюцца яшчэ й зараз.

Чытаючы гэты прыпеўкі, прыказкі ды паказкі, разумеш усю марнасць патугаў русафілаў даказаць, што беларуская мова — гэта "наречіе" суседняга "языка". Іншая справа, што й нашыя занадта дэвалюіраваны да расійскай прапаганды беларусы не лічаць беларускую мову за каштоўнасць, якую неабходна абараняць, захоўваць і перадаць сваім дзецям.

Пакуль жывая беларуская мова ў вёсках, датуль яна будзе блішчэць залатым россыпам народнае творчасці. І пакуль будзе жыць беларусы, датуль будзе ўтварацца смешныя сітуацыі ў нашым штодзённым жыцці. Варта, мабыць, не праходзіць, не зважаючы, а збіраць і запісваць пачутае, як зрабіў гэта Рыгор Іванавіч — няхай застаецца.

Пры канцы варта адзначыць добрае арыгінальнае афармленне зборнічка, што выйшаў у "Паліфаксе" Яўгена Бурдзіна, які, на жаль, зрэў, затае якасна друкуе і беларускія кніжкі.

Алесь БЯЛЯЦКІ

ПРЫНЯТЫ Ў САЮЗ ПІСЬМЕННІКАЎ

КАНЦЭРТ-СПРАВАЗДАЧА

Вялікай папулярнасцю ў Віцебскай школе мастацтваў карыстаецца аддзяленне харэаграфіі. Днямі яго выхаванцы прадэманстравалі сваё майстэрства перад гараджанамі. На сцэне абласной філармоніі з поспехам прайшоў іх справаздачны канцэрт.

На здымку: выступаюць выхаванцы аддзялення харэаграфіі.

Фота Аляксандра ХІТРОВА, БЕЛТА

... І ПОЗІРК У ЗАЎТРА

Як цяжка ні даводзіцца, а дзяржаўныя выдавецтвы працуюць і на перспектыву. «Юнацтва» — таксама не выключэнне. Нядаўна ў кнігарнях з'явіўся яго тэматычны план выпуску літаратуры на 1997 год. Вядома, пазіцыі ў ім куды меней, чым было, скажам, гадоў шэсць-сем назад, ды і некаторыя назвы пераносцяцца з іншых гадоў. Тым не менш плануецца выданні, якія, несумненна, знойдуць свайго ўдзячнага чытача. Для прыкладу, «Бібліятэка беларускай дзіцячай літаратуры» папоўніцца зборнікам «Згукі Бацькаўшчыны», у які ўвойдуць творы беларускай літаратуры ад сярэднявечча (пачынаючы ад Ефрасініі Полацкай і Кірылы Тураўскага) і да пачатку XX стагоддзя, а таксама кнігай «Цудоўная дудка» (укладанне С. Лаўшукі), змест якой складуць п'есы З. Бядулі «Салавей», В. Вольскага «Цудоўная дудка», А. Вярцінскага «Дзякуй, вялікі дзякуй!», В. Лукшы «Чароўны камень», А. Вольскага «Граф Глінскі-Папаялінскі» і іншыя. Чарговыя кнігі чакаюцца і ў другой папулярнай серыі — «Бібліятэка замежнай дзіцячай літаратуры». Гэта — казкі Братоў Грым, аб'яднаныя назвай «Брэменскія музыкі», і «Легенды і міфы Старажытнай Грэцыі».

Для самых маленькіх падрыхтаваны кніжкі-цацкі «Лясны тэатр», «Пунсовыя ветразі», «Хто як размаўляе», кніжка-расфарбоўка «Слуцкія паясы», дашкольнікам і малодшым школьнікам адрасуюцца зборнікі фальклору «Доджык, дожджык, сыпані», «З крыніц адвечнай прыгажосці», «Пакацігарошак», кнігі Г. Багданавай «Чароўны абрус», Я. Брыля «Цуды ў хаціне», А. Вялюгіна «Вада і вуда», В. Гардзея «Зайкава балалайка», С. Грахоўскага «Я ўсё ўмею», М. Дуксы «Нябесны карнавал», С. Папара «Золка зёлка», У. Паўлава «Дазор на Сухой Мілі», П. Прыходзькі «Дзе начуе вецер?», А. Савіцкага «Прыгоды Муркі», У. Скарынкін «Падарожжа ў Крайшарад», Э. Скобелева «Новыя незвычайныя прыгоды Арбузіка і Бябешкі», М. Скоблы «Камень-перунок», М. Танка «Журавель і Чапля», Я. Хвалей «Каця на планеце радапедаў» і іншыя.

Рыхтуюцца факсімільныя выданні «Другога чытанія для дзяцей беларусаў» Я. Коласа і «Першага чытанія для дзетак беларусаў» Цёткі.

Не будуць абдызены ўвагай і вучні сярэдняга школьнага ўзросту, а таксама старшакласнікі. «Млын на сямі колах» — пад такой назвай выходзіць кніга народных легендаў і паданняў, сабраных і апрацаваных І. Маслянічнай. Рыхтуюцца да выдання раманы А. Афіяроўскага «Двое на тонкім лёдзе», чарговы зборнік гістарычнай літаратуры «Бацькаўшчына» (укладальнік С. Панізнік), кніга апавесцяў і апавяданняў Г. Далідовіча «Кліч роднага звона», апавесці, апавяданні, замалёўкі А. Капусціна «Белыя коні з казкі», апавесці Аляксея Якімовіча «Пастка для пярэваратня» і іншыя.

Запланаваны таксама перакладныя творы пісьменнікаў блізкага і далёкага замежжа.

АКСЕНЧЫК Ніна Канстанцінаўна. Пэат, крытык, літаратуразнаўца. Нарадзілася ў 1961 годзе ў вёсцы Вятыцы Жыткавіцкага раёна. Скончыла Мазырскі педагагічны інстытут (1982), аспірантуру ў Мінскім педінстытуце (1987). Кандыдат філалагічных навук. Дацэнт кафедры беларускай літаратуры Мазырскага педагагічнага інстытута.

Літаратурную працу пачала ў 1981 годзе. Аўтар кнігі пазіі «Словедзь арабыны» (1995), публікацыі ў перыёдыцы і калектыўных зборніках. Рэгулярна выступае з рэцэнзіямі на новыя кнігі і артыкуламі, прысвечанымі надзённым праблемам развіцця беларускай літаратуры і выкладання яе.

АНТАНОЎСКИ Мікола Дзмітрыевіч. Пэат. Нарадзіўся ў 1952 годзе ў вёсцы Шашаны Пінскага раёна. Скончыў Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт (1978). Рэдактар пружанскай раённай газеты «Раённыя будні».

Літаратурную працу пачаў у 1972 годзе. Аўтар кнігі пазіі «Святаяннік» (1993), публікацыі ў перыёдыцы, калектыўных зборніках.

БЕЛЫ Сымон Міхайлавіч. Крытык, публіцыст. Нарадзіўся ў 1929 годзе ў вёсцы Мікалаеўшчына Стаўцоўскага раёна. Скончыў Мінскі інстытут замежных моў (1956). Да выхаду на пенсію выкладаў англійскую мову ў Радашковіцкай сярэдняй школе.

Заслужаны настаўнік Беларусі. Літаратурную працу пачаў у 1972 годзе. Аўтар кнігі пра Я. Коласа і яго акружэнне «На бацькоўскай зямлі» (1993), успамінаў, крытычных і публіцыстычных артыкулаў у перыёдыцы.

КАРЭНДА Іван Арсеньевіч. Пэат. Нарадзіўся ў 1950 годзе ў вёсцы Крывічы Іўеўскага раёна. Скончыў Гродзенскі педагагічны інстытут імя Я. Купалы (1971) і Вышэйшую школу пры ЦК ВЛКСМ (1976). Намеснік міністра культуры

і друку Рэспублікі Беларусь. Літаратурную працу пачаў у 1971 годзе. Аўтар кнігі пазіі «Белы наліў» (1995), п'есы «Залатыя яйкі» («Тэатральная Беларусь», 1993, N 2), публікацыі ў перыёдыцы.

Марцін **КОЎЗКИ** (МАРЦІНКОЎСКИ) Міхаіл Барысавіч. Сатырык, гумарыст. Нарадзіўся ў 1923 годзе ў горадзе Сянно. Скончыў Краснаярскі педагагічны інстытут (1951).

Літаратурную працу пачаў у 1959 годзе. Аўтар кнігі «Крыштальная душа» (1983), «Кубік Рубіка» (1987), «Доля праўды» (1995), падборкі ў калектыўным зборніку «І ў хвост і ў грыву» (1976), шматлікіх публікацыі ў перыёдыцы.

РАГАЎЦОЎ Васіль Іванавіч. Пэат, крытык, літаратуразнаўца. Нарадзіўся ў 1952 годзе ў мястэчку Стрэшын Жлобінскага раёна. Скончыў Мазырскі педагагічны інстытут (1973). Кандыдат філалагічных навук, прафесар. Загадчык кафедры беларускай мовы Магілёўскага педагагічнага інстытута.

Літаратурную працу пачаў у 1968 годзе. Аўтар кнігі пазіі «Сутонне» (1995), паэтычных падборак у перыядычным друку. Выдаў навучальныя дапаможнікі «Уводзіны ў мовазнаўства» (з А. Юрэвічам, 1987), «Моўны разбор у ВНУ і школе» (з С. Кечык, 1988), «Практыкум па ўводзінах у мовазнаўства» (1989), «Уводзіны ў мовазнаўства» (1992). Адзін з сааўтараў «Матэрыялаў для абласнога слоўніка Магілёўшчыны» (1981).

ТАРАСАЎ Сяргей Васільевіч. Пэазаік, публіцыст. Нарадзіўся ў 1961 годзе ў Мінску. Скончыў Мінскі педагагічны інстытут (1982). Працуе ў Нацыянальнай тэлерэдыёкампаніі.

Літаратурную працу пачаў у 1982 годзе. Аўтар кнігі «Чарадзея сёмага веку Траяна. Усяслаў Чарадзея» (1991), «Вясёлы ветрык» (1993), публікацыі ў калектыўных зборніках. Адзін з аўтараў кнігі «Праз смуту стагоддзяў»

(1993), «100 пытанняў і адказаў з гісторыі Беларусі» (1994), напісаў сцэнарыі мастацкіх фільмаў «Прыйдзі і віждзь...» (1991), «Пастка для зубра» (фільм I «Ягайла», фільм II «Вітаўт» (1995), дакументальных — «Для вас, сучаснікі мае...» (фільм I «Ефрасіня. Рагнеда», 1987, фільм II «Усяслаў Чарадзея. Кірыла Тураўскі», 1989).

ПРАВАСУД Уладзімір Рыгоравіч. Пэат, сатырык, гумарыст, публіцыст. Нарадзіўся ў 1934 годзе ў вёсцы Подгаць Акцябрскага раёна. Скончыў Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт (1970). Літработнік аддзела літаратуры часопіса «Вошкы».

Літаратурную працу пачаў у 1956 годзе. Аўтар кнігі пазіі «Бабрыная справа» (1973), «Соль і перац» (1976), «Любоў без узаемнасці» (1979), «Пабрацімы» (у перакладзе на якуцкую мову, Якуцк, 1981), «Цешча і аўтамабіль» (1984), «Прыкарытнікі» (1995), прозы і публіцыстыкі «Палескі Марэсвеў» (1967), «Ветэран» (1968), «Светлая доля» (1975), «Зайздросны лёс» (1977), «Народжаны рэвалюцыяй» (1979), «Працоўны поўдзень» (1983), «Бамаўцы» (1984), «Маўклівая пушча» (1989) і іншых, а таксама шэрагу публікацыі ў калектыўных зборніках і перыёдыцы.

ШАХРАЙ Ілья Аляксандравіч. Дзіцячы пісьменнік. Нарадзіўся ў 1938 годзе ў Мінску. Скончыў Беларускі політэхнічны інстытут (1967). Да выхаду на пенсію па стане здароўя працаваў інжынерам.

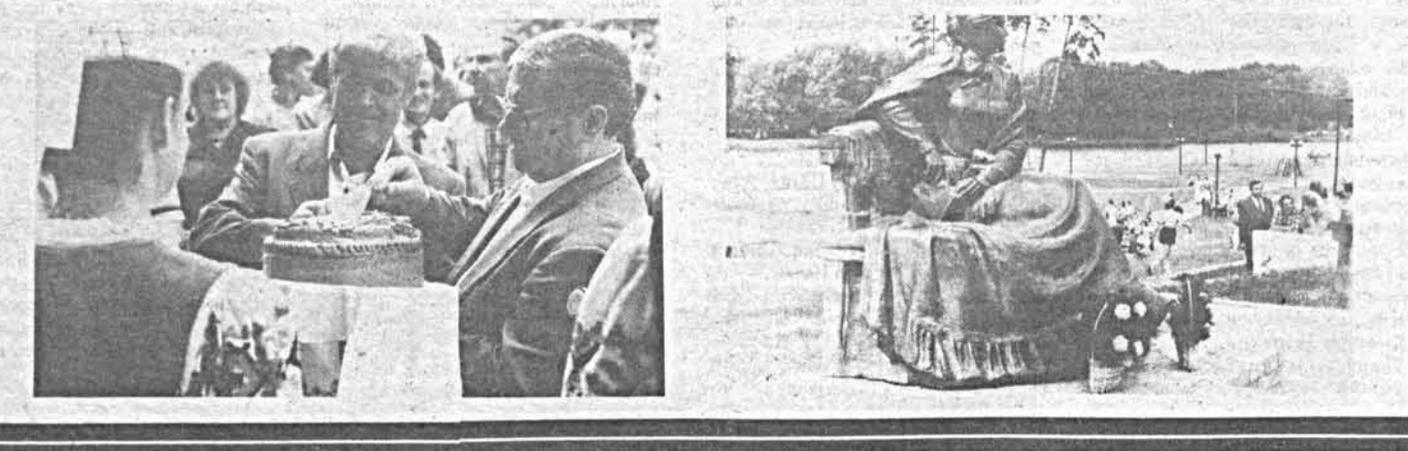
Літаратурную працу пачаў у 1956 годзе. Аўтар кнігі «Пралеска» (1963), «Пра Ганульку і Барыску» (1965), «Зялёны ветразь» (1966), «Выдумшчыкі, напавыдумшчыкі і іншыя» (1975), «Як вынайшлі бурбалкі» (1977), «Птушка шчасця» (1991), сцэнарыя навукова-папулярнага фільма «Цені» (1969), дакументальных фільмаў «Мой тата — Айбаліт» (1970), «Сцягі і людзі» (1972), «Паўсантыметра ад сэрца» (1975).

СТАЛА ПЕСНЯЙ У НАРОДЗЕ

(Працяг. Пачатак на стар. 2-3)
 ўдзельніцу — Анжэлу Жук. Дзяўчынка любіць вершы Цёткі, ведае іх на памяць, у час аглядаў-выступленняў самадзейных артыстаў яна выконвала ролю Сірацінкі, што, як вядома, прысутнічае ў адным з твораў паэтэсы... А сёстры Асташавы ў час уручэння прызоў выканалі песню «Вёска мая», напісаную мясцовым кампазітарам У. Суцініным на верш Цёткі...
 Урачыстасці атрымалі працяг на пляцоўцы ў Палаца культуры, дзе адбылося адкрыццё

помніка Цётцы. Выступілі старшыня райвыканкама В. Кізяк, У. Паўлаў, В. Коўтун, намеснік начальніка аддзела культуры Гродзенскага аблвыканкама В. Губіч, А. Вярцінскі, сакратар рады Саюза пісьменнікаў А. Пісьмянкоў, паэт-бард В. Пазнякевіч...
 Памятае зямля шчучынская, зямля беларуская сваю пяснярку. Памятае, бо Цётка паранейшаму з намі, яна — наша сучасніца, тое, што хвалявала і непакоіла яе, блізкае і нам... Працоўкімі успрымаюцца словы, прамоўленыя

Цёткай яшчэ ў 1905 годзе ў вершы «На магіле»:
**На магіле ўзды дубам,
 Пачну шаптаць братнім губам
 Аб іх долі, аб свабодзе,
 Стану песняй у народзе!**
 Яна і на самай справе стала песняй у народзе...
Алесь МАРЦІНОВІЧ
 Фота Л. КЛЫШКО

Кожная сустрэча сяброў маладзёжнай суполкі "Літаратар" з нашымі вядомымі паэтамі і пісьменнікамі (а ў рэдакцыі "Першацвета" гасцявалі ўжо Янка Брыль, Ніл Гілевіч, Алег Лойка і інш.) атрымліваецца цікавай і незабыўнай, сапраўды творчай і па-юначы ажыўленай... Не стала выключэннем сустрэча маладых літаратараў і з народным пісьменнікам Беларусі, акадэмікам Іванам Якаўлевічам Навуменкам. Апошні, відаць, і не спадзяваўся ўбачыць столькі першацветаўцаў, бо неяк міжволі падчас гутаркі падзівіўся: "Сёння, калі так сонечна і цёпла, можна было б дзе-небудзь на эстрадзе модныя пласцінкі слухаць, а вы паклікалі старога дзядзьку дый выслухоўваеце ягоныя рэчывы. Мне гэта трохі дзіўна. Нейкая рэдкая моладзь! Малайцы!"

Першацветаўцаў жа, якія напачатку моўчкі-зачаравана выслухалі апавяд пісьменніка пра сваё жыццё, а затым закідалі таго пытаннямі, цікавіла ў Іване Якаўлевічы літаральна ўсё: яго дзіцячыя захапленні і дарослыя клопаты, літаратурныя сімпатыі і палітычныя пазіцыі, жыццёвае крэда і эстэтычны перакананні і г. д. і г. д. Зрэшты, не будзем забягаць наперад, а паслухаем самога пісьменніка і яго суразмоўцаў...

ДАВАЙЦЕ ВЕРЫЦЬ У ЧАЛАВЕКА

3 ІВАНУ НАВУМЕНКАМ ГУТАРАЦЬ СЯБРЫ ЛІТАБ'ЯДНАННЯ "ЛІТАРАТАР"

— Іван Якаўлевіч, у сваёй "Аўтабіяграфіі" вы адзначаеце два найвялікшыя ўражанні дзяцінства — птушак і кнігі. Раскажыце, калі ласка, пра другое з іх. Ці не ўгадаеце штось незвычайнае з гісторыі вашага ранняга сяброўства з кніжкамі?

— Першую кніжку я прачытаў на рускай мове — "Сказкі і правда о небе". А калі мне ўпершыню трапілася ў рукі беларуская кніжка, яна выклікала ў душы незвычайнае хваляванне. Я ўзрадаваўся, я ў захапленні быў ад таго, што, я аказалася, на нашай гаворцы можна кніжкі пісаць. Гэта было першае адкрыццё!

Увогуле ж кніжкамі я пачаў захапляцца недзе з другога класа. І ўжо ў класе шостым марыў: вось каб гэта які-небудзь конкурс і каб сабраліся ды спыталі, якую кніжку я не чытаў. І такой кніжкі, вядома, не аказалася б — так тады мне здавалася... Але я, і сапраўды, перачытаў шмат. Беларускіх пісьменнікаў ведаў усіх. Дарэчы, пры мне, недзе, калі я вучыўся ў пятым-шостым класе, пачалі вырываць старонкі з Платонам Галавачом, Цішкам Гартным. "Сокі цаліны", напрыклад, я так і не паспеў прачытаць у дзяцінстве, бо знялі са школьнай праграмы. Ведаў і рускую, і замежную класіку, канешне... Бібліятэк у Васілевічах было шмат, пяць ці шэсць, здаецца, і я ва ўсе быў запісаны. Бібліятэкарка ў сельсаветскай бібліятэцы мяне проста ззнавідзела. Хацела даваць мне тоненькія кніжкі, а я тоненькіх не браў. Што тоненькая? — пакуль дадому зайсці, я мог яе прачытаць. І таму браў пераважна тоўстыя. А за што ззнавідзела? За тое, што я і тоўстыю за ноч адольваў, а назаўтра прыходзіў за новай, і ўсё рыўся, корпаўся ў тых шафах... А вось у бібліятэцы леспрамгаса быў ліберальны чалавек — ён нічога ў бібліятэчнай справе не разумее, мог даць і тры кніжкі, што мяне страшэнна радавала...

— Іван Якаўлевіч, пасля вайны вы працавалі журналістам. Ці дапамагла вам праца газетчыка як літаратару?

— Сапраўды, прыкладна шэсць гадоў пасля дэмабілізацыі я працаваў карэспандэнтам мазырскай абласной газеты "Бальшавік Палесся": шастаў, ездзіў па калгасах, вывучаў жыццё... Але скажу вам адно: газета і памагае чалавеку літаратурнаму, і шкодзіць. Яна прывучае глядзець на жыццё толькі праз вакно факта, канкрэтыкі. Справаваў я фантазіраваць: скажам, сонца ўзыходзіць, раса серабрыцца. А загадчык сельгасаддзела (Віслоў быў такі) выкрэсліваў усё гэта: маўляў, адкуль я ведаю, што ў той дзень сонца ўзышло дый яшчэ раса блішчэла... Праўда, я вершы пісаў па-беларуску, безумоўна, і друкаваў іх, дык тут ужо ніхто не мог нічога зрабіць...

— Вы пісалі вершы?

— І нават зборнік хацеў выдаваць. Але добра, што яго не выдаў, бо, хаця падчас і трапіліся ніштатваты, усё ж пераважна гэта былі казённыя вершы, нахталт, "Ішоў ён полем, бригадзір чацвёртае бригады, на ніве гэтай камандзір і першы сам араты". Альбо вось пра каханне: "Ты ўсхваляваная стаяла ля дошкі з думкаю адной. Яна вілья ў інтэгралах, каб выйсці формулай скупой..." А адзін верш я нават Сталіну прысвяціў: "За росквіт нашых сёл, за гул заводу, за гоман трактару — прымі падзяку вечную, народаў нашых родных друг і правдыр..." Далей не памятаю, але нешта такое. Ці ж гэта творчасць?..

— Дзе і калі вы надрукавалі свае першыя творы? І ці лёгка вам даліся

першыя літаратурныя крокі?

— Калі гаварыць пра вершы, то дзесяткі два я надрукаваў у абласной газеце. Друкаваліся яны нават і ў "Чырвонай змене", і ў "Ліме" — гэта так даўно было, 46-ы, 47-ы, 48-ы гады. Але я не лічу іх першымі творами, паколькі я празаік усё-такі.

Першае апавяданне пад назвай "Інтэрнацыянал" я хацеў надрукаваць у абласной газеце. Сюжэт быў такі: партызаны трапілі ў акружэнне, выхаду не было, але яны мабілізаваліся, сабралі свае духоўныя сілы, заспявалі "Інтэрнацыянал" і прарваліся. Адказны сакратар прачытаў і кажа: "Знаеш што, калі б у іх не было патронаў, гранат, то наўрад ці яны б прарваліся..."

У 1950-я гады я працаваў у "Маладосці", загадваў рознымі аддзелама, і мяне часта пасылалі ў камандзіроўкі. Аднаго разу — каб выкрасіць нейкага там шамана, які тлуміць людзям галовы. І я пачаў: а чаго мне ехаць? Няўжо я не магу сам выдумаць? І сеў-напісаў гумарэску. Гэта было ў 1954 годзе, і называлася яна "Ганьба святога Лукі". Але і я не трэба лічыць за пачатак. Першыя апавяданні, якія лічу сапраўднымі, з'явіліся ў 55-м, іх было адразу два — "Сідар і Гараська" і "Эх, махорачка". У "Маладосці" выйшлі. Тэма — хлопцы ў вайну, маё пакаленне. Я гэта ведаў і так, уласна кажучы, і пісаў...

Першы раман "Сасна пры дарозе" выйшаў у 1962 годзе. Я вам скажу, што не збіраўся пісаць ніякіх раманаў. Мы ў адным пакоі жылі з Адамовічам, а ён усё пісаў тады сваю "Войну пад крышамі". Гэта ў нейкай ступені падштурхнула і мяне. Думалася, што і я ж не менш сабе ведаю: партызаны, падполле... Вось і напісаў "Сасну пры дарозе". Ну, а ўжо наступныя кніжкі — "Вецер у соснах", "Сорак трэці" — тут я і з партызанамі пачаў сустрэцца, і ў архівах пасядзеў, таму што майго асабістага вопыту і не хапала ўжо...

— Іван Якаўлевіч, светапогляд пісьменніка абумоўліваецца, сярод іншых фактараў, і эпохай, у якую ён нараджаецца як творца. Як бы вы цяпер акрэслілі час вашага ўваходжання ў літаратуру? Ваша пакаленне пісьменнікаў стала незвычайна адметным у нашай літаратуры. Чым жа, як вы думаеце?

— Той час быў няпростым. Але было такое адчуванне (і я гэта выразіў у апавесці "Любімы горад"), што напярэдняе як-небудзь... Вайна ж таксама пачыналася вельмі дрэнна — з адступленняў, акружэнняў, паражэнняў. Здавалі гарады, потым прыходзілася іх браць назад. Усё было разбурана, знішчана. Я сам гэта бачыў. У адным нашым раёне недзе з 60 вёсак 44 былі спалены. І разам з тым вайна ўсё-такі была пераможная. Гэта давала нейкую надзею, крылы. І я вам хачу сказаць, што досыць хутка грунт для аптымізму з'явіўся. Усё ж такі Мінск і ўся Беларусь даволі хутка падымаліся. Можна, тут штосьці і паказнае было, але дабрабыт рос даволі імкліва. У 47-м была праведзена грашовая рэформа, адмянілі камерцыйныя цэны на хлеб, хлеб стаў вольны, яго стала хапаць. У вёскі, вядома, не завозілі, лічылася, што калгаснік і так мае хлеб. Але калгаснік мог усё-такі паехаць, скажам, у Рэчыцу, прадаць там пеўня ці курыцу і купіць буханкі дзве-тры. І цукар ужо з'явіўся. І вось я студэнтам у 48-м за дзiesięць рублёў мог купіць ужо дзвеце грам кілбасы... Словам, дабрабыт, паўтару, рос імкліва, і грунт для аптымізму быў...

Што ж было за плячамі ў мяне як у пісьменніка? Па-першае, юнацкія мары. У

дзяцінстве — лес, грыбы, птушкі... Гэта ж столькі яны навеялі ўсякіх мараў! Ну, а там, дзе мары, там і дзяцінства. Марылася: вось яна сустрэнецца, я зраблю нейкі подзвіг, прыйду да яе і, так сказаць, пакладу ля яе ног гэты подзвіг, і яна ў аддзяку за яго палюбіць мяне, пакахае... Такое рамантычнае было мысленне. А, па-другое, за плячамі засталася вайна. І было адчуванне свайго пакалення. Канешне, не ўсе з гэтага пакалення былі рамантычнымі. У асноўным яно наогул загінула. У нас з дзесятага класа пайшлі, па-мойму, 16 чалавек на фронт, а вярнуліся пяць ці шэсць толькі; дзве трэці, значыць, загінулі. Маладыя былі, хавацца не ўмелі, ды і старэйшыя, вядома ж, гінулі таксама... Я пісаў апошняю сваю апавесць з біяграфічнага цыкла — "Любімы горад" — і адчуваў (пішаў жа не розумам, а пачуццём, падсвядомасцю), што дзесьці ўсё-такі мінор, сумна. Чаму сумна? А таму, што тыя хлопцы,

— Хацелася б даведацца пра апавесць "Замец жаўталісця" — ці біяграфічная яна?

— Не, яна — выдумка. Выдумка ў тым сэнсе, што я ніколі не выкладаў у Мазырскім педінстытуце, ніякіх лекцый там не чытаў, і такой герані не было. Гэта, як піша Багдановіч пра Вераніку, — выдумка маёй галавы. Галавы то галавы, але, як кажучы, "седина в волос, а бес в ребро". Дзесьці гэта ўсё — якраз у маёй унутранай біяграфіі, пра якую я казаў, у той біяграфіі, якая непасрэдна не раскрываецца і не пішацца. Недзе падобны выпадак, калі і не цалкам такі ж самы, то хоць нейкія подступы да яго, пачуцці падобныя — усё ж былі... Мележ, калі прачытаў гэтую кніжку пазваніў мне (дарэчы, падоўгу мы любілі гаварыць!) і сказаў: "Ты, відаць, закахаўся..." Ну, я, канешне, сціпла прамаўчаў.

— Іван Якаўлевіч, вы хораша ўмеце перадаваць пачуцці і эмоцыі сваіх герояў. Незвычайны пачуццёвы шквал — так хацелася б назваць гэтую асабліваць вашу прозы... Ці не падзеліцеся сакрэтам свайго майстэрства?

— Як пісаць пачуцці? Іх не трэба выдумваць. Пачуцці пісьменнік піша свае. А пісаць жа няцяжка, калі ты ўвайшоў у характар, адчуў і ведаеш яго. Не знаю, можа, каму удаецца пісаць па плану альбо па пэўных схемах, але думаю, што галоўнае для пісьменніцкай работы — інтуіцыя пачуцця. Успомнім таго ж Пушкіна. Ён жа адразу і не ведаў, што Таццяна выйдзе замуж. Гэта ж інтуіцыя ён дайшоў: у сітуацыі, калі Анегін растаптаў яе пачуцці, яна толькі і магла так зрабіць, іншага выйсця проста не было... Словам, трэба даваць сваёй інтуіцыі. Але, канешне, як Пушкін пісаў, "алгеброй поверять интуицию" гэтаксама трэба. Разумовы элемент неабходны, бо пачуцці часам могуць такога нарабіць. Вунь Горкаму аднойчы прыслаў адзін аўтар верш, і там было так: "Семён Михайлович Будённый скакал на рыжем кобыле". Дык Горкі пасля пісаў, што "если на эту животину сесть, то неизвестно, куда она занесет..."

— Ці здараліся за вашу доўгую пісьменніцкую практыку выпадкі непаразумення з рэдактарамі па ідэалагічных прычынах?

— Я не з самых радыкальных пісьменнікаў. І я не то што баюся ці, як кажучы, не хацеў на ражон лезці, — проста мая натура такая — памяркоўная... Разумею, пры любым цары спяваюць птушкі, нараджаюцца прыгожыя дзяўчаты, можа быць каханне, карацей кажучы, народ жыць ва ўсякіх умовах, і трэба жыць. Ёсць у народзе нават выслоўе: жыць як набяжыць... Але і ў мяне таксама здараліся непрыемнасці. Помню здымалі нават з нумара апавяданне — "Пад пошум дубоў" у "Полымі". Тады мне на ўступкі прыйшоў пайсці. Ну, а "Смугат белых начэй" увогуле не прпусклі; Шамякін чытаў-чытаў, усё затрымліваўся на апошніх старонках, але, зрэшты, надрукавалі, хаця я там асабліва нічога і не здаймаў. У "Вайне каля Цітавай копанкі" здымалі масу дробязей, якія я так і не аднавіў; з "Сасны пры дарозе" нават некалькі старонак выкінуты... Увогуле рэдактура "лазіла".

— А не даходзіла, што ў Галоўліт выклікалі?

— З "Дубамі..." ездзіў у Галоўліт.

— Вы сказали: жыць як набяжыць... Ці ж выйсе гэта, калі нішчыцца ўсё беларускае, а ва ўладзе стаяць антыбеларускія сілы? Як паводзіць сябе ў такой сітуацыі літаратару? Зусім не зважаю на палітыку?

— Ну, вы ўжо трохі завастраеце. Я сказаў, што гэта прымаўка ў народзе такая, і што народ жыць. А за нацыянальную культуру і перш за ўсё за мову нашу, безумоўна, неабходна змагацца. І я лічу, што змагацца трэба легальнымі шляхамі. Трэба, каб закапёршыкамі была інтэлігенцыя. А колькі ў нас гуманітарнай інтэлігенцыі? Жменька... Зрэшты, раней нас яшчэ менш было. Памятаю, студэнтамі — нас па пальцах можна было пералічыць — але мы па-беларуску гаварылі, ніколі роднай мове не здраджвалі, і вузкая рачулкай цякло гэта наша беларускае. А ўжо нават у школах беларускую літаратуру пачалі па-руску выкладаць. І ўсё ж з таго становішча мы рванулі. Я як цяпер помню, з якой цяжкасцю закон аб мовах прымаўся — я быў старшынёй Вярхоўнага Савета тады. 352 чалавекі! — запісалі гэтую лічбу на табло, і я яе ўжо не мяняў, хоць парухаў нейкія там фармальнасці. А 352 — гэта ўжо большасць ВС... Увогуле ж лічу, што, калі б добра паставіць выкладанне беларускай мовы і літаратуры ў школе, і ў рускай школе ў тым ліку, то тады можа было б і адстояць нацыянальную культуру. А каб яшчэ ўся тэхнічная, прыродазнаўчая інтэлігенцыя павярнулася да беларускай мовы твараць! Але гэта, відаць, доўгі працэс... І гаварыць тут можна было б вельмі доўга.

Наконт літаратуры і палітыкі. Залішня ідэалагізацыя калісьці ўжо нанесла шкоду літаратуры. А ўспомнім з класікі: Някрасаў стаў на рэвалюцыйна-дэмакратычных пазіцыях, а Фет пра рэвалюцыйную дэмакратыю і слухаць не хацеў, і, як ехаў імя Маскоўскага універсітэта, дык пляваў у той бок. І тым не менш Някрасаў любіў пазію Фета... Разумею, літаратура шырэй ідэалогіі, вышэй палітыкі.

(Працяг на стар. 12)

Беларускае таварыства дружбы і культурнай сувязі гадоў дзесяць таму мела справу выключна з далёкімі замежнымі краінамі. За апошні час лік таварыстаў пашырыўся за кошт блізкага замежжа — Літвы, Украіны, Малдовы і іншых, іх стала 29. І вось — папаўненне. На гэты раз на лініі веданства сп. Ваніцкага замацаваны сяброўскія адносіны са Злучанай Саюзнай Рэспублікай Югаславіяй.

Непасрэдным штуршком для стварэння беларуска-югаслаўскага таварыства стаў супольны навуковы сімпозіум у Акадэміі навук Беларусі, куды прыехала шмат знакамітых вучоных-фізікаў. Усе яны на чале з М. Дзімітрыевічам і з ўдзелам часовага паверанага Югаславіі Жэлька Краінавіча прысутнічалі на ўстаноўным паседжанні на Захарава, 28.

Гучалі працуды звароты — «Браты і сёстры», а таксама словы пра агульныя гістарычныя карані. Падобнага паміж нашымі краінамі сапраўды ёсць. І іх, і нас па 10 млн, і мы, і яны размешчаны на перакрываючым еўрапейскім шляхоў, абедзве краіны моцна пацярпелі падчас другой сусветнай вайны. Палітыку выступаючы абходзілі старанна, як каровін лепех. Гасці згадвалі пра няшчасце (усё, што апошнім часам адбывалася на тэрыторыі былой Югаславіі) і несправядлівыя санкцыі супраць сербаў, наш бок — пра цяжкае эканамічнае становішча Беларусі, пра дапамогу дзецям пасля Чарнобыля: 200 нашых дзяцей папраўлялі здароўе ў Бялградзе. Тады-сяды з нашага боку праскокавалі настальгічныя ноткі па былым СССР, светлыя згадкі пра даўнейшае культурна-літаратурнае супрацоўніцтва, гучалі панегірыкі славянскім каштоўнасцям і славянскай цывілізацыі. І. Чарота, ініцыятар камітэта ў падтрымку Сербіі і Чарнагорыі, згадаў імя пісьменніка М. Сібінавіча, чымі намаганні ў 1993 г. выддзена «Анталогія беларускай паэзіі».

Пры заканчэнні паседжання падзею назвалі гістарычнай, а намеснік старшыні Н. Іванова зачытала спіс Рады новага таварыства. Асобныя імяны (у прыватнасці, Г. Пашкова) прымушалі задумацца пра непасрэдную блізкасць таго самага лепеха і некаторую тэндэнцыйнасць «аргкамітэта». Зрэшты, сяброўства — рэч святая (як людзей, і так народаў), так што пажадаем беларуска-югаслаўскаму таварыству плённай дзейнасці.

НАШ КАР.

НАТХНЁНЫЯ КАРАТКЕВІЧАМ І «БЕЛАЙ ДАМАЙ»

30 чэрвеня ў кутняй вежы былога французскага кляштара ў Гальшанах (цяпер гэтая частка будынка належыць філіялу Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь) адбыўся сход заснавальнікаў новай грамадскай арганізацыі. Яна атрымала назву — Фонд «Гальшанскі замак». Быў прыняты статут і вызначаны асноўныя накірункі дзейнасці.

Фонд «Гальшанскі замак» з'яўляецца падраздзяленнем грамадскага навукова-аналітычнага Цэнтра «Беларуская перспектыва» і таму сярод яго заснавальнікаў — сустаршыні Цэнтра Валянцін Голубеў і Уладзімір Анцулевіч, члены Савета заснавальнікаў прафесар Анатоль Грыцкевіч, журналіст і мастацтвазнавец Валянцін Трыгубовіч, даследчык беларускай культуры Марыя Міцкевіч... У праўленне навастворанага Фонду ўвайшлі як мінскія рупліўцы беларускай даўніны, так і мясцовыя — дырэктар Гальшанскай сярэдняй школы і стваральнік цудоўнага краязнаўчага музея Эдуард Корзун і загадчыца філіяла Нацыянальнага мастацкага музея Часлава Акулевіч. Старшынёй Фонду «Гальшанскі замак» абрана Наталля Мяцельская, супрацоўніца Акадэміі навук Беларусі.

Сваёй стратэгічнай мэтай Фонд «Гальшанскі замак» мае развіццё і культурны росквіт рэгіёна, у якога багатая гісторыя, дзе часткова зберагліся і могуць стаць аб'ектам турыстычнай цікавасці архітэктурныя помнікі, дзе жывуць традыцыі міжканфесійнага і міжнацыянальнага суладдзя ў штодзённым жыцці, дзе веліч беларускай нацыі мае аспірыша не толькі ў пісанай гісторыі, але натуральна жыве таксама ў шматлікіх міфах і паданнях.

Фонд «Гальшанскі замак» адкрыты да супрацоўніцтва з дзяржаўнымі і недзяржаўнымі арганізацыямі Беларусі і замежжа. Першае, што прапануюць яго сябры і прыхільнікі: прачытайце (перачытайце) «Чорны замак Альшанскі» незабыўнага Уладзіміра Караткевіча і разам з Наталляй Мяцельскай зрабіце падарожжа па Гальшанах і ваколіцах. Тады працаваць на аднаўленне замка і росквіту Беларусі будзем разам.

Прэс-служба Цэнтра «Беларуская перспектыва».

Тэл. 226-87-99

ПОСТАЦЬ ГЭТАГА таленавітага літаратара добра вядома і на яго радзіме — у Беластоцкім, і ў Рэспубліцы Беларусь. Сёлета Сакрат Яновіч — гаворка пра яго — адзначае сваё 60-годдзе. За спіною — багаты творчы набытак, шмат кніг; прынятых чытачом, шырокі абсяг грамадскіх клопатаў, ёмісты вопыт пражытага і перажытага.

Нарадзіўся ён у Крынках, у сям'і мясцовага шаўца Канстанціна Яновіча, які меў яшчэ і гаспадарку — кавалак поля ў тры гектары. «Рос я, — успамінае С. Яновіч, — паміж атыкай синагог, стройнай готыкай і візантыйскім харалам — у сонечнай даліне, Крынках». Думку аб магчымасці і нават натуральнасці суіснавання розных культур увабраў у сябе яшчэ, так сказаць, з дзяцінства. Вершы пачаў пісаць у школе — па-польску і па-руску. «Беларускую мову

глумяцца над пялёсткамі ўдавінай прыгажосці. Росную свежасць палощуць сцюдзёныя ліўні. Ад знямогі горбіцца ў паірдзеўшай дзярніне.

Ціха паміраеш».

Гэта — тонка адчутая пісьменнікам (паэтам?) падвойнасць зямнога існавання, пастаянная прысутнасць у ім жыцця і ўмірання, чагосьці такога, што не залежыць ад чалавека. У гэтым сэнсе я б назваў маленькімі шэдэўрамі навелы «Нешчаслівы выпадак», «Далейшае жыццё Манькі і яе смерць», «Нянавісць малаго нявольніка». Ды і многія іншыя! Пабудаваныя паводле законаў паэзіі, яны не паддаюцца пераказу, таму я адсылаю чытача непасрэдна да арыгіналаў. У іх адлюстроўваўся ўласцівы гэтаму мастаку архетып драматычнага ўспрымання быцця. Яго цікаваць не столькі мысленне чалавека, не столькі свядомасць,

«Ціха ты, Еўропа! — нацыя мая родная ўжо пры смерці, мову ёй адымае. І не трубі па ратунак, захварэла яна памужыцку невылечна. Няхай спакойна на той свет адыдзе, без пакутаў дарэмных, сябе і іншых не мучачы лішне. Даволі і так пажыла, ледзь з духам нарадзіўшыся, жыццё сваё пракаратаўшы так-сяк, з горам ды з бядою. Як неўдалота вясковы, яна найбольш сама сябе заядала; бяднаму ўсё вецер у вочы, а багатаму чорт дзяцей калыша. Нацыя беларуская, ты як бабуленька непатрэбная, калі ўнукаў пагадавала, — дабрынь твая перастала даваць карысць. Задобрай ты была, занадта спагаднай і падатлівай у новы час, у які шануюць таго толькі, каго баяцца. Божамаці народаў ты, Беларусь, без права на быт рэальны, а ўсяго на

ФЕНОМЕН ТВОРЧАСЦІ САКРАТА ЯНОВІЧА

я, — зноў успамінае ён, — прызнацца, не любіў. Па местачковай традыцыі. Адначасна, я не мог адкінуцца ад яе, «простай», каб не аказацца тым, хто здрадзіў сам сябе! Ні ад каго пазычаная яна, ані крадком сабегнутая. Думаецца мне зараз, што гэтым дакранаюся я да тае Ахілесаве пята нашай нацыянальнай годнасці, да цэлага комплексу яе пераддарослай нявыяўленасці, псіхалагічна-культурнай няспеласці беларускага тыпу асабовасці, схільнага да паклонніцтва перад кімсьці, і ўнутранай патрэбы шукаць дазволенасці дзеля свайго з боку іншых...»

Гэтак ён тлумачыць абставіны свайго вяртання да беларушчыны. І яшчэ: «Слова — гэта галоўны інструмент пісьменніка, — кажа ён у адным з інтэрв'ю. — Слова роднае і слова вывучанае — гэта не адно і тое ж. Слова роднае прыйшло з табою на свет, слова вывучанае — набытае, бы нейкая мэбля. З двух малаткоў, якімі карыстаецца майстар, адзін заўсёды ляжыць яму ў руцэ лепей, чымсьці другі. У мастацкім сэнсе, значна больш можаш дасягнуць, карыстаючыся родным словам...»

Пасля школы скончыў электратэхнікум (1955), а потым аддзяленне беларускай філалогіі Настаўніцкага інстытута (1962) у Беластоку і факультэт польскай філалогіі Варшаўскага ўніверсітэта (1973), працаваў журналістам у «Ніве». З першымі празаічнымі творамі дэбютаваў у сярэдзіне 50-х гадоў, а кнігу — зборнік апавяданняў і мініяцюр «Загоны» выдаў у 1969 г. Зрэшты, вызначыць жанр, ці хаця б тое, паэзія гэта або проза, было не проста. Быццам і проза, але, настоеная на паэтычным водары, не паддавалася пераказу.

Вось замалёўка «Касец»:

«Неба распаленае да беласці. Усюды, як вокам кінуць, гоні. Вось і жніво настала!»

Удыхаю пах хлеба, не спяшаючы скідаю з плячэй касу і ваструея. Жаўрук у высі славіць працавітасць маю аж па суседнія вёскі. Першым я выйшаў у поле!

Сівавусыя каласы кланяюцца ў пояс і прасяцца:

— Дай пажыць, дай пажыць, дай пажыць...

А мне весела ад іх распачы.

Аўтар імкнуўся браць жыццё на драматычных разломах, ва ўзаемасувязі яго паэзіі і трагічнай безвыходнасці. Антынамічнасць жыццёўспрымання, унутраная канфліктнасць застаюцца важнейшымі ідэйна-стылявымі рысамі яго творчасці.

У першых навелах назіраем шырокі разліў шчымліва-сентыментальнага лірызму. Вось эцюд «Валошка» (так на Беластоцкім называюць васількі):

«Кропля блакіту ў спелым жытнёвым узмежку. Заглядаюцца зайздросна каласы, натапырыўшы вусы.

Сыплеш смехам, сінявокая, і пошум таёмнай надзеі коціцца па гонях. Трывожыць і падае сілу ў спякотным лёсе.

Свет малюткі сівец ў склератычным адранцвенні. Сярд смерці пакідае цябе драпежным асеннім вятрам. Збыткуюць,

колькі першасная стыхія — стыхія падсвядомага, якая і штурхае чалавека на ўчынкi, вызначае лёс. Эстэтычная рэальнасць пісьменніка — рэальнасць таго старажытнага пушчанскага краю, дзе нарадзіўся аўтар. Тут шмат нейкай першабытна-вобмацнай рэчыўнасці, прыродных пахаў і колераў, шмат зыркiх промняў паэзіі ў яе расянай свежасці.

«Я поўны скаргаў на Гісторыю!» — скуруна прызнаецца ён у адным з эсэ, і нам гэтыя скаргі блізкія і зразумелыя. Але ёсць рахункі і з сучаснасцю. У пачатку 70-х гадоў даялося пакінуць «Ніву». «Прагэтуочы супраць бюракратызацыі ўлады, быў вымушаны пайсці на «чорную работу» — рабіў кладаўшчыком, тэхнікам бяспекі працы...»

Пасля «Загонаў» кнігі С. Яновіча выходзілі і ў Беластоку, і ў Варшаве, і ў Лондане, і ў Мінску. У Мінску гэта быў зборнік прозы «Сярэбраны яздок» (1978), у які ўвайшла аднайменная аповесць пра паўстанне 1863 г. на Беларусі (вобраз Кастуся Каліноўскага) і навелы.

Адзін з калег С. Яновіча — М. Шаховіч — зазначаў: «Яго творчасць поўнаасцю адасаджаная ў Беластоцкім». І, дададзім, гэтага яму ўпаўне дастаткова, каб на мясцовым матэрыяле мадэляваць праблемы агульначалавечай экзістэнцыі. Увагу пісьменніка прыцягвае многае: чалавечая свядомасць, суданосны мінулага і будучыні, узаемасувязь вёскі і горада, праблема бацькоў і дзяцей, працэсы ўзнікнення адчужанасці паміж чалавекам і светам. Герой С. Яновіча ў значнай частцы людзі-маргіналы, якія ў свой час з вёсак падаліся ў гарады з надзеяй напаткаць чалавечую долю, але, як правіла, іх чакала расчараванне. Ён пераканаўча паказвае, як у свядомасці такіх людзей нараджаюцца пэўныя комплексы, звязаныя найчасцей з іх вясковым паходжаннем. Гэта добра відаць у аповесці «Самасей» (1978), герой якой Андрэй Антошка — тыповы маргінал, што «завіс» паміж горадам і вёскай, мінулым і будучыняй. Не раз ён спрабуе разабрацца ў самім сабе, у сваім лёсе, але гэта яму ніяк не ўдаецца.

Такая ж і Настуся — пані, з аднайменнай навелы:

«Кожную наступную ўладу яна ўспрымала як несярплівейшы гнёў нябёсаў на народ за грахі. Паны селкі бізунамі; свае заеліся вывалакаць у Сібір адзін аднаго; немец прыбіўся — кулю ў лоб ды ў пясок! Прычкакалі й пекла: сусед суседа лупіў, са свету зводзіў брат брата (яе качалі й бралі пад сябе заполяскія кавалеры, што з вінтоўкамі рабавалі хутары).

Усяго зазнала, перацярпела».

Тут цэлая эсхаталогія свету!

Роздум над лёсам Беларусі знайшоў адбітак у кнігах эсэ «Беларусь, Беларусь» (1987) і «Terra incognita: Беларусь» (1993) — абедзве выйшлі па-польску, паколькі адрасаваны перш за ўсё польскаму чытачу.

Пра жанр кнігі «Беларусь, Беларусь» М. Гайдук пісаў: «...сярмяжная старэча-гутарка пад яго прамым закрасавала ўсімі прывабнасцямі сучаснай літаратурнай элеганткі».

С. Яновіч хоча ўступіцца за радзіму:

легенду паклонную. Ікона не дае хлеба, таму не ўсе да яе моляцца».

І ён не таму неадступны ў сваёй беларускасці, што мае моцны характар, а хутчэй таму, што чулы па натуре, душэўны...

Дык хто ён — Сакрат Яновіч? У чым яго феномен? Чым глыбей яго ведаеш, тым больш ён здзіўляе маштабамі і незвычайнасцю сваёй індывідуальнасці: паэт, празаік, эсэіст, публіцыст, аналітык, гісторык, культуролаг, сацыёлаг, псіхолаг, філосаф, мараліст і яшчэ, і яшчэ. Пры ўсім пры тым гэта чалавек з вельмі нізкім бальвым парогам — мяккі і пшчотны, тэмпераментны і ваяўнічы адначасова. Такім яго нарадзіла Беларусь XX стагоддзя, шматпакутная Беластоцчына, якая з'яўляецца яго малой радзімай. Калі б ён жыў, умоўна кажучы, у Маскве, то гэта быў бы, можа, Салжаніцын, у Кіеве, скажам, Алесь Ганчар, у Мінску — другі В. Быкаў, у Варшаве — не ведаю хто (слаба знаёмы з пісьменніцкім асяродкам). На Беластоцкім ён — Сакрат Яновіч, і гэтым многае сказана. Яго заўсёды гнеўна непакоіла няразвітасць нацыянальнай свядомасці беларусаў, іх неабуджанасць, прымітыўны стан пачуцця асобы. Тэмперамент мастака заўсёды відаць, калі ён звяртаецца да гэтых тэм.

Усе мы хварэем на комплекс нацыянальнай непаўнаты, непаўнацэннасці. Усе — за выключэннем нямногіх. Сярод гэтых нямногіх — Сакрат Яновіч.

«Заядала і заядае нас, — на яго думку, — правінцыяльнасць, лёкайская спадычна паншчыны. Каланіяльная псіхалогія, якой куды цяжэй пазбыцца, чымсьці самага каланіялізму».

Адзін з яго самаіранічных псеўданімаў «Колька Сплюх» таксама ўсёй вастрэйшай свайго зместу скіраваны супроць гэтай «каланіяльнай псіхалогіі».

Але нацыянальная праблема тыка — гэта яшчэ не ўвесь Яновіч. Яго герой — гэта не толькі беластоцкі беларус, а чалавек наогул, у сваёй родавай сутнасці. Такім ён прадстае ў аповесці «Сцяна» (скончана ў 1993 г.), якая нагадвае некаторыя рэчы Ф. Кафкі (раманы «Амерыка», «Замак» і інш.). Дзеля чаго існуе чалавек ці яго жыццё бессэнсоўнае? — вось адно з тых пытанняў, якія ставяцца ў «Сцяне». Аўтар, а разам з ім і мы працяглы час былі сведкамі таго, як сэнс жыцця і носьбіт гэтага сэнсу — чалавек існавалі паасобку, ва ўмовах недаверу і варажнечы. Такі — Сцяпан Сумленевіч, які вядзе бяссільнае змаганне са «сцяной» — магутным дзяржаўна-бюракратычным апаратам. Экзістэнцыялізм С. Яновіча ў гэтай аповесці заключаецца не проста ў тым, што ён адлюстроўвае жыццё, а ў тым, што малое яго такім, якім яно дадзена ў чалавечай свядомасці.

Пісьменнік бачыць, што ў кожным жыве інстынкт-эгаіста, які капіўся стагоддзямі. У гэтым і заключаецца, паводле С. Яновіча, наша экзістэнцыя. Інертнасць чалавечай прыроды — асноўны аб'ект мастацкага пазнання. «Адкуль бярэцца дурнота?» — гэтакім пытаннем ён задаўся яшчэ ў пачатку 60-х, ля вытокаў сваёй пісьменніцкай кар'еры, авалодваючы ўменнем пазнання ў сутнасць з'яў. Бездухоўны чалавек прадстае ў яго творах «ва ўсім сораме

голосці" (выраз самога С. Яновіча). Ці не пра такіх "голых" ён пісаў яшчэ ў 1969 годзе: "Ідуць тыя, янычары імперыі АБЫ-ЖЫЦЬ, з шаблямі крывымі, як сумленне, з мушкетамі, набітымі кулямі бяздумнасці. Ім усё роўна, чыю зямлю толчуць; ідуць: левай, левай, левай!.."

Ужо тады было ў яго ўсведамленне дысгармоніі фізічна здаровага, але тупога, нячулага варварства і сарамяжлівай, рэфлектуючай маральнасці.

Ён паслядоўна выступае супраць чалавечага адчужэння і ўсемагутнай энтрапіі:

"Куды прападае людская праца? — палі зарастаюць хмызам, укрэпівельны сядзібы нагадваюць сабою колішнія могількі з руінаю капліцы, а ўнукам нашым манерным і не ў здагад нават тое, што ёсць жа ў іх дзяды ды прадзеда... Народ мой хворы беспамяццю..." ("Рэмінісцэнцы").

Але ён разам з тым разумее, што адчужэнне і, шырэй, энтрапія — працэсы аб'ектыўныя, у чымсьці непазбежныя, з якімі, аднак, трэба змагацца! Ён змагаецца. Экзістэнцыяльнасць яго творчасці — у яскравай індывідуальнасці аўтара, у драматызме яго светаадчування, ва ўсведамленні адказнасці за тое, што адбываецца ў свеце. Індывідуальны стыль даваўся і даецца яму нялёгка, таму што стыль і мова мастака — гэта адпаведнікі яго светапогляду і светаўспрымання. Стыль С. Яновіча — гэта ўслаўленне і барацьба, услаўленне пазіі жыцця і барацьба з працэсамі забыцця. У яго творах знаходзім дакладнасць перажываемага аўтарам стану і дакладнасць апісваемай падзеі адначасова. У цэлым гэта стыль "цяжкага року" (даруйце за выкарыстанне музычнага тэрміна), які дае мастаку прастору для разгарнення яго эстэтычнай і маральна-этычнай праграмы, для стварэння свайго альтэрнатыўнага свету — разнастайнага каталога лагічных і абсурдных структур з гісторыі і паўсудзённасці.

Творчасць С. Яновіча, на маю думку, звязана з барочным мастацтвам, з тымі нацыянальнымі экзістэнцыялізмамі, якія выразна адбіліся ў беларускай літаратуры папярэдніх, больш старажытных эпох ("Баркалабаўскі лётаніс", "Прамова Мялешкі", "Ліст да Абуховіча" і інш.).

Працуе С. Яновіч апантана, з нейкім нават душэўным надрывам, апошнім часам яго проза страсае з сябе лішнюю паэтычнасць, становячыся больш і больш аналітычнай: кнігі "Доўгая смерць Крынак", 1993; "Даліна, напоўненая лёсам", 1993 (на польскай мове).

С. Яновіч лічыць: "Ніхто не піша дзеля самога сябе. Письменник — гэта непраўны эстэт душы, мараліст, даследнік і рэфарматар чалавека ўрэшце".

У гэтым сутнасць творчых намаганняў і самога С. Яновіча. Сёння ён з поспехам перакладае Казімежа Бранкевскага. Гэта, думаецца, шлюб па каханні. Перакладчыку блізка і пафас і канцэпцыя творчасці гэтага сучаснага польскага пісьменніка, пра што сведчыць хаця б такі ўрываек з "Сшыткаў адзінага" (твор К. Бранкевскага):

"Пішу вершы, бо ненавіджу, бо хачу ненавідзець, бо хачу нешта выратаваць, дабіцца адкуплення, бо бачу адходы жыцця, фрагменты велічы, кавалкі мяса, якое распачна кліча да сябе тую гістарычную і тую экзістэнцыяльную ўпэўненасць, бо хачу схопіцца са светам цэлым, бюссэнсавай, містыфікаванай гісторыяй, злучэнствамі разбойнымі, махлярствамі, войнамі. Пішу, бо не ведаю, бо хачу ведаць, бо баюся ўласнага зла, яго актыўнага ўяўлення, бо наванітна абрыдлі мне сервілізм, прапаганда, чэрнь тратуарная, бо няўпэўнены я ў Богу, у рацыі, у дзяржаве, бо ўпэўнены я ў болю, у зняверанасці, у крыку, бо хачу ўпэўніцца ў самавызначальнасці добра і свабоды".

С. Яновіч таксама за тое, каб дамагчыся ў сваіх творах бязлітаснай праўдзівасці.

С. Яновіч належыць да тых пісьменнікаў, хто сваёй творчасцю ў многім памяняў ідэяна-філасофскі і эстэтычны статус беларускай літаратуры на Беласточчыне, прымусяў лічыцца з гэтай з'явай нацыянальнай культуры. Сучаснасць мае пільную патрэбу ў феномене С. Яновіча — у гэтым нястомным беларускім Сізіфе, які, нягледзячы ні на што, коціць свой каменвалун на самую вяршыню жыцця, прагнучы духоўнага і маральнага абнаўлення свету.

Сёння можна з упэўненасцю канстатаваць, што творчасць знакамітага "бела-вежца" перасягнула межы рэгіянальнай вядомасці і становіцца дасягненнем еўрапейскага кшталту.

Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ

Анкета "ЛіМа"

Працягваем друкаваць матэрыялы лімаўскай анкеты.

Рэдакцыя прасіла адказаць на наступныя пытанні:

1. Што такое "паэзія чыстае красы" ў кантэксце сучаснай беларускай літаратуры — васілёк, які прыўкрашае ніву, званіца, якая ўзвышаецца над мітуснёй быцця, ці нешта іншае?
2. Кі вярта сёння творцы думаць пра сваю папулярнасць, і як у цяперашніх варунках дамагацца папулярнасці беларускамоўнага твора?
3. Што такое змена пісьменніцкіх пакаленняў? У вас ёсць папярэднікі і наступнікі ў літаратуры?

КРАСА І СМУТАК

1. Васілёк з часоў Багдановіча стаў сімвалам "паэзіі чыстае красы". Яе, аднак, можна атажасліваць і з іншымі дзівоснымі кветкамі, напрыклад, ружай ці белай лілей. Прыгожае ў паэзіі — эстэтычная першааснова, высокі ідэал, храм святла і духоўнасці. Тым не менш беларуская паэзія доўгія гады выракалася сваёй існай прыроды, ідэалогія перашкаджала ёй быць "мастацтвам высокай красы". Лірызацыя, радасці вечных пацужаў, элегантнасці радка проціпастаўлялася як адзнака вышэйшасці ідэяна-палітычнага змястоўнасці. У другой палове 80-ых паэзія разнавалілася і выйшла на шлях эстэтызацыі. Некаторыя творцы, перадусім Л. Дранько-Майсюк, убачылі гэты шлях магістральным, адзінаправільным. Над прозай, мітуснёй быцця паэзія стала ратавацца Грэцый і Парыжам, духоўным узвышэннем, стварэннем тонкіх узорных паэтычных жывалісаў. І гэта выдатна. Бо эстэтычная прырода паэзіі — падкрэслім яшчэ раз — у выяўленчай прыгожасці слова, вытанчанасці пацужаў, пластыцы, гарманічнай закончанасці формы верша. Права паэта быць эстэтам, песняром красы — права, можна сказаць, адвечнае, наканаванае Богам. І ніхто не павінен навіязваць творцу нейкі іншы шлях.

Аднак не трэба забываць, што чалавек, акрамя ўсяго, істота грамадская, сацыяльная. І тое, што некаму падаеца "мітуснёй быцця", у іншага спараджае боль ці гнеў душы, успрымаецца ім як агульназначная трывога і адказнасць за свет, у якім валадарыць зло і чорныя сілы. Паэту гэткага кшталту цяжка сплесці прыгожы кокан і адгарадзіцца ад людскога гора і бяды. Нават такому паэту-эстэту, як М. Багдановіч, не давала спакою "грамадскае гора". Сёння ж творца, як бы мы ні спрачаліся, "грамадзінам быць абязан" (М. Някрасаў), бо не гэта не разгадвае на трагедыю народа, на гвалт, разбурэнне праўды, чалавечыя крыводы: Так, краса і палітыка — два полюсы свету. Але палітызацыя, грамадзянскасць — запатрабаванае часу, і, хочацца думаць, гэта не выяўленне слабасці паэзіі, а неспалоха, змаганне яе духу за эстэтычную самакаштоўнасць і незалежнасць, за права на красу, свабоду і светласць існавання. Паэт павінен імкнуцца быць чыста эстэткай, нават эгаістычнай натурой, але ці спрыяюць гэту час і палітыка? Ці дазваляць яны калі-небудзь увогуле стаць паэзіі выключна чыстай і незалежнай? Таму мне імпануе, калі свет сучаснага творцы гарманічна зладжаны, калі там ёсць краса і боль, лірычны пейзаж і грамадзянская элегія, філіграннасць радка і выбух эмоцыі. Аднак я перакананы, што паэзія не павінна быць суцэльна вальтызаванай, нейкай прамалінейнай, бо ад гэтага звужацца яе эстэтычныя далёгалічы. Хай паэт, акрамя ўсяго, узіраецца ў вечнае жыццё прыроды, абагуляе жанчыну, яе характэрнае, рвецца душой "к зорам агністым, к прыволло нябеснаму... з ціны жыццёвай" (Я. Купала).

2. Папулярнасць для творцы, як думаецца, рэч важная і неабходная. Але яна, папулярнасць, рознага роду і дасягаецца неаднакова. З'ява гэтая бывае пераходнай, не заўсёды залежыць выключна ад суб'ектыўна-мастацкага фактара. Згадайма тое, наколькі шырока чытаемы быў Іван Шамякін, творы якога выдаваліся шматтысячнымі накладамі. Сёння нават гэты пісьменнік, які намнога дадаў папулярнасці і аўтарытэту беларускаму мастацкаму слову на радзіме і ў свеце, змушаны

скардзіцца на свой лёс: наклады невялікія, а значыць звужаецца і сфера кантактаў з чытачом. А што тады казаць пра сённяшніх маладых паэтаў і празаікаў, пра рост да іх творчасці чытацкіх сімпатый? Першыя кніжкі ў "Бібліятэцы Маладосці" выходзяць мізэрнымі накладамі да 500 асобнікаў, у "Мастацкай літаратуры" сягаюць ледзь за 1000 асобнікаў. Катастрафічна ўпалі наклады беларускіх часопісаў, сёння яны ідуць у лічаныя школьныя бібліятэкі. Толькі раўнадушны чалавек можа не бачыць, як эканамічны крызіс выштурхнуў культуру і мастацтва на задворкі жыцця, як набірае разгон вакханалія бездухоўнасці, маскультуры, а наступ дэнацыяналізацыі наогул ставіць пад пагрозу існаванне беларускага пісьмовага слова. Калі так справа пойдзе і далей, то баюся, што да нацыянальнай творчай інтэлігенцыі вернецца сумнае і абражальнае стаўленне, добра вядомае па гадах "развітога сацыялізму", палітыцы "зліцця нацыі і моў". Крыў Божа, зноў стацца "белымі варонамі" на сваёй зямлі, ведаць, што створанае табой будзе не запатрабавана. Бо духоўнае біяполе нацыі — зарука жыцця літаратуры. Літаратура і так амаль цэлае стагоддзе ішла праз цёрні, на яе расколалым падмурку трымаліся патрыятычны дух, нацыянальнае светаадчуванне. Скоціцца грамадства да нацыянальнага выраджэння — закрыцца беларускі класаў і школ, згортвання беларускага друку, нацыянальнай тэатральнай творчасці і да т. п. — то доля ўсіх чакае адна: манкурцтва нашчадкаў, духоўнае забыццё. Няўжо беларусам прыйдзецца з болам глядзець у вочы дзяцей, зноў пакутліва цяжка паміраць? Няхай не цешаць сябе высокімі пасадамі, прэміямі і званнямі (хто дачакаўся ці спадзяецца яшчэ дачакацца), што ім суджана неўміручасць. Вядома, тут я кажу не пра ўсіх, не хацеў бы абагульняць. Пахаваем Беларусь, мову — вырыем яму і для літаратуры. "Памінаць бо толькі будзем родную старонку", — трагедыйна-завострана казаў Купала ў вершы "Гэй, калайце, далакопы..." Здаецца, у бліжэйшы час нічога добрага чакаць не прыходзіць. Некалі яшчэ ў ваенныя гады Кузьма Чорны, даведзены тагачаснай сістэмай да адчаю, з болам пісаў: "Я жыю як апошняе пакідзішча. І не таму, што мне хто зла хоча, а таму, што ў нас не еўрапейска дзяржава, дзе інтэлектуальныя асаблівасці чалавека робяць яго жыццё арганізаваным. А ў нас азіятычна". Дазволю залытацца: што, уласна кажучы, змянілася з той пары? Хіба пісьменнік, літаратура і мастацтва могуць нармальна, паўнацэнна існаваць, калі правіць баль "азіятычна"?

Аднак нават у такіх драматычных варунках не хацелася б апускаць рукі. Інтэлігентнасць, ды і літаратурная творчасць, як падаецца, пачынаецца з самаахварнасці. І не толькі ў нашай постсавецкай рэчаіснасці, але і ва ўмовах прагматызму капіталістычнага грамадства. Таму трэба імкнуцца ўзвысіцца над брудам, выжыць наперакор гвалту, толькі не любой цаной. Гэта цяжка, наймаверна цяжка. Але ці можна інакш?

Пра сваю літаратурную папулярнасць, вядома, не гэта не думаць і не дбаць. Але не спадзявацца пры гэтым на поспех на дзень ці два. Так далёка не заедзеш. Праўда, некаторыя жанры больш спрыяльныя для росту папулярнасці. Скажам, эстрадная песня. Даволі вядомымі ў апошнія гады сталі імёны Я. Някляева, Л. Дранько-Майсюка, А. Бадака, Л. Цярэчка, У. Мазго, В. Шніпа. Але міжволі

зноў жа ўзнікае пытанне: наколькі для гэтых паэтаў тэле- і радыёэфір будзе па-ранейшаму спрыяльнай сферай самавыяўлення? Хтосьці сёння спадзяецца, што прэстыж сучаснай літаратуры ўзвысіць парнаграфія на беларускай мове. Іншыя звязваюць павышэнне цікавасці да асобнага выяўлення з арыентацыяй на постмадэрнізм. Што ж, хай сабе, у кожнага свой шлях да папулярнасці. Мне асабіста думаецца, што беларускаму літаратуру папулярнасці зараз можна дасягнуць у асяроддзі патрыятычна настроенай моладзі, свядомага настаўніцтва, творчай і навуковай інтэлігенцыі, элітарнай часткі грамадства. Яшчэ пакуль можна... Як на мой погляд, праз высокую духоўнасць, інтэлектуальнасць, арыгінальнасць самавыяўлення. Аднак — і ў гэтым мае глыбокае перакананне — без агульнасацыяльнага, агульнакультурнага зруху жыццё літаратуры асуджана на далейшую ізаляцыю, аб'яскроўліванне.

Папулярнасць як знак вядомасці, зорнай славы нацыянальнага мастацтва слова будзе актуальна заўсёды. І тут высокая эстэтычная годнасць, папулярнасць творчасці нашых выдатных майстроў таму сведчанне. У высокамастацкіх творах — наша духоўная веліч, гістарычнае апраўданне, кволая, але ўсё ж надзея на выратаванне праўды, нацыянальнага духу, сумлення і чалавечасці.

3. Змену пакаленняў у літаратуры дыктуе яго вялікасць час. Але не толькі пэўнае дзесяцігоддзе вызначае ўзрост пісьменніцкага пакалення. Напрыклад, тыя, хто ішоў у літаратуру ў другой палове 80-х гг., сталі дзецімі дэмакратызацыі жыцця, нацыянальнага адраджэння. Яны, як калісьці "шасцідзесяцінікі", напоўнілі ўдыхнулі творчай волі, адмовіліся ад догмаў і стэрэатыпаў сацрэалізму, крывічна зірнулі на жыццё і рэчаіснасць, надалі літаратуру працэсу шматмернасці. Новую пісьменніцкую генерацыю 80-х часам называюць пакаленнем "Тутэйшых". Мне здаецца, азначэнне гэтае ўмоўнае. Маладыя ў "Тутэйшых" больш дэкларавалі, не сталі адзінай эстэтычнай супольнасцю, як у свой час "Маладняк" ці "Узвышша". Бо куды ж тады аднесці тых, хто не дэклараваў пра "новую" літаратуру, працаваў адасоблена, арыентаваўся перадусім, як некалі "узвышайцы", на сваю беларускую традыцыю? Тварэнне літаратуры для моладзі другой паловы 80-х стала справай падкрэслена індывідуальнай, аўтаномнай. Але феномен "Тутэйшых" у тым, што яны здолелі пазначыць агульны літаратурны фон — адраджэнска-патрыятычны і культурна-эстэтычны па сваёй сутнасці. Літаратура зведла сваё свабоднае наступ, яна набыла шматвектарнасць развіцця. Хоць, безумоўна, пэўныя негатыўныя выдаткі засталіся.

90-я асабіста ў мяне перадусім асацыяруюцца з "Першацветам", яго шматгаласасцю, шматплыннасцю. Хаця нехта вылучыць як асобнае пакаленне "вольналітаратарцаў" ці нават "бум-бат-літаўцаў". Зрэшты, "Таварыства свабодных літаратарцаў" абвясціла пра сваю пераемнасць з "Тутэйшымі". Значыць, можна спадзявацца ў хуткім часе на шэдэўры ў беларускай літаратуры. Няхай ствараецца экзатычнае, штосці ўражальнае, не было б толькі вяўлічэй канфрантацыі. А, ўрэшце, каму з маладых не хацелася сябе паказаць ды свет здзівіць?

Алесь БЕЛЬСКИ

БУДЗЕМ РАЗАМ З "БМ"

У трэцім нумары гэтага гісторыка-публіцыстычнага ілюстраванага часопіса — шэраг значных і цікавых матэрыялаў пра розныя моманты нацыянальнай гісторыі. У іх — і асэнсаванне дня сённяшняга ў спалучэнні з даўнімі падзеямі. В. Чаропка ("Трэцяе безгаспадарства") вяртае ў тыя часіны, калі 12 снежня 1586 года нечакана памёр у Гародні кароль польскі і вялікі князь літоўскі С. Баторый, а Р. Мікніс ("Літва і Беларусь: супольная аўтаномія") закранае падзеі больш блізкія да нас, вяртае да варункаў, што мелі месца праз колькі гадоў пасля Кастрычніка. Пра нумар на тэрыторыі Беларусі артыкул Я. Анішчанкі "Вольныя муляры".

Не пакінуць чытача абіякавымі і такія матэрыялы, як "Бунд" Э. Ліпецкага, "Свет і Беларусь: параўнальная храналогія" Л. Лойкі, "Бітва каля Палонкі" В. Літвіна, "Беларускую гісторыю можна вывучаць і ў Францыі" І. Лялькова, "Беларускія сінагогі" А. Трусава,

"Карма ў Гародзішчы" С. Сергачова, "Чачоты гербу Астэя" З. Яцкевіча...

Апошнім часам звярну на сябе ўвагу гістарычнымі артыкуламі і краязнаўчымі нарысамі С. Асіноўскі. Піша ён на тэмы, якія пакуль у поле зроку даследчыкаў трапляюць не часта. Не выключнае — і ягоны артыкул "Ехаў дзедка на кірмаш..." (пра кірмашы на нашай зямлі).

Змешчаны працяг "Гісторыі Беларусі: год за годам" У. Арлова і Г. Сагановіча. Прадстаўлены наступныя даты: "1861. Скасавана прыгоннае права", "Чэрвень 1862. Вышэйшы першы нумар нелегальнай беларускай газеты "Мужыцкая праўда", "1863. Паўстанне на чале з Кастусём Каліноўскім", "1881. 28 траўня (9 чэрвеня). Нарадзіўся Іван Луцкевіч". Дарэчы, аднаго з гэтых аўтараў — У. Арлова — "БМ" прадстаўляе і ў рубрыцы "Галерэя". Прытым арыгінальна: змешчана свайго роду інтэр'ю з ім "Сціплы полацкі архіварыус", дзе ў якасці

адказаў на пытанні выкарыстаны вытрымкі з кніг самога У. Арлова. Друкуецца таксама нарыс "Alma mater Polocensis" з другога выдання яго кнігі "Старонкі полацкай гісторыі", што падрыхтавана да друку. Гаворка ідзе пра Полацкую акадэмію. У "Галерэі" можна пазнаёміцца і з заснавальнікам нумізматыкі на Беларусі В. Рабцэвічам — "Захавальнік скарбаў". Прапануецца ўрываек з яго кнігі "Нумізматыка Беларусі".

М. Раўнапольскі знаёміць з кнігамі гісторыка-краязнаўчай тэматыкі, што пабачылі свет апошнім часам — "Пакуль яны яшчэ выходзяць..." Л. Дзямешка ("Такія кнігі павінны змясціцца ў васілёк і радыёэфір будзе па-ранейшаму спрыяльнай сферай самавыяўлення? Хтосьці сёння спадзяецца, што прэстыж сучаснай літаратуры ўзвысіць парнаграфія на беларускай мове. Іншыя звязваюць павышэнне цікавасці да асобнага выяўлення з арыентацыяй на постмадэрнізм. Што ж, хай сабе, у кожнага свой шлях да папулярнасці. Мне асабіста думаецца, што беларускаму літаратуру папулярнасці зараз можна дасягнуць у асяроддзі патрыятычна настроенай моладзі, свядомага настаўніцтва, творчай і навуковай інтэлігенцыі, элітарнай часткі грамадства. Яшчэ пакуль можна... Як на мой погляд, праз высокую духоўнасць, інтэлектуальнасць, арыгінальнасць самавыяўлення. Аднак — і ў гэтым мае глыбокае перакананне — без агульнасацыяльнага, агульнакультурнага зруху жыццё літаратуры асуджана на далейшую ізаляцыю, аб'яскроўліванне.

Гэты нумар "БМ", як і папярэднія, ілюстраваны, у ім не адзін дзесятак здымкаў, а на развароце яны нават каларова!

Дарэчы, на "БМ" можна ў любы час падпісацца: да 10 жніўня — на 5 і 6 нумары, да 10 кастрычніка — на 6-ы (часопіс, які чытач памятае, выходзіць раз у два месяцы).

Будзем разам з "Беларускай мінуўчынай"!

А ШТО КАЖА БАЙКА?

Байка, як жанр, цікавая тым, што дае мажлівасць выказаць у завуляванай форме тое, пра што адкрыта гаварыць па розных прычынах немагчыма. І беларуская байка ў гэтым сэнсе не выключэнне. А наколькі ёй у розны час удавалася выконваць пастаўленыя аўтарамі задачы, можна пераканацца, пазнаёміўшыся з кнігай "Хто дбае — той і мае", выпушчанай ТАА "Аракул". Зборнік выйшаў у серыі "Школьная бібліятэка". Ды пазнаёміцца з ім не лішне кожнаму, хто неаб'якава да байкі. Сярод аўтараў кнігі тыя, хто ў гэтым жанры працаваў асабліва плённа, а гэта — К. Крапіва, У. Корбан, М. Скрыпка і іншыя.

НЯХАЙ І НЕ ШМАТ ЗРОБЛЕНА...

Ды ўсё ж нельга не згадаць добрым словам паэта, публіцыста, рэвалюцыянера Янку Чабора. Балазе, ёсць і нагода — з дня нараджэння Івана Патаповіча (Патаповіч — яго сапраўднае прозвішча) споўнілася 85 гадоў (памёр у 1943-ым). Нарадзіўся ў сялянскай сям'і ў вёсцы Рачканы (цяпер у Ляхавіцкім раёне). Скончыў Віленскую беларускую гімназію, вучыўся ў Віленскім універсітэце. Стаў адным з ініцыятараў утварэння Літаратурнага фронту сялянска-рабочых пісьменнікаў Заходняй Беларусі, а на з'ездзе яго, што праходзіў 10 снежня 1933 года, быў выбраны рэдактарам-выдаўцом часопіса "Літаратурная старонка".

У 1934 годзе польскія ўлады асудзілі Я. Чабора на пяць гадоў зняволення, аднак у верасні 1936-га ён быў амніставаны. Пасля выхаду на свабоду займаўся арганізацыяй кааператываў у вёсках.

На жаль, па сённяшні дзень невядомы месца і абставіны яго смерці.

З першымі вершамі Я. Чабора выступіў у 1929 годзе ў рукапісным часопісе падпольнай камсамольскай ячэйкі беларускай гімназіі "Васілёк" (№ 1). У 1931 годзе надрукаваў "Адкрыты ліст", у якім заклікаў пісьменнікаў Заходняй Беларусі да аб'яднання. Друкаваўся таксама ў "Літаратурнай старонцы" і "Беларускай газеце".

РУПНАСЦЬ ДАСЛЕДЧЫКА

Павел Дземідовіч родам з усім добра вядомай Мікалаеўшчыны. А пабачыў ён у гэтай вёсцы свет упершыню 125 гадоў назад (памёр 7 сакавіка 1931 года). Пасля сканчэння ў 1897 годзе Віленскага настаўніцкага інстытута Павел Пятровіч настаўнічаў. Але гэтым не абмяжоўваў сябе, праявіў цікавасць да сялянскага побыту, даследаваў вераванні і абрады беларусаў, запісваў розныя гутаркі. А таму і ўвайшоў у гісторыю нацыянальнай культуры як этнограф і фалькларыст. Асноўныя працы П. Дземідовіча — "Калядныя святы", "Вялікдзень у сялян беларусаў", "Беларускія дзіцячыя гульні", "Купалле ў беларускай вёсцы"...

"ПРАЛЕСКА", № 6

Да Міжнароднага дня абароны дзяцей прымеркавана публікацыя верша А. Вольскага "Дзеці". У традыцыйнай рубрыцы "Ліст рэдактара" А. Сачанка выступае з развагамі "Напрасткі... басанож". Друкуюцца заканчэнне артыкула А. Сачанкі "Архіпелаг дзяцінства", сцэнарый сьвята "Купалле" "А на Купалу рана сонца іграла", складзены Т. Дзянібцай; казка М. Чарняўскага "Кот Мурлыка". У рубрыцы "Лучынка" З. Куства, Т. Фаменка і В. Юбка распачынаюць новы раздзел "Пажартуем, адгадаем...". Вінцук Каваленка ("Сведчанне нашага сэрца") звяртаецца да неўміручай творчасці Братоў Грым. "Раны, якія не гоцяць гады" — слова старшыні Мінскага гарадскога аб'яднання малалетніх вязняў фашызму І. Сачанкі. "Нотны аркуш прадстаўлены песняй "Ляцелі дзве птушкі" (сл. А. Дзеружынскага, муз. У. Галя).

АДВЕЧНАЕ...

Маё суцяшэнне —
не ты,
і не тая,
Забытая ўрэшце,
закутая ў лёд,
Вада аксамітная,
ледзяная.
Застылая ўсмішка.
Халодны пагляд.
Адвечнае — свечкі душы — свячэнне,
Адвечнае — слова — спатольны хлеб.
Маё суцяшэнне —
у затачэнні,
Замураванні
ў вышнюю стэп.

Дзе думак неруш,
дзе воку — гала,
Дзе спяць пачуці,
спазнаўшы скон...
І марны стодзіваў зырк трывалы,
Што сочаць шлях мой
з сваіх вакон.

За сум, падобны на каханне,
За горыч несапраўдных
слёз
І за раптоўнае выгнанне
На нелюбоў,
як на мароз...

За недарэчныя аб'явы
Пра з'явы,
пра забыты шлюб,
За надвячорныя выявы
Дамоў,
царквы,
заводскіх труб...

За горал,
кінуты для іншых,
За недаснёны
ўцешны сон,

Адкуль знянацку
ў морак выйшлі,
У руйнавальны,
доўгі схон...

За ўздых,
што лучыць самадайных
і абяцае ім працяг...
Перажыгну цябе спатайна,
Каб выправіцца ў новы шлях...

САД

А ў садзе гэтым блукае вецер.
А ў садзе гэтым
пякоты шоўк.
Шасціць ашчадна ў зялёным веці:
Блукае нехта.
І чутны крок

Таго, хто хоча суцешыць цела,
Травой свавольнай
суцішыць пал.
Імгненна прышлы
палоннік ценю
Знайшоў ратунак —
і лёцма ўпаў.

Ён дыхаў гучна, наўпроці, роўна,
Кароткачасна,
нібы ў пакон.
Звярам і птушкам адзінакроўнік,
І толькі дрэвам належыць ён.

Сад быў звычайны; ліпнёва-млосны,
Чуліва вецер згінаў галлё.
І я згадала, што гэтак помсцяць —
І прашаптала імя сваё.

Я шукаю падарунак
На спамін маёй душы:
Пурпуровыя карункі
Хай віюцца, як вужы
На стале тваім
і ў рукі

Не даюцца аніяк:
Гэта словы,
гэта гукі,
Гэта развіталыны знак.
Будзь ці стойкім,
ці нязменным,

Ці спакутаваны ўвесь:
Гэта нервы,
гэта вены,
Гэта скальпель і надрэз.
...Ты не радзі? Божа мілы;
За спамін маёй душы —
Стань за стол, як ля магілы:
Знікнуць пацеркі-вужы!

УНУК

Ратунковы зацепліцца дзень.
Адасоблена стане.
Паўзмежна.

Страпянецца цнатліва брумбель,
Скіне кветак пясцікі
дарэшты,

А затоены чмель скальняне
Познай ружы
чырвоная ўлонне!
Прадчуванне саспее,
ўва мне
Запяе слова значнае
"сёння".

Шкло паб'ецца...
І зваліцца з рук
Рукадзелле...
Паблытаю дзверы...
І падасца,
што слодычны ўнук
Праз стагоддзі
пяройме манеры:

Таямніча-затоены рух,
Плыткасць крокаў
і стоенасць веяў.
Шкло паб'ецца...
І зваліцца з рук

Рукадзелле...
Паблытаю дзверы...
І палоннік забытых даўно,
Каго нават і памяць не помніць,
Як і я,
прадчувае адно:
Галаслівы,
народзіцца сёння.

Не з прахалодай, не з ахалодай
У верад веры,
як цёплы верас,
Сьдзі цнатлівым,
святым,
галодным —
Бы на вячэру Ягоных ведаў.

І вымкнуць словы,
як шлях радзіны —
У дзень адчайны,
стамлёны год.
Табе даруецца за адзінства.
Малітваў мова — душы палёт.

Ён прыме прышлых,
і заблуканых,
Бяздомных,
сціпных —
ў гасподні дом,
У тыя сцены,
дзе золак — зала,
Дзе небакрайны свіціцца дол.

Не з прахалодай, не з ахалодай
У верад веры,
як цёплы верас...
Спазнаўшы звыклую асалоду
Трымцення душ,
як трымценне веяў...

Алег САЛТУК

АДЗІН БОГ МНЕ СУДДЗЁЮ БУДЗЕ МАЦЯРЫНСТВА

Льне да маці прагна немаўля,
Малаком наліты ў маці грудзі.
Не глядзіце, людзі, нат здаля,
Лішнія мы ў гэты момант людзі.

Ім дваім усцешна і без нас:
Вочы ў вочы, нават вейкі ў вейкі.
Гэта не карціна на паказ,
Гэта таямніца, зразумейце.

Шчодрэ маці корміць немаўля.
Павялося так ужо спрадвеку,
Каб старая, добрая зямля
Стала маладзей на чалавека.

МАЕ СЛЯДЫ

Шмат слядоў маіх на зямлі,
І за кожны ў душы трывога,
Каб вятры іх не замялі
Ад харошага да благага.

Дзе харошы, я ведаю сам,
Дзе благаі, хай рассудзяць людзі,
А калі ўсё закончыцца,
ТАМ
Толькі Бог мне суддзёю будзе.

МОЙ РАДОК

Каму патрэбен мой радок,
Самотны ці вясёлы,
І пра людзей, пра той куток,
Дзе вёсачкі і сёлы?

Пра лёс зямлі і землякоў,
Дарогу, што дадому.
І пра аснову ўсіх асноў
Матульчынае слова.

Пра спекулянтаў і хапуг —
Сучасных мільянераў,
Пра серп і молат, і пра плуг,
Пра недавер к даверу.

Пра чэрствасць, хцівасць і спадман,
Што ўсё запаланілі...
Пішу.
Адказ — прапаў ці пан,
Відаць, знайду ў магіле.

КРЫХУ ПРА СЯБЕ

*Машынкi рэдакцыйнай стук
Забудзься, друг казаны.
Шчырэі з касой, Алег Салтук,
Далёкі цёзка хана!*

Рыгор БАРАДУЛІН

Я — Алег, а дзед мой быў Іван
Прадзед — Гнат, а бацька вась — Валодзя.
Я хрышчоны, я не басурман,
Ды ўсё ж ёсць мангольскае ў пародзе.
Залатой Арды падковаў стук
За вякамі сціх, прапала рэха.
Ханаў вой, а можа, хан Салтук
Жыў калісь ардынцам на пацеху.
Калі шчыра — я не з ваюроў
І не агрэсіўны па натуре.
Хоць і павандроўнічаць гатоў
І крыху смугі ўвабрала скура.
Толькі як мангол да нас дапаў,
У якія леты або зімы,
Які лёс яго да нас прыслаў,
Каб прыстаць да беларускі ў прымы?
Хан, дык хан — во гэтка бяда!
Блок таксама з азіятаў, быццам?
І ў мяне не венік барада,
Яно й добра — трэба менш галіцца.
Толькі вочы мне куды дзюваць:
Сумны я, вясёлы ці сярдзіты,
Яны гэтакім колерам гараць,

Як валашкі ўвосень сярод жыта.
Мы з лясоў скаціліся і з гор,
Скіфы, азіаты, еўрапейцы...
За цябе ўздываю тост, Рыгор:
Ісціна ў віне, а не ў капейцы!

АДНОЙ ТАБЕ

Ад'язджаю з цяжкой душой
Ад цябе і да роднае хаты.
Маму страціў я тут і знайшоў
У вачах тваіх добрых спагаду.

І не толькі спагаду — яшчэ
Пакахаў я цябе апраметна.
Усё мяняецца, усё цячэ
Непрадказана, непрыкметна.

Сум і радасць — дзве родных сястры,
Можа, нават яны і блізныты.
Ты ўсяго мяне забяры,
Будзь суддзёю маім і катам.

Упадзе мая галава
З плеч табе на калені
І не стану я шкадаваць
Аб такім нечаканым збавенні.

СУВЯЗЬ

Сэрца шчасліва дрыжыць,
Радасцю поўніцца кроў.
Як гэта можна пражыць
Без салаўіных дуброў?
Без таямнічых нябёс
І зразумелай зямлі,
Без усяго, з чым ты рос,
З чым твае продкі жылі?
Кроўная сувязь мая
З вамі, мае землякі.
Не адзінокі і я,
Усё мне сягоння з рукі.
Любай жанчыны пагляд,
Божа, яе зберажы!..
Я ўжо пражыў пяцьдзесят.
Я яшчэ нават не жыў.

НОГІ

Кабета прыйшла ў цырульню, села ў пачкальні, раскірэчылася. Майстрыца, маладая мілавідная жанчына з хворымі нагамі — носіць артапедычныя чаравікі, — глянула на раскірэчаную і сказала: — Каб у мяне былі здаровыя ногі, як бы я прыгожа іх ставіла, як бы хораша імі хадзіла...

У ТРУНЕ

Ён піў па-чорнаму, вечно хадзіў няголены, брудны, у падранай адзежы. І памёр не па-людску, яшчэ малады — марознаю ноччу заваліўся п'яны ў снег і акалеў.

Свакі склаліся, купілі яму касцюм, чаравікі, абмылі.

Ніколі ў жыцці ён не быў такі чысты і прыгожы, як у труне...

СТРАХ

Ён вельмі моцна ганіў кабету, даваў ёй самыя жорсткія характарыстыкі. А потым я ўбачыла, як далікатна і паважліва ён з

рэлігіяй, гэтым опіумам для народа.

Цяпер узначальвае рух у абарону праваслаўя, заклікае ўсіх служыць Богу. Што ж ёй угатавана на тым свеце? Рай ці пекла?

ВЕРА

Я б паверыла ў Бога, каб ён не быў такі жорсткі. Чаму ён загадаў Аўрааму прынесці ў ахвяру яму свайго сына?

Чаму адабраў у Ісава зямлю, вярблюдаў, дзяцей толькі для таго, каб правесці — ці пакрыўдзіцца Ісаў за гэта на яго?

Чаму дапускае столькі гора, калецтва, крыві на зямлі?

Чаму прымушае маліцца сабе і славіць, славіць?

Не, я хачу справядлівага Бога.

БАЦЬКА

— Мне сорамна мець такога бацьку, я адракаюся ад цябе, ты п'яніца, ты кожны дзень прыходзіш дадому п'яны, ты крыўдзіш маму, я больш не лічу цябе бацькам, не лічу, не хачу! — Так крычала пятнац-

А за дамаю ў доўгім футры стаяла пажылая кабета з кавенькаю і гаварыла сваёй сяброўцы, такой самай пенсіянерцы:

— Філе хека... Дарагое, каб яно згарэла, сорак тры тысячы... Дзеду добра было б, мякенькае, без костачак... Але да пенсіі далёка, купіш таго філе — на хлеб не хопіць.

Шчаслівы недзе той коцік.

САМАГУБСТВА

Дзяўчына пры немцах працавала настаўніцаю ў вясковай школе. Пасля вайны скончыла інстытут, паступіла ў аспірантуру. Прыехаў хлопец, за якога яна не хацела выходзіць замуж, прыпер да сценкі.

— Начорта табе тая аспірантура, мала ў інстытуце мазгі пасушыла? Вяртайся дахаты, выходзь за мяне замуж, а не выйдзеш — далажу твайму начальству, што пры немцах у школе рабіла. Будзе табе аспірантура.

Дзяўчына ўзяла вяроўку, палезла на гарышча і павесілася.

Лідзія АРАБЕЙ

КАЛЕЙДАСКОП

НАВЕЛЫ-КАРАЦЕЛЬКІ

ёю размаўляе, цалуе ручкі.

І мне зрабілася страшна. Бажа мой, — падумала я. — Можа, тыя, што і са мною такія далікатныя, цалуюць ручкі, недзе за спіною і пра мяне гавораць брыдкае...

ЖЫВАЯ

Жанчына прыехала ў гасці да далёкіх родзічаў, якіх шмат гадоў не адведвала. Там ужо выраслі ўнукі. Бабка, знаёмчы ўнука з гасцяю, сказала:

— А гэта цёця, між іншым, піша кнігі. І для дзяцей таксама.

— І яна жывая? — здзівіўся ўнук.

БУКЕТ

Першага верасня ўсе дзеці прыйшлі ў класы з букетамі кветак. А Ваня, сын дырэктаркі школы, аказаўся без букета, маці, за вялікімі клопатамі, забылася надзяліць тымі кветкамі свайго сына. Расхвалываны, хлопчык забег да мацеры ў кабінет.

— Мама! — у адчай загаварыў ён. — У мяне няма букета!

— Па-першае, — сказала мама, — не ўрываўся ў мой кабінет без стуку. А па-другое, у школе я табе не мама, а Надзея Іванаўна.

Хлопчык паслухмяна выйшаў з кабінета. Праз хвіліну да дырэктаркі пастукалі.

— Уваходзьце, — сказала тая.

Увайшоў Ваня.

— Надзея Іванаўна, — сказаў ён са слязьмі на вачах. — У мяне няма букета...

ДЗЯДЗЬКА І ПЛЯМЕННІК

Маці, паміраючы, пакінула сыну кватэру з усім дабрам, з халадзільнікам ды тэлевізарам. Ён прапіў усё, засталіся голыя сцены. Няма за што болей піць, няма за што ёсці.

Пляменнік параіў:

— Прадай, дзядзька, гарадскую кватэру, купі дом у вёсцы, рэштку грошай аддай мне, я завяду бізнес і буду плаціць табе працэнты. На ўсё жыццё табе хопіць.

Паслухаўся пляменніка, прадаў кватэру, купіў дом у вёсцы, рэштку грошай аддаў хлопцу.

Той раз выдаў працэнты, другі раз, за трэцім разам сказаў:

— Годзе.

Зноў не было за што дзядзьку піць, за што ёсці. Прадаў дом у вёсцы. Але і тыя грошы скоро сплылі.

Цяпер сядзіць у пераходзе, жабруе, начуе па чужых пад'ездах, скляпеннях. А пляменнік тым часам канчае будаваць катэдж.

ПЕКЛА ЦІ РАЙ?

Пры савецкай уладзе была актыўная камуністка, на кожным партыйным сходзе заклікала служыць партыі, змагацца з

цацігадовая Валя чалавеку, якога лічыла сваім бацькам. Але ён не быў яе бацька, ён быў айчы. Роднага бацьку Валя і ў вочы не бачыла, ён пакінуў яе маму, васемнаццацігадовую дзяўчыну, калі даведаўся, што тая зацяжарыла.

Назаўтра, калі муж праспаўся, падняўся — пакаменчаны, няголены, ускудлачаны, жонка спытала ў яго:

— Чаго ж ты Валі ўчора не сказаў, калі яна так на цябе крычала, што ты не ейны бацька, што ёй няма чаго ад цябе адракацца?

Той памаўчаў, потым адказаў хрыплым голасам:

— Няхай ужо гэта будзе мая таямніца...

КАШУЛЯ

Тысяча дзевяцьсот трыццаць сёмы год. Гогі Гардэладзе ведаў, што днямі яго расстраляюць. Ён сказаў суседу па камеры:

— Можа, ты некаж адсюль выбарашся... Тады вазьмі тое, што ў мяне пад сenniком... Знайдзі маіх жонку і сына і перадай тое, што ў мяне пад сenniком, майму сыну...

І яго расстралялі.

Сусед па камеры такі некаж выбраўся. І перад тым, як пакінуць камеру, узяў тое, што ляжала ў суседа пад сenniком. Гэта была скрытаўленая кашуля, на ёй не было чыстага месца, уся ў засохлай крыві.

Ён перадаў гэтую кашуля сыну свайго сябра па няшчасці.

РАСЧАРАВАННЕ

Пажылая пісьменніца па-мацярынку захаплялася маладым паэтам — які ён таленавіты і які прыгожы, як годна сябе трымае і які ён сучасны!

Потым даведлася, што гэты малады паэт зрабіў ёй паскудства. І захапленне як карова языком злізала. Ён больш не здаваўся ёй ні таленавітым, ні прыгожым.

КОСМАС

Я адчуваю сваю сувязь з космасам, калі гляджу на зорнае неба. Я адчуваю нешта падобнае на бессмяроцце, калі гляджу на старадаўнія будынкi, касцёлы і цэрквы, на рэшткі Грэчаскіх, Рымскіх, Егіпецкіх збудаванняў. І ўяўляю ўжо, як век за векам мы, усё зямное чалавецтва, ляцім у вечнасць, у бясконцую прастору. А хіба не так? Мы паміраем, нас закопваюць у зямлю, мы павольна трухлеем, змешваемся з зямлёю, ператвараемся ў касмічны пыл і носімся разам з зямною куляю па космасе.

КОЦІК

Дама ў доўгім футры падышла да прылаўка, загаварыла, як заспявала:

— Філе хе-ека! Бяз костачак-ак! Вазьму паўкіло, мой коцік гэту рыбку надта любіць.

У гэты час ішло пасяджэнне вучонага савета. У пакой ускочыла збялелая сакратарка:

— Кавалеўская павесілася!

Усе ахнулі, пачалі падымацца з месцаў. Спыйніў голас дырэктара інстытута:

— Усім заставацца на месцы! Пасяджэнне вучонага савета працягваецца!

ДЗВЕ ПАМЫЛКІ

Тысяча дзевяцьсот трыццаць дзевяты год. З турмы выпушлі чалавека. Ён сказаў свайму знаёмаму:

— Дзяржава зрабіла памылку, калі мяне арыштавала. Цяпер зрабіла памылку, што мяне выпусціла. Я ўбачыў такое... І буду пра гэта расказаць.

РАДЗІМА

У тысяча дзевяцьсот сорак пятым годзе будучага грузінскага пісьменніка Чабуа Амірадзыхі накіравалі ў Беларусь будаваць лесакамбінат. Ён пабудаваў, яго ўсе вельмі паважалі, а потым арыштавалі. Ён уцёк і здолеў уладзіцца дырэктарам завода. Яго і тут усе вельмі паважалі, а потым зноў арыштавалі, далі дваццаць пяць гадоў.

Ён зноў уцёк, купіў фальшывы пашпарт, дакументы, зноў працаваў на высокай пасадзе і зноў яго ўсе моцна паважалі. Ды так моцна паважалі, што запрасілі працаваць у КДБ. Ён працаваў у КДБ, шмат разоў выздзяў за мяжу і вяртаўся ў Грузію. Але яго зноў выкрылі. На судзе спыталі:

— Вы шмат разоў выздзялі за мяжу і вярталіся. Чаму вы не засталіся там?

— Вы не зразумееце мяне, — адказаў Чабуа Амірадзыхі, — таму што ў вас няма радзімы.

Ён быў высокі, стройны, худапачы і ў пяцьдзесят восем гадоў выглядаў на семдзесят.

АДЗІНОТА

Ён быў такі адзінока, што не меў нават магілы блізкага чалавека, куды мог бы прыйсці са сваім горам...

ПОСПЕХ

Ён усё жыццё праслаўляў сацыялістычны рэалізм, абараніў на ім кандыдацкую дысертцыю, доктарскую, займеў прафесара, шыкоўную кватэру, дачу, машыну.

Потым аказалася, што ніякага сацыялістычнага рэалізму няма, ён знік з ужитку.

А даброты пры тым прафесары засталіся.

НЯНЦЯРЭСНА

Яна ўсё жыццё працавала, як катаржная — арала, касіла, горбілася ў калгасе і рабіла на сваёй гаспадарцы. Адна гадала чатырох дзяцей — мужа забралі ў тым

трыццаць сёмым.

Дзеці выраслі, павыходзілі ў людзі, больш няма чаго жыць рваць, здаецца, цяпер можна і адпачыць. Яна сказала:

— А мне цяпер жыць няняцярэсна.

ВЫХАВАННЕ

Калі ўваходзіла выкладчыца, а крэсла стаяла недзе ўбаку ад стала, адзін студэнт заўсёды кідаўся, падаваў ёй крэсла. Мы смяяліся з яго, лічылі падхалімам.

А ён проста быў з Заходняй Беларусі і выхаваны не так, як мы.

СВЯТА

Само існаванне на зямлі лічыцца святам жыцця. А яна зрабіла злачынства і сапсавала сабе свята.

РЭФЕРЭНДУМ

— Вось вы кажаце — рэфэрэндум, рэфэрэндум, як народ скажа... А ці такі разумны ўжо народ, ці правільна ён скажа? Трэба, каб разумныя, чэсныя людзі кіравалі народам, а не падстройваліся пад яго, бо ён у масе сваёй цёмны і можа пайсці за вялікім аферыстам, куды той яго ні павядзе. Рэфэрэндум, рэфэрэндум... Вунь як за Сталіна ўсе крычалі! Зрабі тады рэфэрэндум, усе б за яго... І за Гітлера так... І за таго Мао...

ВЕРНАСЦЬ

— І ты ўсю вайну хавала яму вернасць? Заставалася дзяўчынаю?

— Хавала... Бо саграшы з адным, чым дакажаш, што не гуляла з усімі?

НЕ ПАМЯНЯЎ

Роза ўсю вайну прабыла ў партызанах. Высокая, статная, бровы чорныя доугою, вясёлая, умела іграць на акардэоне.

Махорка ў партызан лічылася вялікім дэфіцытам. Каб пераманіць Розу ў свой атрад, камандзір суседняга атрада паабяцаў Розінаму камандзіру паўпуда махоркі.

Розін камандзір не памяняў Розу на махорку.

РАЗУМНЫ

— І ты збіраешся за яго замуж? Высокая, прыгожая, а ён малы, па плячо табе!

— Але ён разумны...

БЛЮЗКА

Дзяўчыне вельмі падабалася блюзка, якую насіла яе сяброўка — яўрэйка. Прышлі немцы, зрабілі гета, яна і кажа той:

— Аддай мне тваю блюзку, цябе ўсё роўна нямцы заб'юць.

— А можа, уратуюся? — паспадывалася яўрэйка.

— Наўрад...

Скончылася вайна, яўрэйка вярнулася дадому і пазнала на былой сяброўцы сваю блюзку.

— Аддай мяю блюзку, — сказала яна.

— Бачыш, я ўратавалася.

— Яшчэ трэба разабрацца, як ты ўратавалася, — адказала былая сяброўка.

— Можа, немцам служыла...

АТЭСТАТ

Калі прыйшлі немцы і загадалі ўсім яўрэям перасяліцца ў гета, я аддала сваёй сяброўцы Рыве Нісенбаум свой атэстат аб сканчэнні васьмі класаў. Палічыла, што мне ён непатрэбны, мяне тут усе ведаюць, ведаюць, што я не яўрэйка, а ў атэстаце напісана — беларуска, так што Рыве ён можа прыгадзіцца.

Рыва некалькі разоў прыходзіла да мяне з гета. Я спыталася ў яе, ці дапамагае ёй мой атэстат?

— Дапамагае, — адказала Рыва. — Немец возьме атэстат, пакруціць у руках, убачыць подпісы, пячатку і прапуская.

Апошні раз я бачыла Рыву ў кастрычніку сорак другога года.

У лістападзе, напэўна, не дапамог ёй і мой атэстат...

БУТЭЛЬКА

Чалавек купіў паўлітра гарэлкі, падаўся да дзвярэй, на хату засоўваючы яе ў торбачку. Ды раптам бутэлька выскачыла ў яго з рук, пляснулася на каменную падлогу і... не разбілася!

ГРОДЗЕНСКІЯ
ЛАЎРЭАТЫ

Не! Не перавяліся яшчэ на Гарадзеншчыне таленты! І гэта асабліва прыемна сцвярджаць сёння, калі, згадзіцеся, стан нашага жыцця зусім не спрыяе іх развіццю. Але ж сапраўдны талент на тое і талент, каб ісці да поспеху не столькі дзякуючы лёсу, колькі насуперак яму. Тым больш у мастацтва, дзе шлях да зорак заўсёды цярністы.

Выкладчыкі і навучэнцы Гродзенскага музычнага вучылішча таксама, на жаль, не маюць магчымасці пахваліцца ні добрымі заробкамі, ні прыгожым будынкам, ні сучаснай матэрыяльна-тэхнічнай базай. Аднак, на шчасце, гэтае невясёлае "быццё" яшчэ не канчаткова "вызначыла" іх "свядомасць". Яна трымаецца на ўзроўні і нярэдка прыводзіць да дасягненняў, бяспрэчна вартых шчырага пацукця гонару. Згадаем толькі некалькі знаных прозвішчаў: Андрэй Бандарэнка, Яўген Паллаўскі, Ігар Атраднаў, Валеры Жывалеўскі, Уладзімір Захараў. Дык тое ж калі было! — скептычна ўсміхнецца строга чытач. Згодны, і прапаную, як кажуць прайсці па гарачых слядах новых гарадзенскіх знакамітасцяў.

Сакавік 1996-га і Міжнародны конкурс піяністаў у італьянскім горадзе Казале-Манферата. Прадстаўнічае журы, у склад якога ўваходзілі Дж. Сван (ЗША), М. Віт (Чэхія), Д. Рывейра (Аргенціна) і іншыя аўтарытэты музыканты, прысудзіла 3-е месца і званне лаўрэата навучэнцы III курса ГМВ Вольга Брылёвай. Віншаванні заслужана прымала і яе настаўніца Алена Лебецкая. Дарэчы, фінансавую дапамогу маладой выканаўцы ў ажыццяўленні той няблізкай вандроўкі ў Італію аказаў Беларускі фонд Сораса, які падтрымлівае яе і зараз: Вольга Брылёва атрымала грант як "Узыходзячая Сорасаўская зорка".

Чэрвень 1996-га: Першы міжнародны фестываль і конкурс гітарыстаў у Эўку (Польшча). Не менш прадстаўнічае журы пад старшынствам прафесара Варшаўскай акадэміі музыкі імя Ф. Шапэна Р. Балавушкі аддае перамогу Дзмітрыю Сёмаву (II курс ГМВ, клас У. Захарава). Ён атрымаў 3-ю прэмію, пры гэтым 1-я і 2-я не былі прысуджаны ўвогуле.

Дадам, што ў Казале-Манферата разам з В. Брылёвай у сваёй узроставай групе ўдала выступіў, стаўшы дыпламантам, колішні выпускнік ГМВ Уладзімір Лебецкі. А Эўк, акрамя Д. Сёмава, наведалі яшчэ тры гітарысты з Гродна: дуэт Андрэй Сяткоў — Дзмітрый Амелчанка заваяваў гран-пры ў катэгорыі ансамбляў, Уладзімір Захараў быў запрошаны як госць фестывалю і член журы. Дарэчы, паводле правілаў судзейства ён нават не меў права выступаць балы сваёму вучню, а імя лепшага без абмеркавання вызначаў абсалютна непрадзятны... камп'ютэр.

Як бачым, ёсць каму сёння прадаўжаць добрыя традыцыі ў Гродзенскім музычным вучылішчы, ёсць каго вучыць, каму вучыць, вось толькі па вялікім рахунку няма дзе. Аднак апошнім часам засвяцілася надзея на здавалася б ужо недасягальным гарызонце. Загаварылі нарэшце пра пераезд са старога аварыйнага будынка ў новы. Праўда, не ў той, якога так чакалі. Ён, напэўна, яшчэ доўга будзе стаяць пакінуты ўсімі і, магчыма, паб'е ўсе рэкорды "даўгабуду". Пераезд плануецца пакуль у іншы, часовы. Але ж, як вядома, няма нічога больш пастаяннага, чым часовае. І тым не менш калектыў з энтузіязмам і хваляваннем рыхтуецца да наваасялення, памятаючы пра тое, што ў новым доме вучылішча абавязкова павінны з'явіцца і новыя лаўрэаты. І яны будуць — бо не перавяліся яшчэ на Гарадзеншчыне таленты.

Аляксей САЛАДУХІН

На здымку: выкладчык Гродзенскага музычнага вучылішча Уладзімір ЗАХАРАЎ і яго вучань — лаўрэат I Міжнароднага конкурсу гітарыстаў у Эўку (Польшча) Дзмітрый СЕМАЎ. Чэрвень 1996 г.

Гутарка з Мікалаем ЯРОМЕНКАМ адбылася якраз напярэдадні святкавання ягонага сямідзесяцігоддзя. Якраз у год пяцідзесяцігоддзя яго сцэнічнай дзейнасці. Якраз на юбілей, таксама пяцідзесяцігоддзе, — Саюза тэатральных дзеячаў, які ганараваны артыст узначалываў пятнаццаць гадоў. Якраз напярэдадні пяцігоддзя Канфедэрацыі творчых суполак Беларусі, якую няўрымслівы грамадскі дзеяч узначалывае. Ну, з якога пытання вы б пачалі, Мікалай Мікалаевіч? Але ён апыраўдзіў мае пытанні:

Мікалай ЯРОМЕНКА:

"ДЗЕЛЯ ЛЮДЗЕЙ
Я ЗРАБЛЮ ЎСЁ"

— Разумеецца, часам кажуць: чаго ты, Яроменка, усё яшчэ ваюеш на грамадскіх барыкадах? Ты, маўляў, губляеш як мастак. Праўда, і я так часам думаю. Як думаю і пра тое, што наіграўся за жыццё, што пагаджаюся на чарговую ролю, напэўна, дарма. Бо мне, ведаецца, ужо нічога не трэба, калі весці гаворку пра мастакоўскія амбіцыі ды чалавечую здаволенасць жыццём. Званні, прызнанні... Але ўсё пафас майго жыцця — старацца для людзей. Творчай інтэлігенцыі хутка аддадуць каля двухсот кватэр — іх выдзеліў Прэзідэнт. А Прэзідэнцкі фонд дапамогі маладым талентам? Мяне папрасілі зрабіцца старшынёю ягонае рады на грамадскіх пачатках. Я магу адмовіць? Зрабіць нешта для моладзі? Стварылі кінафакультэт у Акадэміі мастацтваў, а дыпломныя карціны няма як здымаць, няма чым абараняцца маладым рэжысёрам. Фонд і ім цяпер дапаможа... Два разы сустракаўся з кіраўнікамі Вярхоўнага Савета. Асабіста — з Шарэцкім. Просім адмяніць падаткі для творчых саюзаў, гэтымі грашыма бюджэт не ўратуецца, а сем тысяч спецыялістаў, прафесійнікаў ад мастацтва, якіх толькі творчы саюз падтрымаць ды ўбараніць можа, — загінуць. Я спытаўся ў аднаго буйнога чыноўніка: "Вы ведаеце, што я — камуніст? Вы — даяраецца мне?" Ён адказаў: яны ведаюць пэўна тое, што дзеля людзей я зраблю ўсё. Гэта для мяне, паверце, дарагія словы.

— Мікалай Мікалаевіч, у прэсе вас называлі і чалавекам на ўсе часы, і — то лаючы, то ўхваляючы — сапраўды называюць камуністам. Камуністычная ідэя такая прыцягальная для вас?

— Перш за ўсё я ніколі не быў рэтраградам. Не быў абмежаваным скрайнім кансерватарам, я шырока гляджу на свет. Дзе я толькі ні быў! Я чалавек назіральны, цікавы, — перш за ўсё чалавек, а потым ужо — Мікалай, Яроменка, артыст, старшыня... Сацыялістычную ідэю лічу ідэяй боскаю. Гатовы паўтарыцца: адна рэч — ідэя, іншая рэч — яе ўвасабленне. І вынікі ўвасаблення. Мы ў сваёй гісторыі навязалі столькі вузлоў... Так дыскрэдытавалі — нават сябе. І потым — гэта звязана з маёй клятвай. Вы ведаеце, што я сядзеў у вязніцах і канцлагерах, сябра дзвюх антыфашысцкіх падпольных арганізацый. Я ім, сваім сябрам, даваў клятву: выжыву — буду камуністам. Мяне да 1964 года ў партыю не прымалі: палон, амерыканцы вызвалілі... Чытаў нека дачасна на сябе, напісаны ён быў у парткамісію пры ЦК КПСС на імя Саломеява. Там абгрунтавалася думка, што я — амерыканскі рэзідэнт. Не менш. Мы свята верылі ў ідэю. Мы ўзгадаліся на "Чапаева", на "Васілісе Прыўкраснай". У скрутныя трыццатыя, калі маці разышлася з бацькам ды засталася адна з двума дзецьмі, а я трымаў галубоў ды варагаваў з хлапачымі кампаніямі з суседніх вуліц, мы ўжо ведалі, што Радзіму даведзецца абараняць і рыхтавацца яе абараняць... усім нашым мастацкім выхаваннем. Жылі цяжка, але — з інтарсамі, з захапленнямі. Скончылася вайна і праз колькі месяцаў мне зраўнялася дзевятнаццаць...

— А даводзілася вам згадаць, на-

нова перажываць ваенныя досведы, пераводзячы іх у досведы мастацкія? На сцэне?

— У Коласавым тэатры, у Віцебску, іграў у "Юных мсціўцаў" Хазанова і Гутковіча. Мне тады ўсё больш станючых герояў давалі, а тут сам папрасіўся сыграць здрадніка, Грачухіна, — ён сам тым часам сядзеў у Віцебскай вязні. А глядач прызвычаены да маёй харошасці. Шэраг сцэн — на апладыс-ментах. І калі пад фінал я ўзнікаў у кабінце начальніка гестапа з дакладам, зала выдыхала: "Сволач якая!" А пасля прэм'еры "Юных мсціўцаў", калі сціпла так банкетавалі, адзін з вядомых акцёраў заўважыў, маўляў, што там Яроменка здраднікаў іграе, ён гэта насамрэч ведае, ён сам — такі... Агіднае было ўражанне.

— А як перажылі смерць Сталіна?

— Драматычна. Як шмат хто. Ён, — і гэта доўга сядзела ў галовах, — выйграў вайну. З ім звязвалі пасляваенны ўздым. Магчыма, цяпер мы таксама перабольшваем з адмаўленнем таго часу. Разумею цяпер, што ў Хрушчова з ягоным выкрыццём была пэўная палітычная кан'юнктура. Не схаваю, быў шчырым гарбачоўцам. Нарэшце, думалася, прыйшоў той, хто не толькі хоча, але і можа нешта змяніць. Я сустракаўся з ім асабіста: яны з Раісай Максімаўнай, як высветлілася, прыхільнікі нашай артыстычнай сям'і. Потым доўга перадавалі прывітанні... Прыемна, вядома. Мінуй час. У адным інтэрв'ю я не стрымаўся і ацаніў ягоную дзейнасць па раскіданні ды расцягванні дзяржавы, сказаў, што маім сябрам па падполлі таксама здраўдзіць сябе.

— У вас вялікі аўтарытэт і папулярнасць сярод любых нашых кіраўнікоў. Вы карыстаецеся гэтым?

— Як я карыстаюся, здаецца, ужо адказаў. Удакладню таксама, што катэгарычна не прымаю тэрмін "адраджэнне" ў дачыненні да нашай культуры і мастацтва. Бо ёсць і будзе — развіццё. Адраджэнне — гэта калі ўсё ледзь не да нуля даведзена і ледзь не з нуля пачынаецца. Ды хіба нулём быў Купалаўскі тэатр? Шырма? Цітовіч? Жыноўніч? Александроўская? Насуперак або дзякуючы сістэме, строю, ладу, але — былі! Мне бліжэй вызначэнне "развіццё". Пяцьдзесят гадоў па цаглінцы нашу ў падмурак нацыянальнай сцэны. Я на ёй — пяцьдзесят гадоў! Больш за сто роляў сыграў у тэатры, зняўся больш як у шасцідзесяці карцінах. Я паўсюль прадстаўляю Беларусь як беларускі артыст Яроменка. Так, я прыхільнік славянскай супольнасці, на роўных і братэрскіх правах. У наўпроставым эфіры на БТ, калі я быў даверанай асобай Кебіча на выбарах, мяне спыталі, ці не збаюся, калі да ўлады прыйдзе Шушкевіч або Пазняк. Ці не папрашу ў сына палітычнага прытулку — у Маскве? Я адказаў, што памру ў Беларусі. Але памру стаячы. Я — стваральнік. Адзін з ініцыятараў міждзяржаўнай рады па культуры краін СНД. Быў першы кангрэс у Мінску — на жаль, не ўсё адразу атрымалася. Пафас кангрэса: нацыянальны незалежны культуры мусяць узба-

гачаць адна адну. Што ў гэтым благага? Ды я, адстойваючы гэта, большы беларус — большы за ўсіх тых, хто толькі мянціць ды балабоніць!

— У вас багаты досвед кіраўніка Беларускага тэатральнага таварыства, потым — Саюза тэатральных дзеячаў...

— Пятнаццаць гадоў. Дзесяць — на грамадскіх пачатках, потым аж за сто трыццаць рублёў у месяц. Гаспадарка дасталася, праўду кажучы, складаная.

Ларыса Пампееўна апошнія гады хварэла, людзі раздурліліся, збэсціліся... Яна шмат паспела зрабіць: адзін мастацка-вытворчы камбінат чаго варты! І калі я прыйшоў на яе месца, у ЦК мне далі... справу на 98 аркушах, я назваў яе пра сябе "Вайна і мір". Даведкі, пратаколы, ананімкі, лісты, разборы скаргаў... "Божа, куды я ўлез?" — гэта была першая мая думка. Другая: гэта ж бухгалтэрыя, грошы, матэрыяльная адказнасць! Мусіў зрабіцца, як цяпер кажуць, крутым. Рыхтык як Ларыса Пампееўна. Ніводная капейчына без маёй візы нікуды не ішла. Займеў процьму ворагаў: два гады вывучаў бухгалтарскую справу. Парадак навіў. Бо ўсвядоміў, чым мушу займацца. Падабраў каманду. Выгнаў бухгалтара. Выправіў рэдактара "Тэатральнага бюлетэня"... творчасцю займацца: малады таленавіты хлопец, сядзіць, ліпіць, незадаволены жыццём... Цяпер гэта найвядомы пазт Уладзімір Някляеў, з якім жартуем з нагоды нашага знаёмства. Мелі 12 грамадскіх камісій па розных кірунках дзейнасці. Людзі працавалі па планах, прэзідыум зацвярджаў пратаколы, — ведаецца, гэта не лішне — кантраляваць. А я не люблю беспарадку вакол сябе. Я сам вельмі дысцыплінаваны. Пабудавалі Дом творчасці. Спраектавалі аздараўленчы комплекс. Ладзілі выязныя прэзідыумы ў тэатрах — добра ім дапамагалі кансультацыямі ды парадамі спецыялістаў. Амаль суткамі працаваў Дом мастацтва. А прынцып мой такі: калі кагосьці далучаю да супрацоўніцтва, я яму давяраю. І вымагаю валодання — прафесій, работай, навучанасці, наладжонасці. Але пятнаццаць гадоў... Цяжка.

— Але якраз тады, калі гэтага цяжару вы пазбыліся, вас абралі старшынёй Канфедэрацыі творчых суполак Беларусі...

— Творчыя саюзы пры Савецкай уладзе не абкладаліся падаткамі. Сякая-такая, але была дзяржаўная палітыка. Прыбыткі прадпрыемстваў, што ўтвораны ды існуюць

НЯЗВЕДАНАЯ КРАІНА ТАЛЕНТУ

пры саюзах або суполках, не забіралі, як забіраюць сёння, а пакідалі творчым саюзам на развіццё. На статутную дзейнасць. Часова нам пакінулі льготны падатак на прыбытак, але ўжо скасавалі. А саюзы не могуць існаваць, іх з бюджэту не падтрымліваюць (акрамя пісьменніцкага ды кампазітарскага). І тады, усведамляючы сваю катастрофу, у Саюзе архітэктараў у Жэні Кавалеўскага, мы стварылі камітэт па ўратаванні культуры. Правялі канферэнцыю, на якой утварылі Канфедэрацыю творчых суполак. Скажу шчыра: магчыма, шмат чаго мы зрабіць не можам, але на самых высокіх паверхах улады з адзінацццю старшынямі-творцамі паспрабуем не парахавацца, не палічыцца...

— Мікалай Мікалаевіч, мо ў нашу скрутную часіну лягчы было б засяродзіцца не на адраджэнні, не на развіцці, а на захаванні — на так званай кансервацыі? Да лепшых часоў...

— Кансервацыя — гэта пахаванне. Толькі развіццё! Каб я ўзыходзіў на сцэну... як у родны дом, мушу пастаянна іграць. Чалавек любой прафесіі пастаянна мусяць быць у рабоце. Паўза, перапынак — страта прафесійнасці, свабоды ў прафесіі. А скуты артыст ужо праіграў... Мы можам кансерваваць хіба помнікі матэрыяльнай культуры, якія толькі-толькі пачалі аднаўляцца, але і яны... разбураюцца. І разбураюцца хутка. І на іх — сродкаў няма... Я — чалец калегіі Міністэрства культуры ўжо дваццаць гадоў, ведаю гэта добра. Нам трэба быць рэалістамі, усведамляць ды ацэньваць прапанаваны абставіны. Шмат людзей на месцах ды пападаюць усё разумеюць. Дапамагчы не ў стане. Дзяржава ў крызісе. Эканоміка ў заняпадзе. Між тым сапраўднае мастацтва, не масавая культура не могуць быць рынкавымі, — мае перакананне. Вядучыя тэатры свету, — каралеўскія, дзяржаўныя, — утрымліваюцца як гонар нацыі. І гэта слушна.

— А пра дзяржаву часцей за ўсё мяркуюць паводле развіцця ды ўзроўня складаных і дарагіх — оперы, балета, нацыянальных драмы. Вам не здаецца, што ўзровень, на якім наша мастацтва прадстаўляе дзяржаву, не дае аб'ектыўнага ўяўлення пра наш агульнадзяржаўны заняпад ды крызіс?

— Я люблю, проста люблю оперу. Я не вялікі спецыяліст у балете, я проста захапляюся тым, што робіць Валяцін Елізар'еў. Свет прызнаў яго даўно. У рэспубліцы, аб'ектыўна, ягонае мастацтва — ці не найважнейшае з усіх... З нацыянальнай драмай больш складана. Ніяк не падступімай прааналізаваць, — і вы, шануюныя крытыкі ды тэарэтыкі, маўчыце. Ну, былі скручаныя ідэалогія. Круцілі ў адказ фігі ў кішэнях. Азарт — перадавальны, а якое задавальненне ў залы, калі разумела! Сёння... Ды рабіце, што хочаце. А што хочам? На сцэне... нічога не адбываецца. У нацыянальным тэатры няма класікі, альбо, мовім так, класіка з'яўляецца ды не затрымліваецца. Каб не "Ідылія", чым бы мы казырыліся? Маўчаць драматургі па большыні сваёй. А я рэцэпірую ў Рускім тэатры. У п'есе Дударова — у гэтым новым беларускім "Раскіданым гнязде" нашых дзён. Упершыню ў жыцці буду на сцэне па-руску іграць. Галоўныя ролі Аляксей напісаў на пэўных артыстаў. На падыходзе, праўда, вялікая работа з Мікалаем Пінігіным. Я ўжо працаваў з ім над матэрыялам Ібсена, упадабаў яго, як рэжысёра акцёрскага...

— А як вы ацэніце сваю работу з рэжысёрам Уладзімірам Савіцкім і з п'есай Івана Чыгрынава "Госці"?

— Я — чалавек пэўнай эпохі ды пакалення, што б вы, журналісты, ні пісалі! Мне баяць зломы ды раны майго пакалення. Я вельмі любіў Івана Гаўрылавіча... Матэрыял п'есы быў неадназначны, мы ўзбудзілі яго: двойчы герой, старшыня калгаса ўцягае ў хату свой... бронзавы бюст і разбіраецца з ім у скрутах найноўшага жыцця. Цікава? Ага... Матэрыял брававала завершанасці, не прапісалі характары, але... зала ж маленькая, спектакль іграў на малой сцэне, — усіх зазвычай бачыш. Паўзалы — моладзь. Прымалі з суперажываннем, намагаліся зразумець, што ж адбываецца з бацькамі ды дзедамі. Каб жа гэта можна было зразумець у тэатры... Зрэшты, я стараюся высветліць гэта і для сябе.

**З Мікалаем ЯРОМЕНКАМ
гутарыла Жана ЛАШКЕВІЧ**

Сустрэча з сапраўдным талентам заўсёды падобная да ўспышкі святла: адыходзіць у цень учэпістая будзённасць, выяўляецца прыгажосць, глыбіня і шматграннасць жыцця, неўміручасць і моц высокага мастацтва. Менавіта такой была мая сустрэча з найдаравітым піяністам, кампазітарам і паэтам Юрыем Бліновым.

Першая сустрэча адбылася ў Беларускай акадэміі музыкі ў класе яго педагога — Людмілы Сяргеёўны Шаламенцавай. Юра сыграў Сёму санату Скрабіна, і ўражанне ад ягонага выканання можна без перабольшвання назваць узрушэннем. Здавалася, уважліва раскрываюцца перад намі ўвасобленыя Скрабіным касмічныя глыбіні Сусвету, таямніца і чарадзейна пльывуць галасы мелодый, экзатычныя перазвоны і грозныя воклічы сцвярджаюць веліч чалавечага духу...

Чарадзейны дар маладога піяніста дазволіў забыцца ў тым хвіліны і на бязменную віртуознасць, і на шырокі дыяпазон колеравай палітры, і на цэласнасць формы, — на ўсё тое, што ўваходзіць у арсенал прафесійных ведаў... А потым Юра чытаў свае вершы. У іх — і памяць пра былую вайну (забываць пра гэта не дазваляе сумленне), і пляшчота да прыгожага роднага краю, і ўжо не юначая мудрасць. І толькі пазней я зразумела, што гэтаму юнаку падуладная музыка слова — ён чуе яе ў беларускай, рускай і нават у французскай мовах і імкнецца ўвасобіць гэтую музыку ў сваіх вершах.

Юрыю Блінову толькі дваццаць, але за плячыма ўжо вялікая і захапляючая біяграфія піяніста-канцэртанта. У 1988-м дванаціцігадовым школьнікам ён паспяхова выступіў на юнацкім конкурсе ў Тбілісі, адкрываў яго ўжо вядомы піяніст Яўген Кісін. Тады ж Юра напісаў "Шахматную сюіту" для фартэпіяна ў сямі частках, поўную характэрнасці і гумару, свежых "пракоф'еўскіх" асацыяцый і, дарэчы, разлічаную на немалую віртуознасць выканаўцы. У наступным годзе Юра выканаў гэтую сюіту ў праграме свайго выступлення на конкурсе піяністаў у Рызе, дзе ён заваяваў трэцюю прэмію. У будучым гэты ж твор разам з новымі прынёс яму дыплом кампазітарскага конкурсу "Юнацкія асамблеі мастацтваў" у Маскве.

Тры гады напружанай працы, авалоданне "вышэйшым пілатажам" віртуознасці пад мудрым кіраўніцтвам Людмілы Сяргеёўны, гранічнае пашырэнне рэпертуару. Дастаткова сказаць, што ў ягоным "багажы" — дзевяць фартэпіянных канцэртаў (Баха, Бетховен, Брамс, Чайкоўскага, Пракоф'ева, Скрабіна...). Некаторыя ён выканаў з аркестрам з такімі вядомымі дырыжорамі, як В. Дуброўскі, А. Кац, У. Чарнушэнка. Канцэрт А. Скрабіна Юрыю пашчасціла выканаць двойчы ў прыгожай белалонай зале Пецярбургскай філармоніі, у тых сценах, што чулі ігра Генрыха Нейгаўза, Марыі Юдзінай, Уладзіміра Сафраніцкага...

Цікавай падзеяй музычнай біяграфіі Юрыя Блінова быў удзел у фестывалі ў Боне (Германія, 1995 г.). Фестываль прысвячаўся знамянальнай даце — 150-годдзю з дня адкрыцця помніка Бетховену ў яго родным горадзе. Маладыя музыканты з Мінска выканалі восем сімфоній Бетховена ў транскрыпцыі Ліста. Юра выбраў знакамітую Пятую — з трагічнай першай часткай і ўрачыстым фіналам.

Але вернемся ў год 1992-га. Тады 17-гадовы піяніст, выпускнік ліцэя пры Беларускай акадэміі музыкі вырашыў удзельнічаць у міжнародным конкурсе імя С. Пракоф'ева ў Пецярбурзе. Напружаны рытм конкурсных спаборніцтваў, найскладанейшая праграма, у якую Юра ўключыў Прэлюдзію і фугу Шастаковіча, Сёму санату Пракоф'ева і Пятую Скрабіна... І ў выніку — бліскучая перамога, уручэнне першай прэміі!

Піяніст з Японіі, член журы конкурсу, зачараваны талентам маладога музыканта з Беларусі, запрасіў яго ў сваю краіну на канцэртныя гастролі, а прафесара Шаламенцаву — для правядзення заняткаў у рамках "майстар-класа" ў гарадах Японіі (Токію, Фукуока, Акаяма ды інш.). Памяцю пра гэтую цікавую і напружаную па рытме працу ў Краіне ўзыходзячага Сонца засталіся не толькі прыгожыя часопісы з партрэтамі запрошаных з Беларусі гасцей, не толькі дасканала, на выдатнай апаратуры зробленыя запісы канцэртаў, але і ўражанні гарачай і ўсхваляванай цікавасці да іх артыстычнага і педагогічнага майстэрства.

Цяпер Юрыю Блінову рыхтуюцца да ўдзелу ў найскладанейшым міжнародным конкурсе піяністаў імя Кэпела, што будзе праходзіць у ЗША ў Вашынгтоне.

Між тым, нядаўна адбылася мая другая сустрэча з таленавітым піяністам — на яго сольным канцэрце ў Беларускай дзяржаўнай філармоніі. Праграма была надзвычай насычаная: Прэлюдзія і фуга С. Танеева, якая вымагае высокай віртуознасці і майстэрства ў інтэрпрэтацыі складанай поліфанічнай задумкі; вялікая чатырохчасткавая саната Бетховена ор. 101 з разгорнутай фугай у фінале; вяршыня рамантычнай музыкі — Саната Ліста сі-мінор з яе спрадвечнымі праблемамі нейтаймоўнага жыцця і фатальнасці яго межаў, веры і скепсісу. І ў якасці інтэрмедыі праграму аздобілі поўныя цыоты і фарбаў "Высакародныя і сентыментальныя вальсы" Равеля. І, як гэта бывае часта ў "нязведанай краіне" канцэртнага выканальніцтва, мы сустрэліся тут з цікавымі нечаканасцямі. Так, Фуга Танеева, вызваліўшы ад сваёй амаль барочнай манументальнасці, наблізілася да звышвіртуозных хітраспльценняў сучаснай музыкі. Але затое якія пераканаўчыя былі ў Прэлюдзіі "няёмольныя крокі часу" і "жывы чалавечы

голос", што імкнуўся вырвацца з фатальнага ярма!

У бетховенскай санате былі высветлены (у тым ліку і ў фінале) пастаральныя фарбы — нібыта водбліск яго светлых Сёмай і Восьмай сімфоній. І надзвычай лёгкім, па-шуманаўску імклівым, нават фантастычным падалося Скерца санаты.

У інтэрпрэтацыі санаты Ліста, дасканала "пададзенай" па форме, адчувалася глыбокае разуменне выканаўцаў яе складанай і шматпланавай канцэпцыі. Часам, мабыць, бракавала рэльефнасці асобных дэталей (асабліва ў павольным эпізодзе). Але бяспрэчна ўдалымі ў выкананні санаты можна лічыць інтэнсіўнасць развіцця да апошняй экзатычнай кульмінацыі і насцярожаную "цішыню" загадкавага эпілога.

І яшчэ адзначу адну ўласцівасць піяністычнай манеры Юрыя Блінова — своеасаблівы палётнасць, акрыленасць ягонай ігры. Пры выкананні твораў розных па стылі і жанры — і розных аўтараў — гэтая ўласцівасць надае асабліва абаяльнасць і адухоўленасць яго яркай, тэмпераментнай ігры.

Пажадаем жа маладому артысту высокага палёту і вялікага, светлага шляху, а слухачам, аматарам музыкі — яшчэ многа радасных сустрэч з Юрыем Бліновым.

Ніна ЮДЗЕНІЧ

І ЧАС НЕ ПАКРЫЎДЗІЦЦА

Алена Турава і Аляксандр Верашчагін падарылі светлую і радасную гадзіну глядачам, якія прыйшлі на прэм'ерны паказ іх першых анімацыйных фільмаў.

Не буду параўноўваць стужкі, зусім розныя па стылі. Яны роднасныя сабою хіба дзякуючы прынцыпам, якія дзейнічаюць у сапраўдным мастацтве паўсюль — у Дыснея і Нарштэйна, Чапліна і Таркоўскага — гэта павага да інтэлекту глядача і да таго, што паказваецца.

Работа Алены Туравай называецца "Балада пра тры апельсіны". У гэтай прыгожай, дасціпна задуманай прыпавесці, поўнай цікавых знаходак і выдуманых кожным кадрах, аўтары здолелі па-свойму выказаць думку пра тое, што шырока раслаўсюджаная жарсць нажывы ў выніку пакідае сквапнага ні з чым. Затое чалавек не зайздросны, здольны лёгка і добразначліва аддаваць ці нават, на здзіўленне многіх, адмаўляцца ад прысваення, заўсёды бывае ўзнагароджаны. Ідэя фальклорная, казачная, але яе абсалютная несмяротнасць сведчыць пра тое, што маральны пачатак, на ішчасце, застаецца заўсёды з намі. Калі ў фільме пажадлівыя рукі зрываюць з дрэўца апельсіны, яно вяне, лісце ападае, і ў павятры закручваецца пясчаны смерч, які пагражае ўсяму жывому. Так аўтары нагадваюць, што звычайнае безадказнае карыстанне дармавымі багаццямі прыроды, якое даўно ўжо стала падобным на яе рабаванне, можа выклікаць катастрофу, прычына якой знаходзіцца ў скажонай прагнасці чалавечай свядомасці.

Фільм, далёкі ад павучанняў, усім сваім ладам пераконвае ў высакароднасці і не можа не захапіць юнага глядача відовішчым, дынамічным сюжэтным бокам, віртуознай работай мастакоў, удалай музыцы Алега Елісеенкава. Ну, а дарослыя за жартам, іроніяй і гратэскам адчуваюць усю

сур'эзнасць ідэі аўтараў.

Экзістэнцыяльна-глыбокая карціна Аляксандра Верашчагіна "З днём нараджэння!" прабіваецца да тых пластоў жыццёвага досведу чалавека, якія даўно ўжо апусціліся на дно "падкоркі" і толькі часам нагадваюць пра сябе каляровымі снамі.

Калі вы яшчэ не канчаткова забылі сваё дзяцінства, фільм верне вам самаадчуванне таго часу, падобнае на агенчык, які хістаецца ад самага лёгкага подыху. Якім грандыёзным уяўляецца дзіцячы свет, у які ён уступіў, дзівосны ва ўсіх сваіх дэталях і чамусьці да суму звыклі для вопытных усведаў-дарослых. Для іх жыццё — кругабег праблем, і ў гэтай сумятні штодзённасці нават на дзень нараджэння яны вымяркуюваюць час. Закупіць, нагатаваць, сабрацца, павіншаваць, выпіць, забыцца пад магнітафонны рокат "цяжкага металу", які патапляе кволю "Купалінку", спегуно маленькім віноўнікам урачыстасці для вяселлі гасцей. А ў памяці ў яго сутыкаецца мноства разнародных уражанняў, якія пакуль ніяк не складаюцца ў лагічную ясную карціну, яны хаатычна перакрываюць адно адно і насаўваюцца адно на адно...

На экране абрад хрышчэння, у якое дзіця "кінулі" бацькі, як у кіпучае жэрала вулкана. Гараць яркія свечкі, блішчаць золатам абразы, мільгаюць твары, і пад недасягальным скляпеннем сабора, ці, магчыма, недзе ў раёне Птушынага шляху стоголосы хор узносіць Усявышняму просьбу: "Святы Божа, святы моцны, святы несмяротны, памілуй нас!" А вось карцінка метра, анфілада вагона, грукат сталёвых колаў, аглушальнае лясканне влізлых дзвярэй і жажліва пазяхае... профіль позняга пасажыра. Дзіця бярэ каляровыя алёўкі, спрабуючы з дапамогай малюнка расставіць усё на свае месцы: вась "кот Нягоднічак", вась "абшчага", вась страшны доктар з незразумелымі просьбамаі сказаць "а-а",

калейдаскоп іншых уражанняў, якія прыбываюць, як вада ў час паводняў. Глядач пачынае ўласным нутром адчуваць гэты велізарны напор, які ўладарна і часам хваравіта рассоўвае межы дзіцячай свядомасці.

Фільм Аляксандра Верашчагіна — непаўторная з'ява ў эпоху "рынкавага" кіно і добры знак яго магчымага ачышчэння ад брыдоты дробных тэм і заганных "герояў нашага часу".

Абодва дэбютанты правялі сябе на прэм'еры як людзі шырока і рознабакова таленавітыя. Алена Турава — не толькі рэжысёр, але і паэт, аўтар разумных, са смакам да жыцця вершаў. Дарэчы, кампазітар Алег Елісеенкаў, які напісаў музыку на многія тэксты Алены, падаўся ў час прэзентацыі абаяльным эстрадным спеваком-выканаўцам уласных песень.

Аляксандр Верашчагін — мастак-пастановаўчык каля дваццаці фільмаў на кінастудыі "Беларусьфільм" — прымеркаваў да сваёй рэжысёрскай прэм'еры невялікую выставу жывапісных работ (фае мінскага кінаатэатра "Кастрычнік"), у якіх шчодра таленавітасць іх аўтара шматразова пацвердзіла сябе. Выяўленчая манера мастака цураецца знешняй прыгажосці і прыгладжанасці, наадварот, яна здаецца знарочыста калючай і шурпатай, затое дазваляе майстру выказацца дакладна, лаканічна і вельмі эмацыйна. Мастак выходзіць сам-насам з сутнасцю нейкай з'явы, як бы разрываючы яе абалонку, бачнасць, часам падманліваю. Ён звяртаецца да тэмаў надзённых і вострасучасных.

У беларускім мастацтве анімацыйнага фільма з'явіліся два заўважныя імёны — Алена Турава і Аляксандр Верашчагін. Іх чудаўня мультапершыняк яскрава сведчаць пра гэта.

Ніна ЗЛАТКОЎСКАЯ

ДАВАЙЦЕ ВЕРЫЦЬ У ЧАЛАВЕКА

ЦІМОХУ ЛІЯКУМОВІЧУ — 60

Крытык, літаратуразнавец, педагог Цімох Ліякумовіч родам з г.п. Азарычы. З 1978 года працуе у Брэсцкім педагагічным інстытуце.

З першымі публікацыямі выступіў яшчэ ў 1955 годзе, у раённым друку, калі вучыўся ў школе. З 1962 года друкуецца ў рэспубліканскай перыёдыцы. Асноўны накірунак працы Цімафея Барысавіча — даследаванне праблем узаемадзеяння беларускай літаратуры з рускай і іншымі літаратурамі. Найбольшую ўвагу ўдзяляе купалаўскай тэматыцы — даследаванне перакладаў твораў народнага песняра на рускую мову, узаемадачынненні Я. Купалы з рускімі пісьменнікамі. Не абыходзіць Ц. Ліякумовіч увагай і пытанні выкладання літаратуры ў сярэдняй школе і вышэйшых навучальных установах.

Асноўныя яго працы: “Паэзія Янкі Купалы ў рускіх перакладах”, “Улучнасці братняй”, “Гоголеўскія традыцыі ў творчасці Якуба Коласа”... Ц. Ліякумовіч — аўтар кнігі “Потомки А. С. Пушкина в Белоруссии”, што выйшла ў 1971 годзе.

Віншваем Цімафея Барысавіча, дарэчы, даўняга лімаўскага аўтара, з 60-годдзем, зычым яму далейшых творчых поспехаў і доўгіх год жыцця!

БУДЗЕМ ЧАКАЦЬ...

У Беларускай Акадэміі мастацтваў — абарона дыпломных работ. 22—23 чэрвеня абараняліся маладыя мастацтвазнаўцы. Сялетнія дыпламы вызначаліся высокім аналітычным узроўнем і разнастайнасцю тэматыкі. Ад “Мастацтва першабытнага арнаменту на тэрыторыі Беларусі” (Алесь Чарняўскі) да “Сучаснага відовішчнага плаката Беларусі (80—90 гг.)” (Зоя Фаменка). Усе дыпломнікі і большасць рэцэнзентаў выступалі на беларускай мове.

Звычайна на дыплом бярэцца тэма, над якой студэнт працаваў у часе вучобы.

Дыпломная работа можа вырасці з курсавой, як, дарэчы, і дыпломная потым можа стаць кандыдацкай дысертацыяй. Калі тэма, як кажуць, “скразная”: дазваляе пра нейкую асобу, твор альбо нібыта лакальную з’яву асэнсавачы цэлы перыяд, этап у гісторыі культуры. Да такіх тэм, акрамя прыгаданых вышэй, я далучыў бы работу Галіны Дубар, прысвечаную мастацтву беларускіх татар; дослед Віктара Поклада “Абрадава-паэтычная творчасць у беларускім выяўленчым мастацтве XX ст.”; работа Ларысы Царовай “Мастацкія выставы суполкі “Пагоня” (1990—1996 гг.)”, “Нацыянальны беларускі касцюм на сучаснай сцэне” Алены Казловай, ды, зрэшты, і іншыя.

Здаецца, найбольш спрэчным быў дыплом Л. Царовай. Хоць ён і атрымаў вышэйшую адзнаку, але адзінства ў Дзяржаўнай экзаменацыйнай камісіі не было. Сама абарона цягнулася гадзіны, і дыскусія ішла не толькі па тэме дыплама, але ўвогуле па праблемах нацыянальна-культурнага Адраджэння.

Шэраг дыпломных работ рэцэнзенты і Дзяржаўная камісія рэкамендавалі да публікацыі. Адно застаецца нявырашаным: на якія грошы? Гаварылі пра тое, што выйсец было б выданне дыпломных работ (дакладней, рэфератаў) у выглядзе зборніка. Прычым, штогод. Гэта, дарэчы, падштурхнула б і акадэмічную навуку да пошуку новых тэм і перагляду не адпавядаючых сучасным патрабаванням трактовак тэм традыцыйных.

З вуснаў кіраўніка Дзяржаўнай камісіі доктара мастацтвазнаўства сп. Дробава прагучала пажаданне, каб кафедра гісторыі і тэорыі мастацтва БелАМ, вызначаючы тэмы дыпломных работ, не ігнаравала станковае мастацтва ў яго традыцыйных формах. А дацэнт кафедры, кандыдат мастацтвазнаўства сп. Петэрсон параіў былым студэнтам, а цяпер дыпламаным спецыялістам, больш сур’ёзна ставіцца да “добраяў” у сваёй працы. Якія б арыгінальныя думкі ні былі занатаваны ў друкаваным тэксце, але калі сам тэкст не вычытаны, з граматычнымі памылкамі...

Большасць маладых спецыялістаў, што днямі атрымаюць дыпламы, толькі фармальна можна лічыць пачаткоўцамі. Яны ўжо маюць вопыт працы ва ўстановах культуры, самі выкладаюць у школах і вучэльнях. Гэта маладыя, але сталыя людзі. Будзем чакаць іхніх публікацый у прэсе, навуковых зборніках, іхніх кніг.

П. ВАСІЛЕЎСКИ

(Працяг. Пачатак на стар. 5)

— Іван Якаўлевіч, не хацелася б абыходзіць і літаратуразнаўчыя старонкі вашай творчасці. Што б вы зазначылі з назіранняў за спадчынай і жыццём нашых класікаў?

— Пішучы свае ранейшыя кніжкі — пра Коласа, Купалу, — я не высвятляў іх як асобы. А вось ужо Бядулю, Багдановіча, Дуніна-Марцінкевіча я ўяўляю як людзей, таму што шукаў, думаў, стараўся пранікнуць у хімію факта. Гэта ж цікавыя людзі самі па сабе былі! Вунь Дунін-Марцінкевіч краў сваю першую жонку праз вакно — бацька не аддаваў! А Багдановіч! Вылісала яму хросная маці “Нашу Ніву” і “Нашу долю”, ну, яшчэ слоўнікі меў — і гэтага было дастаткова, каб Багдановіч, які не ведаў беларускай мовы і быў выхаваны перадусім на рускай класіцы, на рускай паэзіі срэбнага веку, стаў пісаць на выдатнай і ўсё-такі чыстай беларускай мове! Больш таго, я пачаў перачытваць рускія творы Багдановіча. Дык яго беларуская мова куды лепшая, чым руская. Вось як ён адчуваў! Вось што значыць палюбіць сваю мову, калі можна так сказаць, усімі фібрамі душы!.. Пісьменнікі і паэты — яркія людзі. На персідскай старажытнай мове паэт і шаліяніца — адно і тое ж. Гэта не ў тым сэнсе, што паэты — нейкія там вар’яты. Але ўсё ж не такія яны як усе, пэўнае адхіленне ад нормы — усё-такі яно ёсць...

— Іван Якаўлевіч, на сакрэт, што папулярнасць беларускай літаратуры, як на Радзіме, так і за мяжой, доўгі час падтрымлівалася дзякуючы перакладам нашых твораў і перш за ўсё на рускую мову... У гэтай сувязі да вас адразу два пытанні: у чым вы бачыце асноўныя перашкоды для выхаду беларускай літаратуры на больш шырокую арэну? І як складалася лёс перакладаў вашых уласных твораў?

— На першае пытанне я адкажу бы словамі Веслаўскага: пакуль народ не заваюе сабе імя сярод іншых народаў, цяжка спадзявацца, што з яго асяроддзя выйдзе пісьменнік, які пакорыць іншыя народы. А што тычыцца перакладаў маіх твораў, то я, канешне, магу пахваліцца: дваццаць пяць маіх кніжак выйшла ў Маскве. Але ўсё гэта, калі шчыра казаць, не дорага каштуе... Як правіла, перакладная кніжка становіцца фактарам іншай літаратуры. Але мае кніжкі, як і кніжкі многіх маіх сяброў, фактарам рускай літаратуры не сталі. Чаму? Таму што перакладаў нас рэдакцыйныя дзяўчаты — абы толькі зарабіць. Нам жа важна было, каб кніжка выйшла на рускай мове, і мы мірыліся. Мележа так пераклалі, што ён ажно заплакаў. Пасля яго Кавалёў пераклаў — дык ужо нядрэнна. Ён жа і мае апавяданне пераклаў, і яно адразу трапіла ў “Наш сучаснык”. Ну, і пару маіх апоўвесцей пераклаў небагла лясенградскі перакладчык Астроўскі. Вось і ўсё. Наогул жа вялікія майстры перакладаў не браліся. Такого маста, які быў раней, калі, скажам, Твардоўскі перакладаў Куляшова альбо Сіманаў Міколу Засіма, цяпер, на жаль, няма...

— У кожнага чалавека ёсць два ўзросці: адзін — колькі яму гадоў ад нараджэння, а другі — наколькі ён адчувае сябе ў душы. Іван Якаўлевіч, колькі ж вы адчуваеце, вам гадоў, і як гэта адлюстроўваецца ў вашай творчасці?

— Я зайздросчу вашым ружовым марам, але, ведаеце, “блажен, хто смолоду был

молод”. Час чалавека непаўторны. І, як ты ні казырыся, узрост бярэ сваё, і тут ужо нічога не зробіш. Праўда, у старасці творца можа яшчэ дапяваць. І вось вам прыклад: у семдзесят з лішнім гадоў Гётэ закахаўся ў шаснаццацігадовую, і закахаўся настолькі, што напісаў стансы, якія і дагэтуль дзівяць чалавецтва. Ну, канешне, замуж яму тую дзяўчынку не аддалі. Я быў там, дзе ён жыў пасля няўдалага сваяго сватання (Марыінскія Вары ў Чэхаславакіі), і чалавек, які ўсё гэта вывучыў, расказаў у “Звяздзе”, атрымліваў ганарар невялічкі і, бывала, сядзеў у бухгалтэрні мінут пятнаццаць-дваццаць і ўсё глядзеў на адну бухгалтарку. А потым падумаўся і выходзіў! Відаць, яна кагосьці яму нагадала. Можна, Ядвісію, тое першае няўдалае каханне... Раскажу, дарэчы, і яшчэ пра Коласа. Неяк у Маскве яму далі першае выданне “У палескай глушы”, і ён у гэцініцы ўсю ноч чытаў-перачытваў гэтую сваю кнігу. Чаму? Можна, успамінаў сябе маладога. Бо ён ужо не мог вярнуцца туды...

А калі канкрэтна пра мяне, то і я не магу вярнуцца, даўно ўжо не магу. Канешне, можна яшчэ напісаць маленькае апавяданне пра тое, напрыклад, што ў душы выразна адбілася, але гэта ўжо будзе скарымімітацыя... Хаця пасля шасцідзесяці яшчэ шмат можна напісаць. І я гэта адчуваў. Праўда, служба многа часу адымала. У Вярхоўным Савеце апошнія гады неспакойна было, і віцэ-прэзідэнта ў Акадэміі — таксама нервовая работа. Што зробіш, на жаль, наша пакаленне — не толькі літаратурнае, але яно яшчэ і служыла. Вунь бедны Колас і памёр служачы...

— Іван Якаўлевіч, як вы ставіцеся да сучаснай маладой беларускай прозы? Што вам у ёй падабаецца і што б вы хацелі ў ёй бачыць?

— Я прачытаў прыкладна камплект “Першацвэта”, і мне там падабаецца ўсё. Праўда, перш-наперш падабаецца ваша маладая наіўнасць. Гэта і добра — малады чалавек павінен быць троху наіўным. І, канешне, радуе мяне тое, што беларуская рэчка наша не мялее, і чым далей, тым шырэйшай, глыбейшай становіцца.

З крышку старэйшых за вас, думаю, ужо акрэсліўся са сваім тварам Андрэй Федарэнка, мой зямляк, з Калінкавіцкага раёна. Харошы прагледзеца прэзаік. Вось асабліва апошнія яго апавяданне “Сыч”! — тут я па-добраму зайздросціў яму. Такі сюжэт можа мільгануць не ў радавога аўтара. Такое, калі хочаце, і выдумаць нельга! Гэта жывы факт! Недзе ўбачыў таго Сыча, такога скавалпага, заўсёды хмурнага. Сыч нікога не любіць, а тым не менш кожны раз вяртаецца на магілу жонкі і выпівае з ёй. Проста выдатна! Словам, Федарэнка ўжо выбіўся з маладой генерацыі. Ён ужо мацней за старых, яны “Сыча” не напісалі...

Увогуле ж для прэзаіка самае галоўнае — адкрыццё вобраза, характару. Яны ёсць — нявыдуманая, арыгінальная. Проста трэба знайсці іх, адчуць сваю тэму, а яна ўжо сама ўзняе... Я вось нядаўна перачытаў першы раман Кузьмы Чорнага “Сястра”. У дваццаць пяць гадоў напісаў яго Чорны. Раман, канешне, трохі схематычны, напісаны

пад Кнута Гамсуна, адчуваецца, але ў цэлым — выдатны твор! І, хаця няма ў ім асабліва акрэсленых характараў, ёсць там адзін вобраз — Цівунчыка, які пры лазні вартаўніком рабіў. Гэта — чалавек, які робіць усім дабро, які не вельмі можа дапамагчы, але паспагадае, паспрыяе кожнаму, не пашкадуе часу. Гэта, бадай, найлепшы вобраз у ранняй раманістыцы Чорнага. Дык вось давайце напішам такі вобраз! Мы ўсе сталі згаістамі, праўда, пісьменнік і павінен быць самалюбівым, ганарлівым... Але ці знойдзем мы ўжо такі вобраз?..

— Іван Якаўлевіч, у што вы верыце?

— Гэта складанае пытанне. Нас выхавалі атэістамі, і ў таго бога, які сядзіць на воблаку, я, вядома ж, не веру. Хаця скажу вам, што з дзяцінства дзед вадзіў мяне ў царкву, і адзін раз мяне нават прапясочвалі за гэтую царкву на школьнай лінейцы. Была там аднакласніца, якая таксама спавядалася і прычашчалася, але гэта не пашкодзіла ёй данесці на мяне... У нас харошая была царква, я і цяпер памятаю перазвон. Пасля, праўда, зруйнавалі, але добра, што хоць не склад ці свінушнік які зрабілі. З тых самых бярвенняў пабудавалі кінатэатр на другім баку вуліцы. Такім чынам, храм усё-такі і застаўся служыць нейкай духоўнай справе. А што зачынілі — безумоўна, дрэнна: былі вернікі, яны крыўдзіліся, і мой дзед, я адчуваю, памёр недзе з-за гэтага, з крыўдай у душы. Дарэчы, калі я што ведаю з рэлігіі, то праз дзеда. Недзе з шасці-сямі гадоў я лез да яго на печ, і ён мне ўсе асноўныя біблейскія міфы пераказваў...

Разумеете, ёсць многа рэчаў, проста недаступных чалавечаму разуменню. Што мы ведаем пра свет? Ведаем, як утвораны гэты свет? Хто яго стварыў? Калі ён скончыцца? Дзе яго пачатак? Фізіка кажа адно, містыка — іншае... Я ў містыку і сам не веру. Але, знаеце, незразумелыя рэчы ўсё ж ёсць. Успомнім Багдановіча з яго самамублам. Гэта ж сапраўдная тайна — лунацікі! І яшчэ адна вялікая тайна — сон. Ну, чаму абавязкова ўсё жывое спіць? Мы не задумваемся, але чаму нельга не спаць? Я, напрыклад, у такіх снах пабываў, якія ў рэальнасці ніколі не бачыў. Містыкі тлумачаць гэта тым, што чалавечая свядомасць — яшчэ не ўвесь чалавек і што ёсць нешта падсвядомае, якое выходзіць на паверхню і кіруе ім, як тымі лунацікамі. Карацей кажучы, загадак вельмі многа...

У што ж я веру? Веру я, што калі людзі не ўзарвуць яшчэ некалькімі чарнобылямі гэтую найлепшую з планет, калі навучацца жыць не знішчаючы адзін аднаго, — тады, можа, штосьці і адкрые, тады, можа, і паляцім да зорак... Бо, несумненна ж, ёсць у чалавеку нешта боскае — не толькі цела, але і душа, намеры, памкненні. І пагэтану важна змагацца за духоўнасць людзей. Няпраўда, што ўсё на бізнэсе, на разліку, на задавальненні адных толькі біялагічных патрэб, на спрошчаных адносінах паміж мужчынам і жанчынай... Вунь нейкая дзяўчына — Беняўскакая — настолькі любіла паэзію Есеніна, што прыйшла на яго магілу і застрэлілася...

Сказаць: веру ў прагрэс? Але “все прогрессы реакционные, если падает человек”, як той Вазнясенскі пісаў. Дык жа давайце лепш верыць у чалавека, у яго розум! Чалавеку многа дадзена, ён здатны на вялікія пацуцці...

Гутарку падрыхтаваў да друку Мікола ЧЭМЕР

Фестывалі

ДА СУСТРЭЧЫ ПРАЗ ГОД!

З надзеяй на новую сустрэчу раз’язджаліся з Паставаў удзельнікі ды гасці Міжнароднага фестывалю народнай музыкі “Звіняць цымбалы і гармонік”. Халаднаватае сырое надвор’е, нязручнасці вандрунага побыту, адсутнасць некаторых замежных дэлегацый (фінансавыя праблемы так і не дазволілі выехаць калектывам з Літвы, Польшчы, Украіны, якіх чакалі ці не да моманту адкрыцця свята) — усё гэта было на перыферыі асноўных падзей і ўражанняў: урачыстых, шчырых, непаўторных, маляўнічых. Выступленне самых розных народных калектываў на цэнтральнай

плошчы горада, вечаровы “Пастаўскі баль”, унікальная піратэхнічная імпрэза, узноўленая паводле апісанняў 17 стагоддзя, канцэрты ў вясковых клубах, конкурс музыкаў ды прыпевачнікаў “Хто каго?”, вялікае свята ў Глыбокім, прэзентацыя пабудаванага зусім нядаўна ў гарадскім парку Пастаўскага амфітэатра, гала-канцэрт і ўшанаванне самых яркіх удзельнікаў фестывалю... Не, гэта далёка не вычарпальная інфармацыя пра тое, што дзеелася 28—30 чэрвеня на гасціннай Віцебшчыне. З часам “ЛіМ” больш падрабязна распавядзе пра падзеі фестывалю “Звіняць цымбалы і гармонік”.

А пакуль — называем лідэраў яго конкурснай праграмы: лаўрэатамі першай прэміі сталі ансамблі “Мілавіца” пад кіраўніцтвам Уладзіміра Барэйшы (Мышкавіцкі СДК Кіраўскага раёна Магілёўскай вобласці) і “Скарыначка” пад кіраўніцтвам Рымы Лянковай (Гомельскі раён), другой прэміяй адзначаны баранаўскі гурт вандруных музыкаў “Фэст” пад кіраўніцтвам Івана Кусцінскага, трэцяе месца — у полацкай “Талакі”, якой кіруе Галіна Малых.

Н. К.

НЕЯК ДАВЯЛОСЯ стаць удзельнікам паездкі ў Польшчу на святкаванні 580-х угодкаў Грунвальдскай бітвы, арганізаванай у 1990 годзе светлай памяці Міхасём Ткачовым. Нейкім чынам ён сваім аўтарызмам здолеў "прабіць" гэтую паездку як турыстычную праз тады яшчэ жывы камсамол. Мудры Ткачоў сабраў на гэтую вандроўку ў асноўным маладых гісторыкаў, журналістаў, пісьменнікаў і проста неаб'якавых да сваёй гісторыі людзей з усёй Беларусі. Зразумела, не абышлося і без "прыліпал" з боку афіцыйных арганізатараў выправы, якія вырашылі скарыстаць зручны выпадак для паездкі ў Польшчу зусім з іншымі мэтамі, ды не ў тым рэч.

адмысловых умоў, проста кожны вязе ўсе неабходнае з сабой, і ў імгненне вока прама на тэрыторыі вайскавай часці вырастае цэлы гарадок наметаў. Мясцовыя гандляры не прапускаюць выпадку і на сваіх фургончыках пад'язджаюць сюды, каб пагандляваць лёгкім сніданкам і пітвам. Выступленні пачынаюцца вечарам і цягнуцца ўсю ноч да святання. "Басовішча" — гэта нейкая цудоўная планета, імя якой Беларусь. Там усё вакол беларускае: песні, думкі, гутаркі, спрэчкі. Тусуючыся з мясцовай моладдзю, заўважаеш, наколькі яна спаланізаваная — паміж сабой яны размаўляюць у пераважнай большасці польску (у адрозненне ад старэйшага пакалення), слухаюць жа беларускія песні. Я

Беларусі такой, якой ім хацелася б каб яна была, супраць фактаў не папрэш: гэтае поле ля рэчка Кралівенкі і ёсць самы рэальны прэтэндэнт на месца нацыянальнае мужнасці, гонару і славы. Ні больш, ні менш. Не варта толькі ў парыве звышпатрыятызму цягнуць коўдру на сябе, бо тут поруч змагаліся і беларусы, і палякі, і ўкраінцы, і летувісы, магчыма, таксама. Рана ці позна гэта будзе даказана. І гэта ніколі не прыніжае і не прымяняе подзвігу нашых продкаў. Наадварот, калі гэта будзе сказана з усёй навуковай сумленнасцю і непрадузятасцю ў нас, тады й суседзі хутчэй прызнаюць за намі наша неад'емнае права на славу Аршанскай перамогі.

Карацей, некалькі апантаных ідэй чалавек

пераканаць шануюнае спадарства на пасяджэнні аргкамітэта ў больш пільнай патрэбе падтрымкі менавіта культурнае акцыі, за якой ужо ёсць ская-такія традыцыя, а не палітычнай, ні да чаго не прывялі, і "Аршанскай бітвы-94" не было. А была палітычная акцыя з мінімальным рэзанансам: на некалькіх аўтобусах прыехалі, самі перад сабой павыступалі, самі сябе паслухалі, святар асвяціў мемарыяльную дошку ў гонар бітвы (дарэчы, устаноўленую на адным з папярэдніх фэстаў), затым невялікая культурная праграма з чытаннем вершаў і спевамі. Уклаўшыся ў пару з лішнім гадзін, паселі назад у "Ікарусы", бразнулі дзверцамі, і пакацілі назад у сталіцу з пачуццём выкананай вялікай справы. З высокага берага Дняпра за гэтай важнай імпрэзай з-пад рукі назіралі дзве жанчыны, што капалі непадалёк бульбу, але, пачуўшы ўзмоцнены мікрафонам галасы, прыйшлі падзівіцца.

Назву леташняга фестывалю, каб не дражніць гусей, прыйшлося змяніць на нейтральную "Орша-95". Атрыманы грант Фонду Сораса на правядзенне гэтага фэсту дазволіў спланаваць яго на некалькі дзён, арандаваць добрую апаратуру ды запрасіць, апрача бардаў, і тыя нешматлікія беларускія рок-гурты, якія пакуль яшчэ не распаліся, бо новых даўно ўжо не відаць. І калі нават такі далёкі ад маладзёжных тусовак чалавек, як Леанід Лыч, у сваёй нядаўняй лімаўскай публікацыі між іншым заўважае, што "забуксаваў, страціў сваю былую ролю беларускамоўны рок", дык справы, відаць, зусім дрэнны. Што ж, гэта быў іх фэст, іх тут чакалі, тут была іх аўдыторыя. І што? Апрача гомельскай каманды "Gods tower", з запрошаных не прыехаў ніхто. "Крама" на запрашэнне нічога не адказала, "НРМ" і "Новае неба" пасля доўгага вагання запатрабавалі карэту да пад'езда, г.зн. спецрэйс "Ікаруса" з Мінска да Краліўны, "Жыгімонт База" таксама не прыехаў, нягледзячы на дадзеную згоду. Затое "на хвасце" ў гамільчач прыехала цэлая сонмішча "музабозы": малавядомыя і малацікавыя ансамблі з Гомеля і Рэчыцы, якіх ніхто не запрашаў, і калі быць шчырым, выступленне якіх не ўпрыгожыла фестываль. Але ж кажуць, што святое месца не пустое...

Усё чакалася, што вось-вось гэтую ідэю заўважыць і ўчэпцяцца за яе тыя, хто даўно і трывала ўзяўся "патранаваць" беларускі рок-н-рол. Не, не заўважаюць, і я, як высветлілася, заўважыць не жадаюць. Ім цікавей на шчодрыя фундатарскія ўліванні праводзіць рок-каранарскія з прыемным баўленнем часу, дзе ўсе свае. Ды вось шкада: кожны год адны і тыя ж рок-карані, адны і тыя ж рок-князёўны. Абсурднасць сітуацыі прывяла да таго, што рок-караны пачалі аздаваць нейкім "фірмовым" пустышкам, якія граюць "фірмовую" музычку і спяваюць на "фірмовай" мове...

Затое крапівенскія фэсты заўважылі мясцовыя арганізацыі славяна-саборцаў і ветэранаў, якія вырашылі ўсімі метадамі супрацьдзейнічаць гэтай непажаданай з'яве. Што і сказалася неўзабаве. Відавочна, што фестываль гэты выйшаў за межы аматаршчыны, калі два чалавекі адказваюць літаральна за ўсё (Андрэй Мельнікаў даўно адышоў ад удзелу ў арганізацыі і правядзенні). Спробы прыцягнуць да арганізацыі і правядзення фэсту такія аб'яднанні, як маладзёжныя філіі БСДГ і БЗВ, сталіся безвыніковымі: апрача абяцанняў ніякай рэальнай дапамогі арганізатары ад іх не атрымалі. На дапамогу мясцовых уладаў у сучаснай сітуацыі разлічваюць не прыходзілася, таму зноў усё прыйшлося браць на саміх сябе. У выніку не абышлося без інцыдэнтаў у першы дзень, а ў другі ў разгар выступленняў а палове першай ночы быў перарэзаны сілкуючы апаратуру і асвятленне кабель, што выявілася ўжо толькі раніцай. Відаць, некаму вельмі хацелася сапсаваць свята ўсім, хто на яго прыехаў. Справа ўскладнілася тым, што хуліган, які сваім п'яным дэбашам сапсаваў і без таго сапсаваны дажджом першы вечар фестывалю, вярнуўшыся ў Оршу праз суткі нечакана памёр дома. Гэта дало падставу абласной газеце "Віцебскі рабочы", а з ягонай падачы "Знамени юности", раздуць хлусліваю палітычную спекуляцыю "Смерць пад бел-чырвона-белым сцягам".

У падобных абставінах абсалютна ясна, што фестываль перарос рамкі аматарскае арганізацыі і правядзення. І нават грошы пытанна не вырашаюць. Патрэбна сур'ёзная арганізацыя або фонд, які ўзяўся б за арганізацыю і правядзенне крапівенскіх фестывалю. У Оршы я такіх арганізацый не ведаю. Вось чаму "Аршанскай бітвы-96" не будзе. Ці будзе "Аршанскай бітвы-97"? Пакідаю пытанне адкрытым.

Юрка КОПЦІК

ЧАМУ НЕ БУДЗЕ "АРШАНСКАЙ БІТВЫ-96"

Мне гэтая паездка што называецца ўрэзлася ў памяць. Думаю, не толькі мне аднаму. З'яўленне беларускае дэлегацыі на святым Грунвальдскім полі, нават у такім аматарскім выглядзе, напэўна, было ці не ўпершыню пасля 1410 года, бо сталася поўнай сенсацыяй там. Мне і цяпер сціскае горла і наварочваюцца слёзы, калі пачынаеш успамінаць, з якім непараўменнем глядзелі на нас палякі, які тысячамі з'ехаліся на юбілейныя ўрачыстасці да грунвальдскага мемарыяла з усёй Польшчы. Глядзелі й летувісы — іхнімі "Ікарусаў" там таксама было няма, а вось з беларускім нумарам — адзін наш. Глядзелі на нашыя сцягі з "Пагонямі", на троххвосты бел-чырвона-белы штандар, з якім крочыў Уладзя Арлоў наперадзе, глядзелі, і ў вачах іх стаяла нямоё пытанне, а ГЭТЫЯ тут што робяць? Прэзідэнты Польшчы й Летуві, кардынал Глемб, урачыстае набажэнства, ганаровая варта, урачыстае ўскладанне ўрадавых вянкаў да мемарыяла, а тут нейкая купка беларусаў, багата аснашчаная сцягамі з нейкімі невядомымі сімваламі, якіх сюды ніхто не запрашаў і ніхто не чакаў... Такого моцнага пачуцця прыгнечанасці, горычы, крыўды, разгубленасці і яшчэ чорт ведае чаго яшчэ ніколі не даводзілася перажываць. Гледзячы на нашых, у якіх у вачах таксама стаялі слёзы, было зразумела, што і яны перажываюць прыкладна тое ж самае. "Божа, што мы за няшчасны народ, з няшчасным лёсам і няшчаснай гісторыяй!" — вось што чытаў я ў гэтых напоўненых слезамі вачах.

Такія ўрокі не забываюцца. Для кожнага народа ёсць месцы нацыянальнае мужнасці, гонару і славы. Для расіян гэта Кулікова поле і Барадзінскае поле, для летувісаў — возера Дурбэ, дзе яны задоўга да Грунвальда ўшчэнт раскацілі тэўтонаў, для кожнага паляка месца нацыянальнага гонару, годнасці й славы — Грунвальдскія пагоркі. На гэтым полі пачынаеш разумець нешта вельмі важнае, чаго раней не разумеў і аб чым ніколі не задумваўся. Напрыклад, чаму ў 1918-м палякі здолелі стварыць сваё войска, адбіцца ад большавіцкае навалы, ды пры гэтым яшчэ і прыхапіць па кавалку Беларусі ды Украіны, адбудаваць сваю нацыянальную незалежную дзяржаву пасля стагоддзяў каланіяльнай нядолі. А мы пры падобных абставінах не стварылі, не адбіліся і не адбудаваці. А 1995-м прагаласавалі супраць сваёй мовы, супраць сваіх нацыянальных сімвалаў, пад якімі продкі змагаліся і паміралі на тым Грунвальдскім полі. Няўжо ўсё было загадзя наканавана? Адказ — там, на шчодра палітых крывёй беларусаў Грунвальдскіх пагорках. Хаця адказ гэты будзе для кожнага свой.

Не менш моцнае ўражанне пакінула "Басовішча", на якое завіталі яшчэ да Грунвальда. "Басовішча" — фестываль у сярэдзіне лета на Беласточчыне, які праводзіць БАС (калі не памыляюся, гэтая абрэвіатура расшыфроўваецца, як Беларуская асацыяцыя студэнтаў). У лесе ля мястэчка Гарадок побач з тэрыторыяй нейкай вайскавай часткі на самаробных памостках тры дні, пачынаючы з пятніцы, выступаюць беларускія барды й рок-гурты. Мы патрапілі якраз на адно з першых "Басовішчаў", і былі літаральна зачараваныя яго атмасферай, нязмушанай і разняволенай атмасферай свята. Моладзь з'ехалася сюды з усёй Беласточчыны. Ніхто ім не стварала нейкіх

са здзіўленнем слухаў, як яны ля сваіх наметаў пад гітару спяваюць даўно ў нас забытыя шлягеры не менш трывала забытых "Чараўніц". І сюды нашы бел-чырвона-белыя сцяжкі.

З намі на "Басовішча" прыехалі тады яшчэ муж і жонка Аляксей і Кася Камоцкія, Вольга Цярэшчанка, тугужо стаў мікрааўтобус "Мроі", хадзілі хлопцы з "Уліса" і віцебскай "Грамады". Разумею, чаму яны гэтак ірваліся кожны год на "Басовішча": яны там былі свае, іх там чакалі й жадалі, гэта быў іхні фэст. І трэба было бачыць, як іх прымае аўдыторыя, размахваючы бел-чырвона-белымі сцяжкам, каб зразумець гэта. Асабліва гэта ўсё ўражвала нас, прыездных, вырваных з расійскамоўнага жыццёвага асяроддзя. І калі малады хлопец усведамляе, што гэта не толькі мова хрэстаматыйных твораў Багдановіча, Купалы й Коласа, што на ёй можна проста размаўляць з незнаёмымі дзяўчатамі, што яна гучыць усюды вакол, на ёй спяваюць і размаўляюць, што з гэтай мовай можна жыць, то гэта ўздзейнічае на хлопца больш, чым усе хрэстаматыйныя класікі разам узятая, няхай яны мне прабаць. Беларуская аўтарская песня і рок-н-рол даўно паставілі на кон такія глабальныя пытанні, як мова, нацыя, культура. Паставілі і гавораць аб гэтым з маладым пакаленнем на поўным сур'ёзе і ў даступнай ёй форме. І каб зразумець гэта, трэба было бачыць, як натоўп у адзіным парыве ўскідае рукі ды падхоплівае услед за "Улісам":

Гаспадары краіны, навошта вы мне, навошта я вам? Сум свой я адчуваю сам, толькі я сам.

Гэта вам не "здравствуй, чужая мілая", гэта ўжо мастацтва, новая літаратура ў новай форме, калі хочаце. І трэба было бачыць, як насцярожана-непрыязна паглядалі на гэты фэст мясцовыя маладыя палякі, якіх там было хаця і няшмат, але яны былі. Халера, міжволі падумалася тады, чаму ў нас няма нічога падобнага? У нас пра гэты фэст і тады пісалі не дужа многа, а цяпер наогул нідзе нічога не сустракаеш, і я нават чуў, што "Басовішча" ціха сканала, ператварыўшыся ў нешта іншае. Шкада, калі так.

Літаральна праз год уражанні ад Грунвальда і "Басовішча" дзіўным чынам наклаліся адно на адно, атрымаўшы нечаканы працяг і рэальныя абрысы ў новым увасабленні. Аршанец Андрэй Мельнікаў, які тады паспеў ужо стаць даволі вядомым выканаўцам аўтарскай песні, прапанаваў правесці ў дзень Аршанскай бітвы на яе гістарычным месцы бардаўскі фестываль. Ён жа адшукаў прыдатнае месца на сутоку Кралівенкі й Дняпра, узяўся забяспечыць удзел шэрагу выканаўцаў, з якімі быў асабіста знаёмы.

А сапраўды, чаму б і не? Ужо не ведаю, праўда ці не, але нехта мне казаў, што Грунвальд таксама распачынаўся з самапальных імпрэзаў, арганізаваных польскімі студэнтамі на месцы славутай бітвы. Што ж, Грунвальд у Польшчы, летапісныя Сінія Воды на Украіне (наколькі вядома, не вызначана нават дакладнае месца той бітвы), Кіргхольм у Прыбалтыцы, Клецк і Ула, канешне, слаўныя месцы, але бітвы ўсё ж не таго маштабу. Выходзіць, што найбольш слаўтага месца на Беларусі няма, як гэтая рэчка Кралівенка пад Оршай. І якія б там палітычныя спекуляцыі не накручвалі вакол гэтай падзеі майстры пакзваць гісторыю

узляліся за справу, скарыстаўшы дзеля гэтага ўсе свае сувязі й знаёмствы. У самы разгар падрыхтоўкі пачаліся вядомыя маскоўскія падзеі жніўня 1991-га, з-за якіх усё ледзь не сарвалася, бо ніхто не ведаў, чым гэта ўсё там скончыцца. Самы каштоўны час быў страчаны, і мерапрыемства прайшло пры мінімальнай рэкламе ў мас медыя, асноўная інфармацыя ішла па тэлефонах знаёмых. Так што ўся аўдыторыя таго фэсту разам з удзельнікамі не перавышала пяці дзiesiąткаў чалавек, а з журналістаў была, здаецца, адна Надзея Кудрэліца з маладзёжнай рэдакцыі радыё. Як тады жартавалі, на кожнага выступоўца быў свой персанальны слухач, а фестываль нагадваў турыстычную вандроўку на прывале са спевамі пад гітару ля вогнішча.

Ужо тады стала зразумела, што пазыманая з "Басовішча" форма правядзення надзвычай удалая, прывабная і перспектыўная, а фэст мае ўсе падставы зрабіцца традыцыйным. І ўжо "Аршанская бітва-92" была падрыхтавана і праведзена больш-менш нармальна і больш-менш асвятлялася ў прэсе і на радыё. Такім чынам ёсць месца — месца слаўтай гістарычнай падзеі, ёсць дата — блізу 8 верасня, калі надвор'е яшчэ дазваляе праводзіць імпрэзы на вольным паветры, і ёсць ідэя — ідэя нацыянальнага фэсту беларускай маладзёжнай музыкі, на які б з'язджалася моладзь з усёй Беларусі. "Басовішча" цудоўным чынам даказала актуальнасць і неабходнасць гэтай ідэі. І сімпатычнасць у нашым выпадку, мушу дадаць. Бо цяжка і прыдумачь больш прывабную і больш антымлітарную форму святкавання гадавін гэтай падзеі, чым маладзёжныя песенныя фестывалі на месцы, дзе некалі разыгралася гістарычная крывавае драма. Прычым фестываль падкрэслена нацыянальна па форме і змесце, беларускі, якому няма сёння альтэрнатывы. Чыста эстрадны маладзечанскі фестываль, дзе ўсё замыкаецца на аркестры Міхала Фінберга, заняў сваю нішу, але ён ніякім чынам не можа быць альтэрнатывай Краліўне. У яшчэ меншай ступені альтэрнатыва гэтаму эклектычна-кан'юктурны віцебскі "Славянскі базар". Не на "Славянскіх базарах", а менавіта на такіх фестывалю, як крапівенскі, мусіць вырасці тое пакаленне, якое потым зробіць бяскрыўную "аксамітную" рэвалюцыю, накітавал чэшскай, якое здолее вярнуць краіну з той прорвы, у якую яна ўсё глыбей пагружаецца.

У той жа час вельмі хацелася б, каб гэты фэст на Краліўне ўспрымаўся толькі як мастацкая акцыя, як факт культурнага жыцця, барані бог не палітычнае, у якасці каторага яго ўвесь час імкнуцца трактаваць чыноўнікі ("Аршанская бітва"? Які жах — там жа "старэйшага брата" пабілі!). Палітыкі ў нас цяпер аж занадта.

Як добраю ідэю можна ператварыць у банальны палітычны спектакль, ваш пакорны слуга меў гонар назіраць у 1994 годзе. Тады ў кіраўніцтве БНФ вырашылі гучна адзначыць юбілейную дату Аршанскай бітвы, быў створаны аргкамітэт па святкаванні. Калі ласка, чаму ж не? Толькі навошта чапаць фестываль? Аднак яны прыехалі, пахадзілі, паглядзелі, і вырашылі, што гэта месца святае, тут дух нашых продкаў, і г.д. А таму розным маладзёжным зборышчам тут не месца, а месца палітычным мітынгам. Спробы

ПЛЕННАСЦЬ
КАНТАКТАЎ

Чытачы, неабякавыя да нацыянальнага Адраджэння, ахвочыя лепей ведаць гістарычна-культурныя стасункі і ўзаемадачыненні Беларусі з іншымі краінамі, змагілі на вартасцях ацаніць зборнікі "Беларусіка-Albaruthenica", што выходзяць пад эгідай Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў, Нацыянальнага навукова-асветніцкага цэнтру імя Францішка Скарыны, Згуртавання беларусаў свету "Бацькаўшчыны".

Не прайшоў, думаецца, незаўважаным і яго пята, апошні па часе выхаду выпуск. Праўда, наклад выданні, на жаль, абмежаваны — усяго 700 экзэмпляраў.

Першую палову зборніка займаюць матэрыялы Міжнароднай навуковай канферэнцыі "Культура беларускага замежжа", што праходзіла ў Мінску ў чэрвені 1994 года. Аб шырыні яе праблематыкі сведчаць хоць бы такія выступленні: "Культура павінна жыць і аб'ядноўваць нацыю" Р. Гарэцкага, "Праблемы вывучэння культуры беларускага замежжа" А. Сабалеўскага, "Нацыянальная ідэя ў замежным беларускім друку (па матэрыялах газеты "Беларус")" У. Конана, "Беларускі літаратурны рух у сучаснай Польшчы" С. Яновіча, "Роля беларускай эміграцыі ў зберажэнні і памнажэнні адраджэнскай ідэі" А. Каўкі, "Часопіс "Камэнта" як папулярызатар беларускай літаратуры" А. Баршчэўскага, "Беларуская інтэлігенцыя на эміграцыі і чэшскае нацыянальнае адраджэнне" Л. Мірачыцкага...

Наступныя выступленні, як відаць з іх загаловаў, маюць больш канкрэтны характар, што надае мажлівасць глыбей адчуць значнасць пастаўленых праблем: "Да пытання перакладаў рэлігійных тэкстаў на беларускую мову" М. Сяднёва, "Традыцыі Прадславы ў беларускай паэзіі" У. Гнілабэдава, "Выяўленчая роля паўтору ў творах Масея Сяднёва" С. Сачанкі, "Архетыпныя вытокі творчасці Тамары Стагановіч" С. Крыштаповіча, "Творчасць Сакрата Яновіча ў кантэксце беларускай навілістыкі" П. Васючэнка, "Пяць гадоў дзейнасці Беларускага грамадска-культурнага таварыства ў Пецярбурзе" В. Грыцкевіча, "З культурнай спадчыны літоўскіх татар" І. Канапацкага і іншыя.

У кнізе можна падрабязна пазнаёміцца і з матэрыяламі Міжнароднай навуковай канферэнцыі "Беларуска-амерыканскія гістарычна-культурныя ўзаемадачыненні: традыцыі, сучасны стан, перспектывы" (таксама чэрвень 1994 г.). Гэтыя матэрыялы пададзены так, як яны прагучалі з вуснаў удзельнікаў у час работы дзвюх секцый — грамадзазнаўчай і філалагічна-мастацкай.

На першай з іх выступалі: Г. Сяргеява — "Беларуская эміграцыя і славяназнаўства Паўночнай Амерыкі (50—90-ыя гады нашага стагоддзя)", В. Грыцкевіч — "Злучэння Штаты Амерыкі ў творах падарожнікаў з Беларусі", Л. Званарова — "Патрыятычны напрамак ў расійскай і беларускай эміграцыі", В. Гапоненка — "Хто ёсць хто ў Амерыцы? (да стварэння біяграфічнага слоўніка дзеячаў навукі і культуры замежжа)", А. Ляднёва — "Удзел беларусаў у дзейнасці міжнародных і іншанацыянальных арганізацый ЗША і Канады"...

На філалагічна-мастацкай секцыі прагучалі паведамленні "Выявы амерыканскага жыцця ў творчасці Масея Сяднёва" С. Сачанкі, "Амерыка ў творах беларуска-амерыканскіх пісьменнікаў" З. Кіпель, "Успрыняцце амерыканскай літаратуры ў беларускім асяроддзі" І. Шаблюскай, "Амерыканская драматургія на беларускай сцэне (1960—1980)" Ю. Ступава, "Кліўлендскі часопіс "Полацк" як пашырэнне нацыянальнай ідэі" Л. Мірачыцкага, "Вобразы індзейцаў у беларускай літаратуры і мастацтве" А. Сімакова і іншыя.

І як дапаўненне да гэтых публікацый — справаздача з "круглага стала" "Перспектывы беларуска-амерыканскага ўзаемадзеяння", на якім выступілі А. Анціпенка, Г. Ахраменка, Б. Сачанка, М. Кандраціюк (Варшава), В. Коўтун, А. Лапінскен (Вільнюс), М. Люцко, М. Залескі, М. Нікалаеў (Санкт-Пецярбург), Я. Запруднік (Нью-Йорк), В. Кушнер, Я. Гудман (Нью-Йорк). Зноў жа, гаворка мела шырокі характар і закранала шэраг пытанняў, што тычацца стасункаў беларусаў у свеце.

Завяршае выпуск рубрыка "З даследаванняў супрацоўнікаў Скарынаўскага цэнтру". Тут змешчаны артыкул Э. Дубянецкага "Беларускі нацыянальны характар: сутнасць і вытокі (да пастаноўкі праблемы)".

"КАБ НЕ БЫЛО НЕДАКЛАДНАСЦЕЙ..."

ЛІСТ МАКСІМА ТАНКА ДА УЛАДЗІМІРА КАЛЕСНІКА

З не такога далёкага аспіранцкага жыцця тое памятаецца выразна. Можна, й таму, што быў зацікаўленай асобай, займаўся заходнебеларускай праблематykай. Хаця і не толькі. Адным словам, прайшоў почут, што М. Танк у свой час даслаў вялікі ліст У. Калесніку, у якім падрабязна спыніўся на недахопах яго артыкула "Будзённы дзень з Максімам Танкам", змешчанага ў кнізе "Зорны спеў" (1975). Народны паэт Беларусі, старшыня Саюза пісьменнікаў рэспублікі, па водгукках усіх, хто яго ведаў — чалавек надзвычай зычлівы і памяркоўны, мяккі і душэўны і — таленавіты нацыянальны крытык і літаратуразнаўца, прызнаны аўтарытэт у вывучэнні гісторыі заходнебеларускай літаратуры, даследаванні творчасці самога М. Танка... Ужо тады гэты факт падаўся досыць неардынарным, амаль сенсацыйным.

У часе адной з нашых апошніх сустрэч і гутарак "пра ўсё" (ад 29 чэрвеня г.г.) М. Танк закрунуў і гісторыю ўзнікнення згаданага ліста. Прызнаўца, трохі здзівіла і адначасна ўзрадавала, што ён аказаўся амаль "пад рукою" і паэта, хоць і быў напісаны на самым прыпачатку 1978 года. Відаць, з водгуллем даўняга палемічнага запалу М. Танк прачытаў мне гэты ліст на адным дыханні, эмацыянальна, пафасна, робячы акцэнт на тым, што, на яго думку, было асабліва важным і характарыстычным, адхіляючыся, каменціруючы той ці іншы тэзіс вусна. Паэт аргументавана і доказна аспрэчваў шэраг сур'ёзных недакладнасцей аўтара ў падачы яго біяграфічнага фактажу давераснёўскага перыяду, галоўным чынам 30-х гадоў, у аналізе некаторых твораў... Такое, сапраўды, сустрэнеш не кожны дзень.

Дарагі Уладзімір Андрэвіч!

Я ўсё збіраўся з Вамі пагаварыць аб некаторых недакладнасцях у Вашым артыкуле "Будзённы дзень...", але так нам і не ўдалося сустрэцца і пагаварыць на гэтую тэму. Таму я вырашыў пра ўсё гэта напісаць, бо, як кажа народная мудрасць, нават самае горшае чарніла — лепш, як самая найлепшая памяць. Перадусім, я яшчэ раз хачу шчыра падзякаваць за грунтоўнае даследаванне маёй творчасці. Самае галоўнае — Вы заўсёды ідзяце сваімі, яшчэ нікім не праторанымі сцэжкамi, адкрываеце шмат новага ў творах, якія часта застаюцца па-за ўвагай крытыкі. Шкада толькі, што Вы не пазнаёмілі мяне раней з гэтым артыкулам, і я не змог дапамагчы Вам удакладніць некаторыя факты сваёй біяграфіі, пра якія я расказваў, калі мы ехалі ў Моталь, і якія, відаць, па віне дрогкай дарогі бязбожна пераблыталіся. І так:

1. У канцы 1931 года мы з Гарохам па сваёй ініцыятыве выдалі першы нумар "Пралому". Нумар гэты быў багата ілюстраваны Гарохам. Вокладка: на руінах турмы з чырвоным сцягам, азораны праменнямі сонца, стаіць рабочы. Друкавалі "Пралом" мы разам, бо і я пасля тэхнічных курсаў мог пісаць рознымі шрыфтамi, што мне потым прыдалося, калі працаваў над "Кратамі" ці па заданні ТК перапісваў турэмныя "грыпсы". Першы нумар "Пралому" зацікавіў "націніка" (прозвішча не помню) і ён пераслаў яго ў Мінск. Матэрыялы з гэтага нумара потым увайшлі ў вядомую "Хрэстаматэю заходнебеларускай літаратуры", якая, здаецца, выйшла летам 1933 года ў Мінску і якая на нашым працэсе, як dowod greszowу супраць нас, ляжала на сталае пракурора Пятроўскага. Другі нумар "Пралому" выйшаў у сакавіку 1932 года ўжо без удзелу Гароха, які выехаў з Вільні на пачатку 1932 года і ў гэты час, здаецца, ужо знаходзіўся па-за межамі Польшчы. Прадмову і ўсе артыкулы да гэтага нумара пісалі не мы, а іншыя таварышы, больш вопытныя ў палітычных справах, і "націнік" — інжынер Аніскевіч, які ЦК КПЗБ на работу ў Вільню быў накіраваны з Прагі. Гэты нумар было толькі даручана друкаваць мне ў падпольнай друкарні на "Новым Свеце". Першы нумар выйшаў у колькасці 500 экзэмпляраў, надрукаваны на гектографіе, які знаходзіўся на кватэры рабочага-маляра Цімафеева. Вось чаму другі нумар "Пралому" так адрозніваецца ад першага. З Гарохам мы не былі аднагодкамі. Ён быў старэйшы. І калі я вучыўся ў сёмым класе гімназіі, ён ужо пасля арыштаў рыхтаваўся да матуры.

2. Не разумею, чаму верш "Я гэту мову ўзяў сабе" гучыць стылізавана ў параўнанні з такім слабым і траскучым і ў нейкай меры пераймальным вершам, як "Прэч тыя песні"?

3. У Каляды я не мог быць летам 1932г.,

Без сумневу, ліст М. Танка не мог не зрабіць уражання на крытыка, які, адчуваючы віну перад паэтам і чытачамі, амаль адразу ўзяўся за дапрацоўку свайго артыкула. У лісце ад 23 красавіка таго ж года ён паведамаў М. Танку: "Пішу артыкул аб Вашых ранніх публікацыях для новага альманаха "Кніга", думаю там удакладніць факты і выправіць памылкі, што трапілі ў "Будзённы дзень"..."

Значна перагледжаным, у новым варыянце (некаторыя мясціны былі папраўлены, асобныя апушчаны) артыкул з'явіўся ў кнізе выбранага У. Калесніка "Лёсам пазнанае" (1982). Па ўсім відаць, наконт яго ў паэта і крытыка адбылася грунтоўная вусная размова, а можа, і не адна.

Характэрна, што, як сведчаць архіўныя дакументы, з многімі сваімі рукапісамі, нават тымі, якія толькі ўскосна, а то і зусім не тычыліся творчай дзейнасці М. Танка, у далейшым У. Калеснік папярэдне знаёміў народнага паэта, чьёй думкай-ацэнкай, дасведчанасцю і эстэтычным густам ён даражыў. Так было з яго раздзелам у "Гісторыю беларускай савецкай літаратуры", вядомым палемічным артыкулам пра Алесь Разанава і інш.

Ліст М. Танка, які тут прыводзіцца па магнітафонным запісе, шмат у чым павучальны не толькі для літаратуразнаўцаў, але і гісторыкаў, мовазнаўцаў, іншых даследчыкаў. Здымак паэта зроблены фотакарэспандэнтам газеты "Культура" Г. Жыновым у часе нашай размовы 29 чэрвеня, за месяц з нечым да смерці М. Танка.

Мікола МІКУЛІЧ

бо толькі ў ліпені выйшаў з Лукішак. А ў лістападзе вярнуўся з Савецкага Саюза і ў канцы кастрычніка гэтага года прыехаў у Вільню. У Каляды я быў два разы: у канцы 1932-га і на пачатку 1933 гадоў.

4. Страшна пераблытана ўся гісторыя з дзяўчынай, якая прывезла ў Кальчыцы літаратуру, сярод якой было і некалькі сот экзэмпляраў другога нумара часопіса "Пралом". У Вас мы з Калядой выступаем у ролі нейкіх акушэраў. Нікога гэтага не было. Калі адбываліся роды, мы з Калядой былі на другім канцы вёскі, занятыя рассылкай літаратуры. І толькі раніцою даведаліся аб гэтым здарэнні. Бабка, якая памагала парадзіце, была пераканана, што ва ўсім вінават Каляда, ад якога прыехала яго каханка. Мы і не разувяралі яе, бо гэтая версія была для нас найбольш бяспечная. На другі дзень, раніцою, дзяўчына з малым паехала ў Вільню. Усё гэта можа пацвердзіць В. Каляда.

5. Вельмі цікавыя прыведзены Вамі камунікат паліцыі. Толькі і тут, па нейчай віне, укралася памылка, што я звольнены з турмы 11. IV. 1932 г. Якраз я тады напрудадні Першага мая быў арыштаваны. Аб звальненні ў гэты час не магло быць і гутаркі. З Лукішак я выйшаў значна пазней, толькі пасля заканчэння следства. І яшчэ памылка: чамусьці ва ўсіх паперах і актах замест "Сівера" пісалі "Сіверс".

6. Адкуль Вы ўзялі, што суд 6—7 лістапада 1933 г. мяне звольніў? Выпісваю з актаў: "Серафім Лавор і Яўген Скурко на шэсць год, Ян Гарэлічонак і Міхал Хвалька — на 5 год. Мікалай Сіцька — на два гады, Сяргей Скурко — на шэсць год... Усе асуджаныя пазбаўляюцца ўсіх правоў грамадзянскіх, публічных і ганаровых на восем год".

Толькі праз паўгоду апеляцыйны суд нам змяніў прыговор: Сяргею Скурко далі тры гады, мне ўмоўна — два гады, а Сіцьку звольнілі. Гэта памылка, відаць, і змусіла Вас шукаць першага друкара "Крат" сярод актыву "Літаратурнай старонкі". Але аб гэтым — пазней.

7. Вобвыск у мяне рабіў у Пількаўшчыне 20. VIII. 1934 г. старшы пастарунковы (камендант) Малюс і паліцыйскі Жэлязны, які і распісаўся пад пратаколам.

8. Трэба б было выправіць і наступную памылку: пасля допыту ў Паставах мяне не выпусцілі, а накіравалі ў Вільню на Лукішкі. Вось дакумент: "Тэлефанаграма N53, В/433. Камендант Дзяржаўнай паліцыі ў Паставах, пастарунак у Сваткаві, 19. VIII. 1934 г. Г. 10. 35. На падставе загада пана пракурора XIII раёна АС у Вільні з дня 27 ліпеня 1934 г. ДЗ 279/34 загадваю неадкладна правесці хатнюю і асабістую рэвізію ў жыхара вёскі Пількаўшчына Мядзельскай гміны сына Яна і Дамінікі, народжанага ў 1912 годзе, западозранага з артыкула 97 КК. Незалежна ад вынікаў рэвізіі, названага неабходна затрымаць". І далей дапісана рукой: "Адвесці этапнай дарогай да мясцовай камендатуры". Подпіс: "Камендант павятовай дзяржаўнай паліцыі Манькевіч — малодшы камісар". І яшчэ дакумент: "На падставе загада пана пракурора 13 раёна АС у Вільні з дня 14. V. 1934 г., ДЗТ. 279/34 перасылаю да распараджэння пана суддзі затрыманага 20 жніўня г.г. у 10 гадзін раніцы Скурко Яўгена... Рашэнне сваё матывую тым, што Скурко Яўген вядомы органам паліцыі як актывіст дзеяч КПЗБ, апрача ўсяго, будучы ў астразе на Лукішках, быў вядомым судовым колам як закаранелы віноўнік пісання шматлікіх грыпсаў. Паставы — 21 жніўня 1934 года".

Гэты дакумент апублікаваны нават у зборніку матэрыялаў КПЗБ, выдадзеным Інстытутам гісторыі партыі пры ЦК КПБ. Копію гэтага дакумента мне калісьці прыслаў Я. Каросас. Дарэчы, самі Вы пісалі раней, што "не дабіўшыся прызнання, следчы распарадзіўся арыштаваць паэта і закаванага ў кайданы..."

9. Зноў жа, што да экспертызы графолагаў. У іх не было адзінай думкі. Эксперт на апеляцыйным судзе не згадзіўся з ранейшым заключэннем, аб чым і гаворыцца ў адным з дакументаў: "Суд, пазнаёміўшыся з характарам пісьма Скурко, сцвярджае, што паміж пісьмом з матэрыялаў суда і аўтэнтычным пісьмом Скурко існуе значная розніца". І гэта зразумела: грыпсы пісаліся іншай каліграфіяй.

10. Паўторнага арышту ў верасні 1934 г. не магло быць. Бо я ўжо са жніўня месяца сядзеў на Лукішках.

11. Дыялог з лукішскім стражнікам меў

другое заканчэнне. Пасля яго слоў: "А, зноў вярнуўся, стары госць! Ну што, доўга быў на волі?" я яму адказаў: "Больш, як пан Стрэшэцкі". Бо сапраўды, я хоць пару месяцаў быў на гэтай волі. А ён амаль бязвыхадна знаходзіўся ў турме, толькі па другім баку дзвярэй нашых камер.

12. Калі праходзіў з'езд заходнебеларускіх пісьменнікаў, я не быў на волі, а сядзеў на Лукішках. Вярш свой я пераслаў Любоў Андрэеўне з турмы. А яна яго перадала ў рэдакцыю "Літаратурнай старонкі". Калі б я быў на волі, напэўна б, быў на з'ездзе. І таму мяне не магл далучыць да групы так званай "Малой грамады" (П. Пястрак, Я. Міско, В. Таўлай, А. Карповіч, Я. Патаповіч, П. Радзюк..., якія ў гэты час дзейнічалі і выдавалі "Беларускую газету" і часопісы "Літаратурная старонка", "Асва").

13. Ну, і поўная блытаніна з "Кратамі". Аб іх я пісаў у сваіх успамінах, якія былі і Таўлай, і Міско, і Пестрак. Калі б чыталі інакш, яны, напэўна, запярэчылі б і не прапусцілі такой "дробязі". Атрымліваецца так, што я прыпісаў сабе заслугі іншых. Вось жа: ад мая 1933-га да мая 1934-га я сядзеў на Лукішках, і ўсе першыя шэсць нумароў былі напісаны мною. Аб гэтым можа засведчыць былы член ЦК КПЗБ таварыш І. В. Малец, які быў тады прадстаўніком усіх палітвязняў на Лукішках. Вы нават аб гэтым можаце прачытаць у кнізе "Годы испытаний и мужества" (1973 г., стар. 323): "Первый номер журнала "Краты" полностью подготовил молодой, начинающий поэт, комсомолец Е. И. Скурко (Максим Танк)".

14. Вельмі многа месца адводзіцца аналізу майго слаблага і бездапаможнага раешніка "Як бог гуляў на вечарыне". Чаго тут толькі няма! Тут і сувязі з авангардай, якой я тады яшчэ і не нюхаў, і вывады аб пераймальнасці... Такія раешнікі я тады пісаў і пра бога, і пра паланіфілаў-настаўнікаў, і пра нацыяналістаў. Ды і гаварыць пра сувязь з авангардай, не ўдчаючы ідэйных і стылявых розніц, мне здаецца, нельга, а яны відавочны кожнаму. Ды і на судзе, абвргаючы абвіненне, я гаварыў: трэба не арыентавацца ў беларускай літаратуры, каб прыпісаць мне гэты твор, які з'яўляецца адным з варыянтаў вядомай "Бібліі" К. Крапівы. Хай даруе мне К. Крапіва, што я асмеліўся прыпісаць яму свой раешнік, але гэты "ход" мне ў нейкай меры дапамог падважыць аснову пракурорскага абвінення. Радаслоўная майго верша ідзе ад "Гаўрыліяды" А. Пушкіна і ад "Бібліі" К. Крапівы.

15. Есць, мне здаецца, у Вас адзін "небяспечны" тэзіс, што тлумачэнні павінны даваць крытыкі, а не самі паэты, што гэта — іх літаратурная дзялянка. Я думаю, што вышэйпералічаныя недакладнасці гавораць аб тым, што нельга скідаць з уліку і сведчанне саміх паэтаў. Зноў жа, "Лісткі календара" — твор давераснёвы, а што яны пераклікаюцца з сённяшнім мысленнем, дык уся мая творчасць, у тым ліку і крытычныя артыкулы, якія пісаў у тыя часы, сведчыць аб гэтым. Рэдакцыя ішла па лініі скарачэння паўтораў, дыялогаў, лістоў да сяброў, апісальных мясцін. Свае "Лісткі календара" я яшчэ не дапоўніў шматлікімі запісамі на палых чарнавіках. Магчыма, некаторыя з іх уключу ў наступны збор твораў.

16. Пра Адынца. Паўлу Фамічу не трэба было маскіравацца, бо ў яго былі дакументы аб звальненні з турмы, выданыя НКУС. Аб гэтым ён мне сам гаварыў. Працаваў ён у Навагрудку, здаецца, у ваенным гарадку, на электрастанцыі. Тол падкладваў не пад вадакачку, а пад дынамамашину. Выдала яго, як нашага падпольшчыка-партызана, нейкая полька, з якой ён пазнаёміўся і якая была звязана з АК. Да вайны ён з Путраментам не быў знаёмы. У вершы пра яго я ўжыў яго стары віленскі псеўданім. У Адынца не было ўстаўной сківіцы. Аб гэтым могуць пасведчыць і Любоў Андрэеўна, і Тамара Жукава, да якой ён заляцаўся, калі быў у Саратаве, і праз якую ён згубіў быў на вакзале свае партызанскія дакументы. Зразумела, што пасля аперацыі на твары яго засталіся шрамы, але выглядаў ён досыць прызваіта і абаяльна. Пра П. Адынца быў надрукаваны ў 1943 годзе ў "Nowuch Widnokach" нарыс Путрамента пад назвай "Хлопец з Вільні". Праўда, некаторыя моманты з біяграфіі П. Адынца з пэўных прычын аўтар па-свойму адрэдагаваў і збелетрызаваў, які гэта ён часта рабіў у сваіх успамінах. Шкада толькі, што ён вельмі далёка адышоў ад фактаў. Зноў жа, у партызанах Адынца зналі не пад сапраўдным яго прозвішчам, а пад псеўданімам, які недзе, здаецца, быў у маім архіве і які некалі можна будзе

ўдакладніць.

17. Поўная блытаніна ў інфармацыі паліцыі аб сувязях Мядзельскага падполля праз Соню і Любу Асаевіч. Гэтую функцыю выконвалі іншыя. Пасля прыезду Соне Люба не прыезджала, аб чым сама яна можа пацвердзіць. Люба была толькі адзін раз у Новіках з бацькам сваім летам 1934 года. Яна была ў нас дома, калі мяне арыштоўвалі. Вось і вер дакументам! Усе гэтыя звесткі патрабуюць удакладнення і даследчыкаў, і жывых сведак тых падзей. Вось Вам яшчэ адзін прыклад. Мне калісьці Леон Пастэрнак прыслаў цікавы дакумент Міністэрства ўнутраных спраў "Zewica literacka w Polsce", у якім напісана: "На беларускім участку... ужо ў жніўні ці верасні па паразуменні з Сяргеём Сіняком з Казлоўшчыны і Пятром Петкуном было вырашана стварыць гэту арганізацыю. Акрамя названых, да яе належаць Асака і Максім Танк". Усе гэта неверагоднае глупства, якое, відаць, выдумай, каб падняць свой аўтарытэт, сам Сіняк для сваіх шэфіў дэфензівы, бо ў гэты час ён ужо быў адзіляваны ад усякай падполнай работы Міронам Крыштафовічам, аб чым можа пасведчыць сам Крыштафовіч і былы член ЦК КПЗБ С. Малько. І далей: "Органам гэтай групы з'яўляецца двухтыднёвік пад назвай "Наша воля", якая з'яўляецца далейшым працягам камуністычных часопісаў (гэта праўда — М. Т.) як беларуская газета, "Асва" і інш. Пішуць у ёй Базылі Скурко, Васілёк і іншыя". Зноў неверагоднае глупства. Васілё Скурко — поп з вёскі Новікі, які скончыў Віленскую духоўную семінарыю, быў благачынным у Глыбокім і ніколі не з'яўляўся ніякай палітыкай. А Сіняк да "Нашай волі" не меў ніякага дачынення. Таму пры даследаванні гэтага перыяду трэба карыстацца не толькі дакументамі, але і правяраць іх, і дапаўняць сведчаннем удзельнікаў рэвалюцыйнага руху, як гэта робіць Інстытут гісторыі партыі пры ЦК КПБ.

На іншых дробязях я зараз не буду спыняцца. Усе гэтыя разыходжанні адносіцца толькі да другога і трэцяга раздзелаў Вашага вялікага і ў цэлым бліскучага аналізу маёй паэтычнай творчасці. Яшчэ хацелася б спыніцца на адным. Проста незразумела гучыць: "Мне не падабаецца, калі пісьменнікі самі збіраюць матэрыялы пра сваю дзейнасць, нібыта загадзя выпрацоўваюць сабе пропуск у царства несмяротных". Ніколі я гэтым не займаўся, таму што ніякія дакументы, апроч твораў, у гэта царства пісьменніка не прывядуць. Я і сотай долі не маю тых дакументаў, якія парасцягалі розныя даследчыкі, асабліва гэта адносіцца да маіх віленскіх архіваў. І чамусьці Вы гэта лічыце нармальным. У Бэндэ на такой падставе апынулася асабістая перапіска Коласа і яго жонкі, параскрадалі гэтыя ж даследчыкі з архіваў дакументы аб Сяргей Прытыцкім, і гэта не паасобна выпадкі. І зараз не будзь у мяне некаторых "дакументаў, як бы я давёў, што многія факты з маёй біяграфіі выглядаюць інакш? І тут гутарка ідзе не аб несмяротнасці, але аб тым, як яно было ў сапраўднасці. Якую вялікую страту панесла літаратура, што загінулі асабістыя архівы Багушэвіча, згарэлі падчас вайны матэрыялы і бібліятэка Купала, што не паспелі ў свой час запісаць успамінаў З. Наградскага і Уладзіслава Францаўны. Зараз і сотні даследчыкаў не змогуць ніколі ўваскрэсіць таго, што яны назавуць забралі з сабой.

Прызнацца, здзіўляе мяне і тое, што Вы, як вопытны даследчык, які можа пахваліцца адкрытымі глыбокімі рэйдзімі ў мінулае, пакідаеце па-за сваёй увагай (я ўжо не гавару пра аўтара, якога даследуеце) такіх верагодных сведак, якія жывуць побач з Вамі, як М. Крыштафовіч, С. Малько (ён кожнае лета праводзіць у Высоцку), В. Каляду, які жыве ў Навагрудку, І. Мальца (жыве ў Навасёлках Дзяржынскага раёна), успаміны Анісава, Кароса і шматлікія вядомыя сёння публікацыі і дакументы. Няўжо гэта можна вытлумачыць тым, што яны ніяк не ўкладваліся ў загадзя створаныя канцэпцыі?

Можа, я некалі вярнуся яшчэ да гэтай тэмы, бо, на жаль, у артыкулах пра заходнебеларускую літаратуру вельмі многа друкуюцца адсябеціны.

Як бачыце, і я ад Вас зараз і ў даследчым пафасам і ачунаўся ў амаль зусім незнаёмую мне стыхію. Але гэта толькі таму, што мне хацелася, каб у Вашай кнізе не было гэтых прыжрых недакладнасцей, якія потым могуць перакачоўваць у іншыя выданні і публікацыі.

З глыбокай пашанай

Максім ТАНК.

Мінск, студзень, 1978 г.

Алесь КУЧАР

9 ліпеня на 87-ым годзе жыцця памёр пісьменнік Алесь (Айзік Евелевіч) Кучар.

Нарадзіўся Алесь Кучар 27 чэрвеня 1910 года ў вёсцы Прудзішча Смалявіцкага раёна Мінскай вобласці. Працоўны шлях пачаў у 1926 годзе. З 1927 па 1932 год — студэнт Белпедтэхнікума, затым Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, Вышэйшага педагагічнага інстытута ў Мінску. Пасля чатырох гадоў працы (1932—1936) у рэдакцыях рэспубліканскіх газет і на Беларускай радыё вучыўся ў Маскоўскім інстытуце гісторыі, філасофіі і літаратуры, выкладаў у Мінскім педінстытуце імя М. Горкага. У час Вялікай Айчыннай вайны — супрацоўнік франтавых газет. Пасля вайны працуе намеснікам галоўнага рэдактара газеты "Літаратура і мастацтва" (1945—1948), загадчыкам аддзела ў "Настаўніцкай газеце" (1948—1951), рэдактарам Дзяржаўнага выдавецтва БССР (1951—1960), літкансультантам СП БССР. У 1960—1968 гадах — член сцэнарна-рэдакцыйнай калегіі кінастудыі "Беларусьфільм".

З рэцэнзіямі і крытычнымі артыкуламі выступаў з 1928 года. Выдаў кнігі "Вялікая перабудова", "Аб мастацкай прозе", "Аблічча часу", кнігу нарысаў "На партызанскай зямлі", некалькі літаратурнаўчых брашур. Аўтар п'ес "Заложнікі", "Гэта было ў Мінску", "Неспакойныя сэрцы", якія ў розныя гады ставіліся ў беларускіх тэатрах. Ён быў напісаны сцэнарый дакументальнага фільма "Мы жывём у Мінску", а таксама ў сааўтарстве — сцэнарый некалькіх мастацкіх фільмаў, сярод якіх найбольш шырока вядомыя "Чырвоная лісца"

і "Гадзіннік спыніўся апоўначы". У 1962 годзе выйшаў зборнік выбраных п'ес і кінасцэнарыяў "Над Дзвіной, Нямігай, Віліяй".

Узнагароджаны ордэнамі "Знак Пашаны", Айчыннай вайны II ступені і медалямі.

Памяць пра Алесь Кучара застаецца ў сэрцах сяброў, папличнікаў, таварышаў.

САЮЗ БЕЛАРУСКІХ ПІСЬМЕННІКАЎ

Даніла МІЦКЕВІЧ

7 ліпеня 1996 года пасля цяжкай хваробы памёр Даніла Канстанцінавіч Міцкевіч — заслужаны дзеяч культуры Беларусі, сын Якуба Коласа.

Нарадзіўся Даніла Міцкевіч 30 верасня 1914 года ў горадзе Пінску, дзе бацькі працавалі настаўнікамі.

Вучыўся ў 13-й сямігадовай школе г. Мінска, затым у хімпрафшколе. Працаваў лабарантам хіміка-тэхнічнага тэхнікума. З красавіка 1932 года па ліпень 1936 года — студэнт хіmfака Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Паступіў у аспірантуру. Вучыўся і адначасова загадваў вытворчай практыкай студэнтаў хіmfака БДУ. З верасня 1939 года да пачатку Вялікай Айчыннай вайны працаваў старшым выкладчыкам на факультэце.

У гады ваеннага ліхалецця, як вучоны-хімік, працаваў у галіне абароннай прамысловасці. З мая 1944 па сакавік 1952 года ён — вучоны сакратар Інстытута хіміі Акадэміі навук Беларусі, з сакавіка 1952 года — загадчык лабараторыі гэтага інстытута.

Для Бацькаўшчыны бацькаўшчыну захоўваць быў закліканы Даніла Канстанцінавіч пасля смерці Якуба Коласа. У красавіку 1957 года ён прызначаецца дырэктарам музея народнага паэта. Усе, што датычылася памяці песняра, турбавала хвалявала найперш Коласава сына.

Дасканала знаўца біяграфіі народнага паэта, ён шчодро задаваў патрэбы ўсіх цікаўных. Неацэнную паслугу аказаў работнікам Інстытута літаратуры імя Янкі Купала АН Беларусі пры падрыхтоўцы 12 і 14-томных Збораў твораў Якуба Коласа: вытлумачыў шмат якія моманты гісторыі напісання твораў, пракаменціраваў багатую эпісталярную спадчыну песняра.

Ахвотна Даніла Канстанцінавіч сустракаўся з наведвальнікамі музея, бачыўся з народамі і "ў адрыве ад вытворчасці": выступаў у навуковых установах, у працоўных калектывах.

Можна было пазаздросціць яму ў начытанасці, у шырокай эрудыцыі. Аўтары розных кніг раіліся з Даніламі Канстанцінавічам, запісалі ад яго невядомыя звесткі. Ён — адзін са складальнікаў зборнікаў аб жыцці і дзейнасці Якуба Коласа, альбомаў, іншых выданняў. Ні адно свята коласаўскае, ні адна вечарына не праходзілі без яго ўдзелу.

Звыш дваццаці гадоў кіраваў Даніла Канстанцінавіч Літаратурным музеем Якуба Коласа, гэтай святыняй Беларусі (адкрыты

музей быў 4 снежня 1959 года). Кіраваў дбайна і аўтарытэтна. З 1980 года Даніла Міцкевіч, персанальны пенсіянер, служыў Коласаваму дому ў годнасці старшага навуковага супрацоўніка.

Апошнім часам цікавыя старонкі жыццяпісу славуэта бацькі ён прапанаваў удзячным радыёслухачам і чытачам. Верыцца — яны, гэтыя старонкі, прыйдуць да прыхільнікаў творчасці вялікага песняра асобнай кнігай.

Даніла Міцкевіч узнагароджаны Ганаровымі граматамі Вярхоўнага Савета Беларусі, Ганаровай граматай Міністэрства культуры СССР і ЦК прафсаюзаў работнікаў культуры, медалямі "За доблесную працу ў гады Вялікай Айчыннай вайны 1941-1945 гадоў", "Ветэран працы", медалём Францішка Скарыны.

Ад нас пайшоў людскі, мудры чалавек, самы коласаўскі Коласавец.

Памяць пра Данілу Канстанцінавіча Міцкевіча нязгасная ў сэрцах усіх, хто яго ведаў.

Міністэрства культуры Беларусі

Саюз беларускіх пісьменнікаў

Аб'яднанне Дзяржаўнага

літаратурных музеяў

Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага

музея Якуба Коласа

Аддзел культуры Стаўбцоўскага выканкама і раённы фонд Якуба Коласа глыбока смуткуюць з прычыны смерці заслужанага дзеяча культуры Беларусі, сына народнага песняра Даніла Канстанцінавіча МІЦКЕВІЧА і выказваюць спачуванне яго родным і блізкім.

Калектыв газеты "Прамень" (г. Стоўбцы) глыбока смуткуе ў сувязі са смерцю Даніла Канстанцінавіча МІЦКЕВІЧА і выказвае спачуванне родным і блізкім нябожчыка.

ВЕЧНАСЦЬ І... ЧЭКІ

Быў званы святочны вечар. За акном — завея, мароз, а ў невялікім прадаўгаватым пакоі з чырванакветкавымі вазонамі на падаконніку — цёпла і ўтульна. Мякка свеціць ажурная люстра, аздобленая тонкімі хрустальнымі вісюлькамі. Ціхалюца чароўныя гукі музыкі. За піяніна — над ім на сцяне рэпрадукцыя шышкаўскага "Жыта" — сядзіць Марыя Іванаўна, гаспадыня кватэры. Прамая, строга, у светла-зялёнай сукенцы з белым каўнерыкам. Яе доўгія жвавыя пальцы то імкліва бегалі па клавішах, то кладуцца на іх павольнымі, грацыёзнымі, як узмахі крылаў

— Ты, Хведар Цімафеевіч, атрымаў свае прыватызацыйныя чэкі?

ПРАБЛЕМЫ

У трамваі было бітком. Яны сядзелі побач. Адзін — таўсмаценькі, з чырвонымі, як бураковыя скрылікі, шчокамі; другі — хударлявы, з прамым завостраным, нібы дзятлава дзюба, носам. Слова за слова — разгаварыліся.

— Тэлевізар, кажу... Мы думаем — яно так сабе: у небе ўсё як ветрам разносіцца. Аж — не-е... — "Бураковыя скрылікі" пакрылі шыяй, нібы як муляў выцярты каўнер барановага кашушка. — Чуў, якія грошы каштуе адна хвіліна тэлевізійнай перадачы?

Высокі, падцягнуты, у бездакорным светла-шэрым касцюме, ён выглядаў элегантна і прыстойна. Як і належыць Заслужанаму работніку культуры.

СТРЭЛЫ З ЦАЦКІ

Раніцамі і па вечарах загарадны канал, абсаджаны клёнамі, бярозамі і ніцымі вербамі, аблеплівалі рыбакамі. Куды ні глянь — усюды звесіліся вуды над вадою. Цёплым ціхім надвечоркам прыйшоў зведцаў сваё рыбацкае шчасце і малады куцаравы бландзін у прэстым спартыўным касцюме. З ім быў кірпаносы вяртлявы хлапчук гадоў пяці. А што дзіцяці рабіць? Спагадлівы бацька купіў сы-

сваіх "райскіх куткоў" у сталіцу, сустракаюцца, баяць час у даверлівых дружбачкіх гаворках. Пра тое, як некалі працавалі інжынерамі на заводах, пра дачнае жыццё...

Падчас адной з сустрэч у Максіма Максімавіча, чалавека разгаворлівага, з аптымістычным характарам, Андрэй Андрэвіч заўважыў прытоеную засмучанасць.

— Што здарылася, Максім? — спытаў, з трывогай пазіраючы на сябра.

— Ат, — махнуў той рукою, — усё цераз пень калоду. Так рупіліся, спадзяваліся з жонкай, што хоць бульбы накапаем, а яна — як арэхі. — Ён паскроб патыліцу, глуха кашлянуў, нібы прачыштаў горла, каб яшчэ нешта прамовіць. — Але і то

цешылі вока, лагодзілі душу. Абшары залівалі вяселья промні ранішняга сонца. Жанчына замілавана пазірала ў акно і раптам спахапілася: а білет?.. Пенсіянерка?.. Дык жа пенсіянерка яна іншай краіны. Ды і дома, на Беларусі, пенсіянер не пенсіянер — купляй білет. Не, заспяшалася, шугайда, і па правымцы во...

Эмілія Іванаўна збянтэжылася, занервалася. Старалася супакоіць сябе думкай: "Што ж, заплачу штраф, калі так". Але заспакаення не наступіла: ці возьмуць жа "зайцамі"? Украінскіх купонаў у яе не было.

І трэба ж — пасля другога прыпынку ў вагоне з'явіліся кантралёры. Служкі чыгункі, пстрыкаючы кантралёрскімі шчыпчыкамі, рухаліся адзін з аднаго канца вагона, другі з другога. Жанчына сядзела, як скамянелая, гарэла ад сораму.

Суседкамі яе былі дзве сярэдняга веку кабеты ў квяцістых кофтах. Яны везлі ў вялікіх чарацных кошыках садавіну — відаць, на пляж прадаваць. Спакойна, без лішніх эмоцый перагаворваліся пра цэны ў Саках і Еўпаторыі. Пабачыўшы кантралёраў, змоўклі, тоўстыя загарэлыя рукі іхнія закапаліся ў фалдах шырокіх спадніц. Кабеты падаставалі зялёна-шэрыя квітка і сядзелі са строгім незалежным выглядам. "Скрыжуюць зараз на мне свае асуджальныя позіркі", — мілганула ў Эміліі Іванаўны думка, і ёй стала яшчэ больш непамысна.

Кантралёры сыхліся каля іх.

— Тут прашу білеты! — стрымана-ўладным тонам запатрабаваў мажны, пажылы, з вусамі запарожскага казака.

— Ведаеце, я спыталася... Я заплачу штраф, раз так здарылася, — залепятала Эмілія Іванаўна, дастаючы з сумкі "зайцоў". — Колькі плаціць?

Другі кантралёр, малады, высокі, у шыкарных залацістых акуларах тонкай работы, ступіў адысіці, ды нечага перадумаў.

— А гэта што ў вас? — паказаў вачамі на пенсіянае пасведчанне, якое Эмілія Іванаўна, сама таго не заўважыўшы, міжвольна дастала разам з грашамі.

— Гэта... Дык яно беларускае.

У канцы вагона, адкуль час ад часу чуўся малады вясёлы смех, заспявалі:

**Зноў зозулі чути голас
в лісі,
Ластівкі гнідзечко звилі
з стрісі...**

Песня прагучала дысанансам да настрою Эміліі Іванаўны і тым не менш кранула ў яе душу нейкую чулліваю, лагодна-звінячую струну. Любіла жанчына гэтую шырока — "от Москвы до самых до окраин" — вядомую песню і слухаць, спяваць.

Малады кантралёр зірнуў у бок спевакоў, ажно шкельцы акулараў бліснулі. "Запарожскі казак" таксама глянуў туды. І зноў да Эміліі Іванаўны:

— Пакажыце?

Узяў пасведчанне, з начальніцкай нетаропкасцю разгарнуў. Раптам канцы доўгіх пышных вусоў яго зварухнуліся ад стрыманай прыветлівай усмешкі.

— Ласкава запрашаем, — сказаў ён, вяртаючы пасведчанне.

Суседкі Эміліі Іванаўны пераглынуліся. Адна ціха ўсклікнула:

— Паглядзь ты!

Малады кантралёр нялоўка (відаць, не служыў у войску) ускінуў руку да казырка форменнай фуражкі — аддаў чэсць госці з Беларусі і заспяшаўся туды, дзе спявалі.

А па вагону разносілася:
**Вівчаря в садочку,
В тихому куточку
Жде дівчына, жде.**

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх
пісьменнікаў;
Міністэрства культуры
і друку Рэспублікі
Беларусь; калектыў
рэдакцый газеты
"Літаратура і мастацтва"

Выходзіць з 1932 года

Газету рэдагавалі:

Х. Дунец	(1932-35)
І. Гурскі	(1935-41)
А. Куляшоў	(1945-46)
М. Горцаў	(1947-49)
П. Кавалёў	(1949-50)
В. Вітка	(1951-57)
М. Ткачоў	(1957-59)
Я. Шарахоўскі	(1959-61)
Н. Пашкевіч	(1961-69)
Л. Прошка	(1969-72)
Х. Жычка	(1972-76)
А. Асіпенка	(1976-80)
А. Жук	(1980-86)
А. Вярцінскі	(1986-90)

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ

РЕДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
Міхась ЗАМСКІ,
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,
Жана ЛАШКЕВІЧ,
Алесь МАРЦІНОВІЧ,
Барыс ПЯТРОВІЧ —
першы намеснік
галоўнага рэдактара,
Юрась СВІРКА,
Віктар ШНІП —
намеснік
галоўнага рэдактара

АДРАС РЕДАКЦЫІ:

220600, ГСП, Мінск,
вул. Захарава, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі —
332-461
намеснікі галоўнага рэдактара — 332-525, 331-985
аддзелы:
публіцыстыкі — 332-525
пісьмаў і грамадскай думкі — 331-985
літаратурнага жыцця — 332-462
крытыкі і бібліяграфіі — 331-985
паэзіі і прозы — 332-204
музыкі — 332-153
тэатра, кіно і тэлебачання — 332-153
выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 332-462
навін — 332-462
мастацкага афармлення — 332-204
фотакарэспандэнт — 332-462
бухгалтэрыя — 268-640

Пры перадруку просьба
спасылацца на "ЛіМ".

Рукпісаў рэдакцыя
не вяртае і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацый.

Набор і вёрстка кам'ютэрнага цэнтра тыднёвіка "ЛіМ"

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня
"Беларускі Дом друку"
(г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856. Наклад 4428
Нумар падпісаны 18.7.1996 г.
Заказ 3586/Г

П 123456789101112
М 123456789101112

КРАПЛІНЫ ЖЫЦЦЯ

Аляксандр КАПУСЦІН

лебедзя, рухамі рук. Пяшчотна цячэ сардэчная мелодыя раманса. Гукі піяніна мякка зліваюцца з сакавіта-грудным, задумліва-журботным і нейкім поклічным голасам жанчыны.

**Что б всю ночь,
весь день мой слух лелея,
Про любовь мне сладкий
голос пел...**

Песня выклікае ў душы светлы, лірычны смутак, жаданне чагосьці высакароднага, узвышанага...

На хвіліну павісла прытоеная паўза. Марыя Іванаўна адкінула на спінку крэсла, апусціла рукі. Злёгка схіліла набок прыгожую галаву з кароткімі каштанавымі кудзёркамі. Адпачывала. Мы, госці, уражаныя музыкай, пазіралі на яе, чакалі: яшчэ, яшчэ...

І піяніна азвалася зноў. Бесмяротнай, непаўторнай "Апэліянтай". Павольныя такты, прытоена-тывожныя плаўныя пераходы... І раптам — бурны каскад, мяцельны віхор страстных акордаў... Ды вось зноў гукі ўлагоджваюцца, робяцца сярэбранымі званіліва і нібы празрыстымі, як весняны каляжы.

Я замёр у старым прадаўленым крэсле ў кутку пакоя. Мне яскрава, быццам наяву, калі мы з жонкай сонечным майскім днём у глыбокай трапяткой задуменнасці стаялі перад велічным помнікам, пабачыўшы творца гэтых боскіх гукаў. Магутны, неадольны ніякай стыхіі — забранзавелы ў старым самабытным парку ў Карлавых Варах. Шырока ступаючы цяжкім цвёрдым крокам, угнуўшы вялікую лабату галаву, ён, пазбаўлены слыху фізічна, слухае сваю ўтрапёную чарадзейную душу, у якой нястрымнай геніяльна-творчай сілаю нараджаецца недаступная розуму, непаўторная гармонія ў вяхах неспіханах напеваў. А яго санаты і сімфоніі, поўныя і глыбокага трагізму, і веры ў перамогу добра, справядлівасці, ляўцы, ляўцыя скрозь рэвалюцыі і войны, скрозь апантаным тлум натоўпаў на плошчах і высакамоўную гаварыліню амбіцёзных дэмагогаў у парламентах... Ляўцыя, як жураўліныя ключы па-над палямі і рэкамі, лясамі і азёрамі, у вечнасць высокага чалавечага духу.

Я не заўважыў, як зноў наступіла паўза. Вывеў мяне з задумлення хрыплаваты густы голас з другога кутка пакоя, дзе сядзелі двое:

— Ага, мільёны, кажуць, — тоўстаязыка прашапялявіла "дзятлава дзюба".

— Але ж тэлевізійшчыкі грошай не шкадуюць.

— Ага, не шкадуюць. На сваім сметніку кожны верабей гаспадар.

— Што калі ўсюды па свеце рабаўніцтва, забойствы, дыверсіі, наркабізнес... Праблемы! Дык дзе ты будзеш грошай шкадаваць!

— Ага, праблемы... Вунь і шашні тых рабаўцаў з мазолістымі рукамі, як іх... Прынца Чарльза і прынцэсы Дзіяны...

Трамвай тузануўся і стаў.

— Пасажыры, прашу пакінуць вагон! — заляскатаў пранізлівы, прыхавана-радасны голас трамвайшчыцы. — Машына сапсавалася, пойдзе ў дэпо!

Ускалыхнуўся гоман: "Узялі моду: чуць што — абы ад працы ўвільнуць!"

— Хадзем, — тузанула "дзятлава дзюба" за руку барановага кашушка. — Ага, кожны верабей...

Астатак фразы завяс недзе ў іхняй стомленай падсвядомасці.

ЯГО ДЗЕНЬ

Раніца зазірала ў шырокае акно заваблівай сонечнай светласцю. Пасля ўрачэзнага абходу Гаўрыла Спірыдонавіч урачыста аб'явіў:

— Усё, браткі, адгараваў. Чулі? Выпісваюся. Масажыстка апошні раз пагуляе сваімі боскімі ручкамі каля загрыўка ў мяне і — канец. — Ён абвёў позіркам палату. — Хутэй бы ўжо. Вочы б мае не бачылі гэтых сцен... А па ўнуках засумаваў — жэх! І яны, жэўжыкі, па мне. Дачка кажэ, жыцця ёй не даюць: калі дзядуля прыедзе, калі дзядуля прыездзе...

Перад абедам прыйшла ў палату масажыстка, зрабіла яму масаж. Паабедаўшы, ён лёг адпачыць.

— Гаўрыла Спірыдонавіч, цябе ж выпісалі ўжо, — гукнуў да яго з суседняга ложка хрыплаваты натужлівы голас. — Ці забыўся — унукі зачкакаліся.

— Выпісалі, але ж дзень яшчэ не скончыўся. Мой яшчэ па закону. От павячэраю і пайду.

Пасля вячэры ён нетаропка скінуў з сябе бальнічнае, апрагнуўся ў сваё, павязаў прыгожы, з серабрыстымі зорачкамі галшук.

— Ну, не залежвайцеся, братва! Тут жа скіснуць можна!

ну цацачны пісталет. Рэч няхітая: заклаў у гэтую зброю склееныя невялікія кружочки паперы з порыхам унутры, націснуў на спускавы кручок і — стрэл... Хлапчук мітусіўся па беразе туды-сюды, страляў то ў чаек, што лёталі над вадою, то ў сабак, якіх павыводзілі на прагулку цыбатыя, падстрыжаныя пад бокс дзятлаты ў кароткіх вузкіх спаднічках, у замусоленых джынсах-шортах. На яго не звярталі ўвагі, быццам не бачылі і не чулі.

Нарэшце малому надакучыла гэтая аднастайнасць. Ён паціху, як крадком, падышоў ззаду да бацькі, наставіў пісталет яму ў патыліцу: лясь, лясь!.. Над каналам імкліва, нібы выпушчаныя з лука стрэлы, праляцелі дзве качкі. Яны летавалі на возеры, з якога пачынаўся канал, — там вывеліся і там сталі на крыло. Хлапчук пастраліў ім наўздагон.

Да канала падышла гладкая рабая карова. Яна аддзялілася ад статка, які пасвіўся каля блізкага ляся, прыпала давады. Малець кіраваў на яе пісталет, з радасным бляскам у жвавых вачанятах раз за разам пачаў націскаць на спускавы кручок.

— Нельга, дзіцятка, страляць у кароўку, яна табе малачко дае. — Прыгорблены дзядзька з кійком у руках, даўшы жывёліне напійца, завярнуў яе і пагнаў назад.

— Тата, а што рыбка ідуць? — зноў павярнуўся хлапчук да бацькі.

— Што папала.

— А дзе яны спяць?

— Адчэпіся, — незадаволена буркнуў бацька, — гуляй. Прыгожа дагараў сякотны летні дзень. Шырока занялася вячэрняя зара. Залаціста-ружовы край неба зачароўваў зрок. Дзівіся — не надзівіўся! Спартсмен не ўзімаў галаву. Ён неадрыўна пазіраў на вуду і наструньваўся ўвесь, толькі патухлая цыгарэта ўздрыгвала ў сціснутых вуснах, калі паплавок пачынаў тузацца. А хлапчук усё ляскаў, ляскаў сваёй цацкаю, цэлячыся ў прыгожыя светлыя бацькавыя кучары...

БАГАЧ

Абодва яны — пенсіянеры. Абодва маюць дачы. Толькі адзін за Мінскам у напрамку Маладзечна, другі — у бок Асіповіч. А жывуць у адным доме і калі прыязджаюць са